

ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาทันทีรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นางสาวพิมพ์ว่าไพ เปรมสมิทธิ์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตร ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาประวัติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

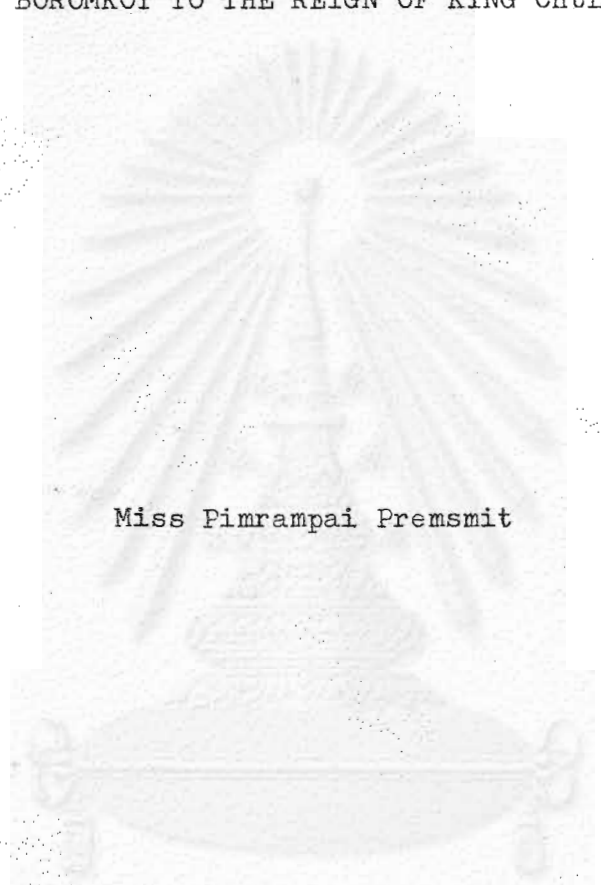
พ.ศ. 2525

ISBN 974-560-759-2

008370

116690102

THE RELIGIOUS RELATION BETWEEN THAILAND AND CEYLON FROM THE REIGN
OF KING BOROMKOT TO THE REIGN OF KING CHULALONGKORN

Miss Pimrampai Premsmit

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of History

Graduate School

Chulalongkorn University

1982

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา ตั้งแต่รัชกาล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

โดย น.ส.พิมพ์ว่าไพ เปรมสมิทธิ์

แผนกวิชา ประวัติศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์ วิลาสวงศ์ พงสะบุตร
รองศาสตราจารย์ ปิยนาง บุณนาค

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของ การศึกษาค้นคว้าปริญญาโท

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ประทีป บุณนาค)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ธิตินา พิทักษ์ไพรวิน)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ วิลาสวงศ์ พงสะบุตร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ปิยนาง บุณนาค)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษกร กาญจนจारी)

..... กรรมการ
(อาจารย์สุชีพ ปุณณานภาพ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาทิ้งแตรรัชกาล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชื่อนิสิต

น.ส. พิมพ์รำไพ เปรมสมิทธิ

อาจารย์ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ วิชาสงฆ์ พงศะบุตร
รองศาสตราจารย์ ปิยนาค บุญนาค

ภาควิชา

ประวัติศาสตร์

ปีการศึกษา

2524

บทคัดย่อ

ประเทศไทยและประเทศลังกามีความสัมพันธ์กันมาหลายร้อยปี สืบเนื่องจาก
การที่ไทยรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เป็นศาสนาประจำชาติ การติดต่อกะหว่าง
ชาติทั้งสองเป็นลักษณะการให้และการตอบแทน กล่าวคือในคอนตัมพุทธศตวรรษที่ 19
ไทยรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากลังกา และต่อมาเมื่อทางลังกา เกิดมีอุทกภัยยาก
ทางการ เมืองในปลายพุทธศตวรรษที่ 23 หมคสีนสมณวงศ์ ฝ่ายไทยได้สนองตอบด้วยการ
ช่วยเหลือก่อตั้งนิคายสยามวงศ์ในลังกา หลังจากนั้นได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อมาจนถึง
สมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
ทางลังกาได้ขอรับความช่วยเหลือทางศาสนาอีกครั้งหนึ่ง และยกย่องพระองค์เป็น
"อัครศาสนูปถัมภก" ในประเทศของตน

การวิจัยเรื่องนี้มีจุดประสงค์ที่จะศึกษาให้ทราบถึงสาเหตุที่ไทยและลังกามีความ
สัมพันธ์อันใกล้ชิดต่อกันตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน โดยเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ทาง -

พุทธศาสนาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศซึ่งได้มีการก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ใน
ลังกาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรือง
ขึ้นเป็นลำดับมา นับตั้งแต่กรุงสุโขทัยรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์แล้ว ส่วนลังกาซึ่ง
เป็นประเทศคนวงศ์มักจะมีประสบปัญหาความยุ่งยากทางการ เมืองทั้งภายในและภายนอก มี
หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า การติดต่อระหว่างไทยกับลังกาในปลายสมัยอยุธยาในรัชกาล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น สอดคล้องซึ่งยึดครองดินแดนในเกาะลังกาบางส่วนอยู่ได้มี
ส่วนสนับสนุนให้กษัตริย์ลังกาผู้ปกครองอาณาจักรแคนตีซึ่งยังคงเป็นอิสระ ให้ติดต่อขอความ
ช่วยเหลือจากไทยในการฟื้นฟูพุทธศาสนา โดยที่สอดคล้องซึ่งผลประโยชน์ในทางการเมือง
และการค้า ผลของการติดต่อในช่วงนี้ก็คือ ได้มีการก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ ซึ่งเป็นนิกาย
ที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดของลังกาแม้กระทั่งทุกวันนี้ ต่อมาลังกาต้องเผชิญกับการขยายตัวของ
ลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นเวลานาน จนในที่สุดได้ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ถึงแม้
อังกฤษจะมีนโยบายไม่เบียดเบียนพุทธศาสนา แต่การพุทธศาสนาก็เสื่อมโทรมลง เนื่องจาก
ชาคนนำและองค์กรที่จะรวบรวมพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเข้าด้วยกัน เพื่อฟื้นฟูพระพุทธรูป
พุทธศาสนาในประเทศของตน คณะสงฆ์ลังกาจึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากประเทศที่
นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกันคือประเทศไทย ดังที่ได้มีการเสนอที่จะรับการบวชแปลงเป็น
ธรรมยุติกนิกายและการขอยุ้ใ้การปกครองคณะสงฆ์จากฝ่ายไทย แม้ความประสงค์ดัง
กล่าวนี้จะไม่ได้รับการตอบสนองโดยตรง ฝ่ายไทยก็พยายามหาหนทางช่วยเหลือในขอบเขต
ที่สามารถจะทำได้ สาเหตุที่ฝ่ายลังกาเลือกที่จะขอรับความช่วยเหลือจากไทยนั้น นอกจาก
จะขึ้นเพราะมีพื้นฐานการนับถือศาสนาแบบเดียวกันและความมั่นคงของพุทธศาสนาใน
ประเทศไทยแล้ว ยังมีเหตุผลสำคัญอีกข้อหนึ่งคือไทยเป็นชาติที่นับถือพุทธศาสนาแบบเถรวาท
เพียงประเทศเดียวที่ยังคงรักษาเอกราชไว้ได้ในขณะนั้น.

Thesis Title   The Religious Relation between Thailand and
                          Ceylon from the Reign of King Boromkot to
                          the Reign of King Chulalongkorn.

Name   Miss Pimrampai Premsmit

Thesis Advisors   Professor Vilaswongse Pongsabutra
                          Associate Professor Piyanart Bunnag

Department   History

Academic Year   1981

ABSTRACT

The relationship between Thailand and Ceylon, which lasted for a hundred years, originated from the acceptance of Sinhalese Buddhism as a state religion. The relationship between these two countries involved elements of gift and reciprocity. When Ceylon had political chaos and had no monks left, Thailand helped to restore the Buddhist Order in Ceylon by establishing the Siam Nikaya. Intimate relations continued from that time until the Rattanakosin Period. The most flourishing period was during the reign of King Chulalongkorn, when the Sinhalese appealed to the King for help in religious activities and asked him to be their country's "Religious Patron".

The objective of this thesis is to study the background of the long-lasting relationship between Thailand and Ceylon, with emphasis on religious relations, from the reign of King Boromkot to the reign of King Chulalongkorn.

The results show that after the acceptance of Sinhalese Buddhism in Thailand, Theravada Buddhism became stable and flourished. Meanwhile, Ceylon itself often faced internal political problems, as well as external threats. There are documents stating that the relationship between Ayutthaya and the Kandyan Kingdom, the only sovereign Sinhalese Kingdom, was partly supported by the Dutch, who occupied some part of the island, for their political and commercial benefit. The result of the relationship at that time was the establishment of the Siam Nikaya, the oldest and the biggest Nikaya in Ceylon. In those days Ceylon encountered the spread of western imperialism and at last she became one of the British colonies. Though the British government had a policy not to interfere with the native religion, Buddhism gradually declined because there were no elites or organizations to join the Sangha and Buddhists together in order to revive Buddhism in that country. Therefore, it was necessary to appeal for help to another Buddhist country, Thailand. The matters on which the Sinhalese asked for patronage were the establishment of Dhammayutika Nikaya in Ceylon and subjection to the Thai's Sangha rule. Though these appeals were not directly responded to, the Thais tried to help in other ways as much as they could.

The reasons why the Sinhalese asked for religious support from Thailand were the background of practising the same kind of religion and the prosperity of Buddhism in Thailand and last, but not least, Thailand was the only sovereign Theravada country at that time.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ไม่สามารถสำเร็จลงได้ปราศจากความช่วยเหลือจาก
บุคคลหลายท่าน

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงพระกรุณาให้ยืมหนังสือและเอกสารสวน
พระองค์หลายชิ้น ตลอดจนพระราชทานคำแนะนำที่มีประโยชน์ในการวิจัย ขอรำลึกถึง
พระมหากรุณาธิคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ที่ปรึกษาทั้งสองท่าน คือ ส. วัฒนาวงศ์
พงศะบุตร และ รศ. ปิยนาด บุนนาค ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ และให้
กำลังใจเสมอมา พระคุณของ "ครู" ที่มีต่อ "ศิษย์" เป็นสิ่งที่ไม่อาจลืมได้

นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้รับคำแนะนำและข้อคิดเห็นที่มีค่ายิ่งจาก รศ. ธิติมา
พิทักษ์ไพรวรรณ, ผศ. ดร. บุญกร กาญจนจारी, อ. สุชีพ บุญญาอนุภาพ และอาจารย์ท่านอื่น ๆ
คือ รศ. ดร. สุนทร ณ รั้งษ์, อ. กร. สุภาพรรณ ณ บางช้าง, ผศ. วิจิตร เกิดวิศิษฐ์,
ผศ. ดร. พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และขอกราบนมัสการ พระราชสุมนทมนี แห่งมหาภูมิ
ราชวิทยาลัย ไว้ในโอกาสนี้ด้วย

ขอขอบพระคุณ คุณหญิงทองทิพ รัตนะรัต, ครูแอม, ครูพน, พี่อู๋, แวน และ
แอม ตลอดจนเพื่อน ๆ ทุกคน ที่ได้ให้กำลังใจจนกระทั่งถึงช่วงสุดท้ายของการทำ
วิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณ จ. ส. อ. อรุณ ราชรักษ์ ผู้ช่วยพิมพ์วิทยานิพนธ์เล่มนี้จนเสร็จ
สมบูรณ์

แรงสนับสนุนและกำลังใจ ซึ่งได้รับจากญาติและครอบครัว เป็นพลังที่ทำให้
งานเขียนชิ้นนี้สำเร็จลงได้ โดยเฉพาะจาก "พ่อ" และ "แม่" ผู้ซึ่งสนับสนุนลูก
ในทุกวิถีทาง.

บทคัดย่อภาษาไทย		๗
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ		๘
กิตติกรรมประกาศ		๙
สารบัญแผนภูมิ		๑๐
บทนำ		๑๑
บทที่ 1 การรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์		1
1) การฟื้นฟูพุทธศาสนาในลังกา : พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์		1
2) พุทธศาสนาในดินแดนไทยก่อนการรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์		7
3) การรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในดินแดนไทย		11
4) อิทธิพลของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์		25
5) วิวัฒนาการของพุทธศาสนาภายหลังการรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์		38
บทที่ 2 การก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกา		41
1) ความเสื่อมของพุทธศาสนาในลังกา		41
ก. ความแตกแยกทางการเมือง		42
ข. การเข้าครอบครองลังกาของโปรตุเกสและการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก		46
2) ความพยายามที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 22-23		50
ก. บทบาทของฮอดสันค้ำในการช่วยจัดตั้งคณะราชทูต		52
ข. การดำเนินงานของคณะราชทูต		57
3) การสนองตอบจากฝ่ายไทย		63

	4) การก่อตั้งนิคมสยามวงศ์	66
	ก. สยามนิคมและองค์กรของสยามนิคม	68
	ข. ผลของการก่อตั้งสยามนิคม	71
บทที่ 3	การติดต่อทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น (พ. ศ. 2325-2394)	80
	1) พุทธศาสนาในลังกาทศวรรษแรกของการปกครองของอังกฤษ	80
	2) พุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ตอนต้น	85
	3) การติดต่อทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา	94
	ก. จุดประสงค์	95
	ข. การส่งสมณทูตไทยไปลังกา	99
	ค. ผลของการติดต่อในด้านต่าง ๆ	105
บทที่ 4	การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาจากประเทศไทยในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5	113
	1) การพุทธศาสนาในประเทศไทย	113
	2) สาเหตุในการขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนา	118
	ก. ความแตกแยกของคณะสงฆ์ในลังกา	119
	ข. พื้นฐานสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา	121
	ค. นโยบายของอังกฤษต่อการติดต่อระหว่างไทยกับลังกา	127
	3) การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนา	130
	ก. การขอรับเป็นแบบธรรมเนียมปฏิบัติ	130
	ข. การขอรับการจัดการปกครองคณะสงฆ์จากฝ่ายไทย	141

4) การประชุมพิจารณาของคณะกรรมการเรื่องการที่ฝ่ายดังกล่าวขอความ อนุเคราะห์ทางศาสนา	143
บทสรุป	152
บรรณานุกรม	161
ภาคผนวก	174
ประวัติ	181

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

หน้า

แผนภูมิองค์กรของสยามนิกาย	69
แผนภูมิการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงศรีอยุธยา	70
แผนภูมิการจัดการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงธนบุรี	91
แผนภูมิการจัดการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอน ต้น	92

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาได้มาตั้งมั่นอยู่เป็นระยะเวลาอันยาวนาน มีความเจริญมั่นคง และเป็นศาสนาประจำชาติ อิทธิพลพุทธศาสนาแบบต่าง ๆ ทั้งนิกายหินยานและมหายานยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนไทย และได้กลายเป็นศาสนาประจำชาติ โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นแห่งแรกที่รับนับถือพุทธศาสนาแบบดังกล่าว ต่อมาพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้เข้าไปตั้งมั่นอย่างเป็นทางการในอาณาจักรสุโขทัย และเผยแพร่ไปสู่ดินแดนไทยอื่น ๆ เจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา ประมาณ 500 ปีต่อมาเมื่อพุทธศาสนาในลังกาซึ่งเป็นต้นวงศ์ของพุทธศาสนาในดินแดนไทยเสื่อมโทรมลงจนหมดสิ้น สมณวงศ์ ทางฝ่ายลังกาได้เลือกที่จะขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาจากทางกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทั้ง ๆ ที่ยังมีดินแดนอื่น ๆ ที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท เช่น มอญ พม่า ซึ่งถ้าพิจารณาจากที่ตั้งและระยะทางแล้วใกล้เคียงมากกว่ากรุงศรีอยุธยา เมื่อฝ่ายไทยสนองตอบโดยการช่วยก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกาแล้ว ไทยและลังกามีการติดต่อกันสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางลังกาได้ขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาจากไทยอีกครั้งหนึ่ง และยกย่องพระองค์เป็น "อัครศาสนูปถัมภก" ในประเทศของ ตนด้วย ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกานับว่าใกล้ชิดกันยิ่งกว่าชาติอื่นใดที่นับถือพุทธศานานิกายเถรวาท เช่น อินเดีย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้จะพอจำแนกได้ดังนี้คือ

1. เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่ทำให้ประเทศไทยและลังกามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด
สืบเนื่องกันตลอดระยะเวลาอันยาวนานนี้ ร้อย ๆ ปี
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับลังกา โดยเน้นในเรื่อง
ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจนถึงรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาทั้งในด้านความเชื่อและความมั่นคงทาง
พุทธศาสนาในประเทศไทยและลังกาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

ขอบเขตและวิธีการดำเนินการวิจัย

การค้นคว้าวิจัยจะเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งนิคมสยามวงศ์ในลังกา ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในรัชกาลนี้เองพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน
ลังกาได้ขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนา และยกย่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวให้เป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก โดยเน้นการวิจัยในเรื่องความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา
มิได้ศึกษาถึงพื้นฐานปรัชญาทางพุทธศาสนาในกายภาพในทั้งสองประเทศ โดยจะมีขั้นตอน
และวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ทำการค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นและชั้นรอง เอกสารชั้นต้น อาทิ
เช่น หนังสือโต้ตอบทางราชการและส่วนบุคคล ประกาศ และสัญญาต่าง ๆ เป็นต้น ส่วน
เอกสารชั้นรองได้แก่หนังสือและการค้นคว้าวิจัยต่าง ๆ โดยเฉพาะงานวิจัยใหม่ ๆ งาน
วิจัยทางฝ่ายไทย เช่น การศึกษาหลักศีลาจาริกหลักที่สอง งานค้นคว้าเกี่ยวกับพุทธศาสนา
ในการสัมมนาประวัติศาสตร์ นคร ศิริธรรมราชและสุโขทัย สำหรับงานวิจัยทางฝ่ายลังกา
ได้แก่เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยาวิหิตินเดียตะวันตกของฮอลันดา และ
ลังกา ซึ่งได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการค้นคว้าวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ทั้งนี้โดยมีแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ และหอสมุดกลาง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดวัดบวรนิเวศวิหาร หอสมุดมหามกุฏราชวิทยาลัย

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ และห้องสมุดวชิรญาณ ตลอดจนบุคคลหลายท่านที่อนุเคราะห์ให้พิมพ์เอกสารต่าง ๆ โดยเฉพาะข้อมูลทางฝ่ายลังกา

2. นำข้อมูลที่ได้รับมาตีความและเรียบเรียง โดยวิธีการนำเสนอทั้งแบบพรรณนาและวิเคราะห์ ทั้งนี้จะนำวิธีการทั้งสองมาประกอบกัน ตามความเหมาะสม และให้สอดคล้องกับแต่ละตอนของงานวิจัย

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการวิจัยมีข้อจำกัดเกี่ยวข้องกับข้อมูล 2 ข้อคือ

1. ช่วงที่มีการก่อตั้งนิคมสยามวงศ์ในลังกา ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เอกสารทางฝ่ายไทยที่กล่าวถึงรายละเอียดในเรื่องนี้มีไม่มากนัก ต้องอาศัยเอกสารทางฝ่ายลังกาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีการบันทึกเรื่องราวไว้มากกว่า ทั้งนี้คงเป็นเพราะเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนาของลังกาในช่วงนั้น

2. ช่วงที่ลังกาขอรับความช่วยเหลือจากไทยในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 เท่าที่ค้นคว้ามา ไม่พบเอกสารของรัฐบาลอังกฤษที่ลังกาเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง จึงไม่สามารถใช้หลักฐานจากฝ่ายอังกฤษซึ่งเป็นผู้ปกครองในขณะนั้นมาประกอบในการวิเคราะห์ตีความการวิจัยในช่วงเวลานี้ได้

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. สามารถเข้าใจถึงปัจจัย และเงื่อนไขที่ทำให้ไทยและลังกามีการติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนานหลายร้อยปี

2. ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาติทั้งสองที่มีลักษณะเฉพาะ คือมีพื้นฐานร่วมกันทางค่านิยมทางศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งเชื่อมโยงวัฒนธรรมของชนในชาติเข้าด้วยกันเป็นอย่างดี

3. ได้รับความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาทางพระพุทธศาสนาโดยทั่วไปทั้งในประเทศไทยและดังกาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว

คำย่อที่ปรากฏในเชิงอรรถและบรรณานุกรม

- หจช. คือ หจจคหมายเหตุแห่งชาติ
- ร.5 คือ เอกสารรัชกาลที่ 5
- ศ. คือ เอกสารของกระทรวงศึกษาธิการ
- ต. คือ เอกสารของกระทรวงต่างประเทศ

ข้อชี้แจงเพิ่มเติม

คำว่า "หินยาน" นั้น เมื่อมีการก่อตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์โลกในการประชุมครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2493 ที่ประชุมมีมติให้เลิกใช้คำว่า "หินยาน" ตามข้อเสนอของฝ่ายดังกา เนื่องจากเป็นคำที่ฝ่ายมหายานใช้เรียกนิกายเถรวาท แสดงความดูหมิ่น จึงตกลงไปใช้คำดังกล่าวโดยถือว่านิกายนี้มีชื่อเรียกอยู่แล้วว่า "เถรวาท"

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

การรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลังกามีมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานหลายร้อยปีนับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 สืบเนื่องจากการที่ไทยรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้นจึงสมควรที่จะศึกษาความเป็นมาของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เพื่อเป็นพื้นฐานความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ทางศาสนาระหว่างชาติทั้งสอง

กรพื้นพุทธศาสนาในลังกา : พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์

พุทธศาสนาเมื่อเริ่มเข้ามาเผยแพร์ในลังกา เป็นพุทธศาสนานิกายเถรวาท โดยเฉพาะเป็นแบบวิภชชาวัต¹ กล่าวคือเป็นแบบซึ่งได้ตกลงยุติกันในที่ประชุมคตียสังคายนาที่นครปาฏลีบุตร ประเทศอินเดีย ในรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราช เมื่อ พ.ศ. 218

ผู้นำนิกายเถรวาทเข้ามาเผยแพร์ในลังกา คือพระมหินทเถระ และพระนางสังฆมิตตา พระราชโอรสและพระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช การเผยแพร์ดังกล่าวเกิดขึ้นในรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ (Devanampiyatissa พ.ศ. 236-333)

---

¹วิภชชาวัต มาจากคำว่า "วิภช" และ "วาท" วิภช แปลว่า แฉก, แยก, จำแนก วาทคือ ผู้กล่าว, ผู้ชี้แจง, คำพูด รวมความแล้วคือผู้ที่กล่าวโดยแบ่งแยกหรือจำแนก วิภชชาวัตเป็นลัทธิหนึ่งซึ่งรวมอยู่ในนิกายเถรวาท เหตุที่ชื่อ "วิภชชาวัต" นี้เป็นเพราะ พระพุทธเจ้าเคยตรัสว่า พระองค์เป็นวิภชชาวัต คือ ทรงแสดงธรรมสั่งสอนเวไนยสัตว์โดยแยกแยะแจกแจง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสในพระโมคคัลลาน์ ซึ่งนับถือลัทธิวิภชชาวัตนี้ จึงทรงอุปการะยกบองพระสงฆ์ที่นับถือลัทธิดังกล่าว.

พุทธศาสนากลายเป็นศาสนาแห่งรัฐ และพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก¹

พระมหินทเธระทรงวางรากฐานพุทธศาสนาในลังกาโดยการสร้างสำนักศึกษาในทางพุทธศาสนา คือ มหาวิหาร ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางแห่งการศึกษาและอารยธรรมของเกาะวาฬีบคามา ในช่วงระยะ 200 ปีแรกหลังการก่อตั้งพุทธศาสนา ในลังกามีเพียงคณะมหาวิหารเท่านั้น แต่ต่อมาได้เกิดความแตกแยกในหมู่สงฆ์ แบ่งออกเป็นคณะนิกายต่าง ๆ ขึ้น² มีแนวความคิดทางศาสนาอื่นและนิกายอื่น ๆ เข้ามาเจือปน เช่น พุทธมหายาน และพราหมณ์ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คณะมหาวิหารก็ยังคงเป็นฝ่ายอนุรักษ์นิยมอย่างเคร่งครัด สามารถรักษาความบริสุทธิ์ของธรรมในนิกายเถรวาทไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ยอมให้มีการแก้ไขหลักธรรมคำสอนใด ๆ ทั้งสิ้น และตั้งข้อรังเกียจพระสงฆ์ในนิกายอื่นว่าเป็นอสังฆี³

¹Walpola Ruhula, History of Buddhism in Ceylon (Colombo: M.O.Gunasena, 1963), p.62.

²นอกจากคณะมหาวิหารแล้ว คณะสงฆ์ในลังกาขณะนั้นยังแยกออกเป็น 2 นิกายใหญ่ คือ

อภยคีรี เป็นนิกายซึ่งเกิดขึ้นในรัชกาลพระเจ้าวิภูคามินี โดยแยกตัวมาจากคณะมหาวิหาร นิกายอภยคีรีนี้ศึกษาพุทธศาสนาทั้งแบบหินยานและมหายานควบคู่กันไป

เชควัน เป็นนิกายซึ่งแยกมาจากนิกายอภยคีรี เนื่องจากมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งไม่พอใจที่นิกายอภยคีรีศึกษาลัทธิไวศุดยะ จึงแยกกลุ่มออกมา ในตอนแรกเรียกว่า "สากคณิกาย" ไม่เข้ากับทั้งมหาวิหารและอภยคีรี ต่อมาในรัชกาลพระเจ้ามหาเสนา ทรงสร้างเชควันวิหารให้กับคณะสงฆ์ในนิกายนี้ จึงเรียกชื่อคณะว่า คณะเชควัน.

³เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสด์พุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 4.

การสังคายนาพระธรรมวินัยในปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ในรัชกาลพระเจ้า
 ปรักรมพาทูที่ 1 (Parakrama Bahu I พ.ศ. 1696-1729) ซึ่งเป็นการสังคายนา
 ครั้งที่ 7 ยังผลให้พุทธศาสนิกายเถรวาทกลับรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง การสังคายนาใน
 ครั้งนี้เกิดขึ้นเพราะสภาพบ้านเมืองกลับสู่ความสงบเรียบร้อย ดังที่ได้เผชิญกับการรุกราน
 ของพวกทมิฬเป็นระยะ ๆ ตลอดเวลา ยามใดที่กษัตริย์สิงหลอ่อนแอ อาณาจักรก็จะตกอยู่
 ภายใต้อิทธิพลของพวกทมิฬ ในช่วงก่อนรัชกาลพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 พวกทมิฬได้เข้า
 มายึดครองดินแดนดังกล่าวอยู่เป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับพระเจ้าแผ่นดินสิงหลแตกแยกกัน มีการ
 จลาจลวุ่นวายแย่งชิงราชสมบัติ ทำให้อำนาจของพวกทมิฬแพร่หลายอยู่โดยทั่วไป ดัง
 ปรากฏว่าภายหลัง พ.ศ. 1566 พวกทมิฬชาวโจฬะยกเข้ามาได้ดินแดนทางเหนือของลังกา
 และปกครองอยู่ถึง 48 ปี ครั้นถึงรัชกาลพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มี
 ความสามารถในการรบ เอาชนะขับไลพวกทมิฬและยึดดินแดนคืนมาได้ บ้านเมืองจึงเป็น
 ปึกแผ่นรวมกันอยู่ภายใต้กษัตริย์สิงหลพระองค์เดียว มีราชธานีอยู่ที่กรุงโปลอนนารูวะ
 (Polonnaruwa)

เมื่อบ้านเมืองกลับเข้าสู่สภาพสงบสุข ประชาชนที่ทองหลบหนีภัยจากการรุกราน
 ของทมิฬ ก็ได้กลับมารวมกลุ่มกัน และมีโอกาสทะนุบำรุงพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำ
 ชาติของตน พุทธศาสนาซึ่งไม่ได้รับการเอาใจใส่ทะนุบำรุงจากทางอาณาจักรในช่วงที่บ้าน
 เมืองถูกรุกราน ก็ได้ฟื้นตัวขึ้นใหม่ ประกอบกับพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 ทรงสนพระทัยใน
 พุทธศาสนาเป็นอันมาก พระองค์ทรงเล็งเห็นความเสื่อมของพุทธศาสนา จากการที่พระ
 สังฆแตกแยกออกเป็นหมู่คณะนิกายต่าง ๆ และไม่เคร่งครัดต่อพระวินัย พระสงฆ์บางรูปมี
 ไรนา ทรัพย์สมบัติ บางก็มีอาชีพเป็นหมอคู่ หมอยา และประกอบเคจรจาดานวิชาทั่วไป¹
 พระองค์จึงได้ทรงอุปถัมภ์ให้มีการฟื้นฟูวินัยสงฆ์ และสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้น

¹ ธรรมทาส ฟานิช, ประวัติศาสตร์ ศรพุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย (กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2521), หน้า 11.

การสังคายนาพระไตรปิฎกในรัชกาลพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 มีพระกัสสปเถระ เป็นประธาน มีการอาราธนาพระสงฆ์เจ้าอาวาสทั่วประเทศมาร่วมประชุมสังคายนาพร้อม กันที่เมืองโปลอนนารูวะ ซึ่งเป็นเมืองหลวงในขณะนั้น พระเจ้าปรักรมพาทูทรงดำเนิน วิธีการเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช คือจัดพระสงฆ์เป็นหมู่ตามคณะ แล้วสอบถาม ความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระวินัยบัญญัติ ทำให้ทรงสามารถชี้ได้ชัดว่าสงฆ์หมู่ใดประพฤติ พระธรรมวินัยต่างจากที่ได้กำหนดไว้ ในระยะแรกพระสงฆ์เขารวมประชุมไม่อาจตกลง กันได้ เนื่องจากแยกคณะไม่ได้ติดคอสมาคมนานเป็นเวลานาน แต่ในที่สุดด้วยพระปรีชา สามารถและความตั้งใจพระทัยแน่วแน่ของพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 พระสงฆ์ทั้งหมดก็ยอม ตกลงที่จะปฏิบัติพระธรรมวินัยตามแบบคณะมหาวิหาร¹

ดังได้กล่าวแล้วว่า มหาวิหารเป็นสำนักศึกษาทางพุทธศาสนาที่เก่าแก่ เป็น ศูนย์กลางการศึกษาและอารยธรรมของฝ่ายเถรวาท พุทธศาสนาในลังกาช่วงนี้จึงเป็น นิกายเถรวาทแบบเคร่ง (Orthodoxy Theravada) เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบันทึกกรุ่น หลังได้กล่าวถึงมหาวิหารซึ่งเป็นนิกายเดียวที่เคร่งครัดปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง ภา

...ภายหลังจากนั้น พระภิกษุสำนักมหาวิหาร ได้ชำระศาสนาให้บริสุทธิ์ โดย อาศัยพระเจ้าวิชัยพาทู และพระเจ้าปรักรมพาทู เมอซิบไลพวกอุชุกรวมว่าที่ออกไป หมดอยู่แล้ว คงเหลืออยู่แต่คณะมหาวิหารคณะเดียว เหมือนดวงจันทร์พนจากมลทินเครื่อง ทำให้เสราหมอง...²

¹ Wilhelm Geiger, tr., The Culavamsa (London : Pali Text Society, 1973), pp.104-105.

² ร.ต.แสง มณีบุตร, ผู้แปล, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505), หน้า 38.

การสังคายนาของพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 ในครั้งนี้ ส่งเสริมให้ลังกามีชื่อเสียงเรื่องความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย พระองค์โปรดให้ออก "ปรักรมพาทูกติกวาท" เป็นกฎหมายพระสงฆ์ ให้พระสงฆ์ปฏิบัติวินัยอย่างเคร่งครัดเสมอกันทั่วทั้งประเทศ ทำให้การปฏิบัติธรรมในลังกาเจริญรุ่งเรือง พระสงฆ์ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากันอย่างตั้งใจ เป็นแบบอย่างให้นานาประเทศออกกติกวาท¹ บังคับให้พระสงฆ์เคร่งครัดในพระธรรมวินัย บังคับพระสงฆ์ที่มีทรัพย์สินสมบัติ และประกอบเครื่องงานวิชาให้สึกออกไปจากสังฆมณฑลตามอย่างลังกาคด้วย

นอกจากนั้นลังกายังมีชื่อเสียงเด่นในฐานะเป็นแหล่งศึกษาพระธรรมวินัย เมื่อพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 โปรดให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัย ได้มีการประชุมแต่งฎีกาท่าง ๆ โดยพระสงฆ์ที่มีความรู้แตกฉาน อาทิเช่น พระสารีบุตร เขียนสารีพทีปนี ฎีกาพระวินัย พระอานันทาจารย์ เขียนมูลฎีกา แก่ไซพระธรรมวินัย เป็นต้น²

สาเหตุที่ทำให้ลังกามีชื่อเสียงเด่นเป็นแหล่งพุทธศาสนาที่มีความสำคัญในช่วงนั้น คงเป็นเพราะแหล่งพุทธศาสนาอื่น ๆ ลดความสำคัญลง นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา พุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมลง อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มีมาก ศาสนาพราหมณ์ค่อนข้างจะต่อต้านพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนาไม่สนับสนุนเรื่อง การแบ่งชั้นวรรณะ พวกวรรณะพราหมณ์ซึ่งต้องการรักษามลประโยชน์ของตน จึงขัดขวางการขยายตัวของพุทธศาสนา ประกอบกับพระสงฆ์สืบทอดพุทธศาสนาไม่เคร่งครัดในวินัย พวกกันนิยมลัทธิ-

¹ กติกวาท (Katikavata) คือ กฎหมายที่ออกบังคับเป็นกฎของสงฆ์.

² เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาฉบับมุขปาฐะ ภาค 2, หน้า 8.

อาคารรพ. ทำเลขยันต์ ปลุกเสกคาถาอาคม โดยต้องการให้คนนับถือแข่งกับศาสนาพราหมณ์¹ ในระยะต่อมา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 16 ได้มีพวกมุสลิมเข้ามาบุกรุกอินเดียถึง 17 ครั้ง² ทำลายวัดและห้องสมุดอันเป็นศูนย์กลางการศึกษาพุทธศาสนา เมื่อพวกมุสลิมสามารถเข้ามาปกครองดินแดนได้แล้ว มีนโยบายที่จะโน้มน้าวชาวพื้นเมืองให้รับนับถือศาสนาอิสลาม เป็นเหตุให้พุทธศาสนาเสื่อมโทรมลงไปมากยิ่งขึ้น

ส่วนพม่าซึ่งนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน และเคยเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา มาก โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าอนुरुททมหรรราช (พ.ศ. 1587-1620) พระองค์ ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในการรบ และทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก โปรดให้ แฝงแพร่พุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กับการขยายอาณาเขตด้วย และในรัชกาลนี้เอง ทางฝ่าย ลังกา คือพระเจ้าวิชัยพาหุ (Vijaya Bahu พ.ศ. 1598-1653) ได้ทรงขอพระสงฆ์ พม่าไปอุปสมบทให้กับชาวลังกา³ แต่ต่อมาพระสงฆ์ในพม่าได้เกิดความแตกแยกออกเป็น คณะถึง 6 คณะ ได้แก่ คณะโสณุกัระ คณะสีวล คณะตามลันท คณะอานันทะ คณะพุทธ

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำภังราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2514), หน้า 58. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพคุณาธาร (ผด ชินปุคโต) ณ ฌาปนสถานวัดพระพิเรนทร์ วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2514)

² กระทบตลึงทองธรรมชาติ และคณะอื่น ๆ, การเมืองการปกครองเอเชียโดยเปรียบเทียบ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 10.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำภังราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 176.

และคณะมหานาค¹ ซึ่งต่างไม่ร่วมกันทำสังฆกรรม ต่างแยกปฏิบัติพระธรรมวินัยตามที่ตน เห็นว่าถูกต้อง

เมื่อพระเจ้าปรักกรมพาทูที่ 1 โปรดให้ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยนั้น ใน พม่าตรงกับรัชกาลพระเจ้านรปทิสิตู (พ.ศ. 1716-1753) ได้มีพระสงฆ์พม่าออกไปศึกษา เล่าเรียนธรรมในลังกา และกลับมาเผยแพร่พุทธธรรมในดินแดนของตน แสดงให้เห็นว่า ลังกาในขณะนั้นเป็นแหล่งการศึกษาที่เด่นกว่าดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ

การที่พุทธศาสนาในลังกาได้รับการฟื้นฟูมีชื่อเสียงเด่นไปในดินแดนพุทธศาสนา อื่น ๆ นี้เอง เป็นจุดเริ่มต้นของการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา และการเผยแพร่ พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาในดินแดนไทย

พุทธศาสนาในดินแดนไทยก่อนการรับพุทธศาสนาในลังกาวงศ์

ก่อนที่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จะเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนไทยนั้น พุทธศาสนา ได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่แล้ว แต่จะเข้ามาประดิษฐานในดินแดนไทยตั้งแต่เมื่อใด ยังไม่เป็นที่ แน่ชัด เป็นที่เข้าใจกันว่า หลังจากพระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้สังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 3 ที่นครปาฏลิบุตร เมื่อ พ.ศ. 218 ได้โปรดให้ส่งพระสงฆ์ไปเผยแพร่สั่งสอนพุทธ- ศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สาย สายหนึ่งก็คือโปรดให้พระโสณะและพระอุตตระเดินทางมาเผยแพร่ยังสุวรรณภูมิ

สำหรับปัญหาว่าสุวรรณภูมิอยู่ที่ไหนยังไม่เป็นข้อยุติแน่ชัด นักวิชาการต่างก็มี ความเห็นแตกต่างกันออกไป บางว่าสุวรรณภูมินั้น คือเมืองสุวรรณนคร หรือเมืองสะเทิม²

¹สุภาพรรณ ๗ บางช้าง, "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย," (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 13.

²ร.ศ.แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา, หน้า 15.

บางท่านเห็นว่ายังไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์แน่ชัดว่าสุวรรณภูมิ คือเมืองสะเทิม¹ บางท่านเห็นว่าสุวรรณภูมิน่าจะอยู่ที่เมืองนครปฐม² นอกจากนี้ยังมีผู้ลงความเห็นว่าเป็นสุวรรณภูมิเป็นแคว้นซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของไทย³ แต่มีนักวิชาการบางท่านไม่ยอมรับการเผยแพร่พุทธศาสนาของพระโสณะ และพระอุตกะมาซึ่งสุวรรณภูมิ เพราะเป็นการอ้างมาจากคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา ซึ่งแต่งขึ้นในศตวรรษหลังเป็นระยะเวลาที่ห่างกันมาก⁴

ในครั้งนั้นพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้าไปในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันดังปรากฏว่า ในภาคกลางพบโบราณวัตถุที่เมืองนครปฐม เช่น เสาธรรมจักร รอยพระพุทธรูปจำลอง ฐานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเป็นภาษาบาลี เป็นต้น ซึ่งเป็นคดียี่ถ้อยกันมาก่อนการสร้างพระพุทธรูป จึงเป็นข้อสันนิษฐานว่า พุทธศาสนาคงจะมาประดิษฐานก่อน พ.ศ. 500 เป็นลัทธิเถรวาทแบบที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดให้ทำการสั่งสอนเผยแพร่⁵ เมืองนครปฐมในขณะนั้นอยู่ในเขตอาณาจักรทวารวดี ซึ่งพุทธศาสนาในอาณาจักรดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียในทางตอนใต้ และอาจจะเป็นไปได้ว่ามาจากลังกา

¹ D.G.E.Hall, A History of South East Asia (London : Oxford University Press, 1960), p.62.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 21.

³ สุภาพรพรหม ณ บางช้าง, "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย," หน้า 29.

⁴ มหาวงศ์แต่งขึ้นในราว พ.ศ. 897-905 หลังรัชกาลพระเจ้าอโศกมหาราชประมาณ 500 ปี.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 64.

นอกจากนั้นได้มีการพบศิลาจารึกในบริเวณภาคกลาง ซึ่งศิลาจารึกดังกล่าวมี
อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-14 แสดงให้เห็นถึงบริเวณที่พุทธศาสนายังมีผู้นับถือคือ

จารึกคณาเขมรมาภาษาบาลีที่จังหวัดนครปฐม ราชบุรี และสุพรรณบุรี

จารึกพระธรรมจักรศิลาภาษาบาลีที่จังหวัดนครปฐม

จารึกภาษามอญ ที่วัดโพธิ์ จังหวัดนครปฐม

จารึกภาษามอญ บนฐานพระพุทธรูปยืนที่วัดช้อย จังหวัดลพบุรี

จารึกภาษามอญ บนเสาแปดเหลี่ยมที่ศาลสูง จังหวัดลพบุรี

จารึกภาษาสันสกฤต ที่จังหวัดลพบุรี

จารึกภาษาสันสกฤตและภาษาขอม ที่อำเภอปากช่องไชย จังหวัดนครราชสีมา

จารึกภาษาบาลีและภาษาขอม ที่ตำบลโคกปีป อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัด

ปราจีนบุรี¹

พุทธศาสนาในดินแดนทางภาคเหนือ

พุทธศาสนาแบบเถรวาทได้เผยแผ่เข้าไปในเขตทริภุชชัย ในพุทธศตวรรษที่ 12
โดยพระนางจามเทวี พระราชธิดาพระเจ้ากรุงลพบุรี (ละโว้) เมื่อครั้งพระนางเสด็จ
ไปครองเมืองทริภุชชัย การเสด็จไปในครั้งนี้ พระนางได้นำพระมหาเถรที่รอบรู้ในพระ
ธรรมวินัยไปด้วยประมาณ 500 รูป² ซึ่งเป็นจำนวนมากพอสมควรที่จะเผยแผ่และทะนุ
บำรุงพระพุทธศาสนาต่อไปได้

พระนางจามเทวีทรงให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนาเป็นอันมาก โปรดให้สร้างวัด
อริยัญญูทางทิศตะวันตกของเมือง มีพระสังฆเถระเป็นประธาน และให้สร้างวิหาร

¹สุภาพรรณ ณ บางช้าง, "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย," หน้า 31-33.

²พระยาปริยัติธรรมธาดา, ฉูแปด, จามเทวีวงศ์ (พระนคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2475), หน้า 149.

การรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในดินแดนไทย

พุทธศาสนาได้มาเผยแพร่ตั้งมั่นในดินแดนไทยต่าง ๆ อยู่แล้ว ก่อนที่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จะเข้ามาเผยแพร่ในคอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ดินแดนไทยแห่งแรกที่รับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์คือนครศรีธรรมราช¹ กล่าวคือ เมื่อพระเจ้ามังฆัเมืองนครศรีธรรมราชทราบข่าวการสังคายนาฟื้นฟูพุทธศาสนาในลังกาในรัชกาลพระเจ้าปรีกรมพาทูที่ 1 ก็ได้ออกไปศึกษาพระธรรมวินัย และอุปสมบทใหม่ หลังจากศึกษาพระธรรมวินัยจนเข้าใจอรอบรู้แล้ว ได้กลับมาตั้งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราชใน พ.ศ. 1770 หลังจากนั้นนครศรีธรรมราชกับลังกาก็ได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมและแนวความคิดทางพุทธศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

การที่นครศรีธรรมราชเป็นแหล่งรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ คงเป็นเพราะเหตุผลหลายประการประกอบกันดังนี้คือ

1. ได้มีการเสนอหลักฐานจากการค้นคว้าของ นายประทีป ชุมพล ในการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชใน พ.ศ. 2515²¹ เพื่อแสดงให้เห็นว่าภาคใต้หรือ นครศรีธรรมราชนั้น มีอิทธิพลพุทธศาสนามหายานและสรวาสติวาท ไม่ปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนของนิกายที่ใช้ภาษาบาลีคือ หินยาน (เถรวาท) ดังนั้น พุทธศาสนาที่ได้รับจากลังกา มาจากสำนักกัถยคีรี ซึ่งใช้ภาษาสันสกฤตไม่ใช้มหาวิหาร ทั้งนี้ โดยการใช้หลักฐานจากจดหมายเหตุของจีน โบราณคดี ประติมากรรม และการตีความจากตำนานเมืองนคร

รายละเอียดเพิ่มเติมดู ประทีป ชุมพล, "พุทธศาสนาในนครก่อนพุทธศตวรรษที่ 20," รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, 2515).

1. ความสัมพันธ์กับลังกาแต่เดิม

ความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับลังกามีมาตั้งแต่ก่อนการสร้างเมือง ดังปรากฏในตำนานเมืองนครว่า¹ พญาโคสีหราชซึ่งครองเมืองนครบุรี ให้นางเหมมาลาและเจ้าชนกุมารราชบุตร นำพระทันตศาตุหนิภัยสงครามไปไว้ที่ลังกาทวีป ระหว่างทางเกิดอุปสรรค นางเหมมาลา กับเจ้าชนกุมารได้ยิงพระทันตศาตุไว้ที่หาดทรายแก้ว และนำพระทันตศาตุไปไว้ที่ลังกาทวีปในเวลาต่อมา พระเจ้าแผ่นดินลังกาจึงโปรดให้พราหมณ์นำพระบรมสารีริกศาตุมาฝังไว้ ณ ที่ซึ่งทั้งสองพี่น้อง เคยฝังพระทันตศาตุ ภายหลังทางเมืองศรีธรรมนครเกิดไข้ห่า พระเจ้าแผ่นดินพ่ายคนอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองเวียงสระ ได้มีผู้พบสถานที่คือหาดทรายแก้ว ซึ่งพระเจ้าเวียงสระทรงทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินลังกาโปรดให้พราหมณ์ฝังพระบรมสารีริกศาตุมาฝังไว้ จึงโปรดให้อำมาตย์ถือสาส์นไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินลังกา พระเจ้าแผ่นดินลังกาทรงสนับสนุนให้พระเจ้าเวียงสระสร้างบ้านเมือง สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกศาตุ และได้โปรดให้พระมหาเถรลังกา ซึ่งศึกษาพระไตรปิฎกแตกฉานชื่อพุทธคำเกียรมาด้วย เพื่อช่วยเป็นที่ปรึกษาในการตั้งเมือง และสร้างพระเจดีย์ ทำการอุปสมบทให้กุลบุตรและสร้างวัดสำหรับสงฆ์เจ้าพระราชา

การที่พระสงฆ์ลังกามีบทบาทในการวางรากฐานพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช ตั้งแต่เริ่มแรกเช่นนี้ คงจะทำให้พระสงฆ์ในนครศรีธรรมราชเห็นว่ลังกาเป็นแหล่งพุทธศาสนาที่สำคัญ เมื่อทราบข่าวพุทธศาสนาในลังกา จึงเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย

2. ความสะดวกในการเดินทางติดต่อ

นครศรีธรรมราชเป็นหัวเมืองชายทะเลทางตอนใต้ เป็นเมืองท่าจอดเรือที่มีลักษณะดี กล่าวคือ เขตน้ำไม่ตื้น เมื่อเรือเดินทางเข้ามาใกล้ฝั่งก็จะสามารถลงเรือ-

¹รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505), หน้า 47.

เด็กเข้ามาได้โดยสะดวก และยังเป็นทางผ่านไปติดต่อกับดินแดนทั้งทางฝั่งตะวันตกและ
ตะวันออกของอ่าวไทยได้อีกด้วย มีหลักฐานว่านครศรีธรรมราชได้เคยค้าขายกับชาว
อินเดียภาคใต้มาแต่โบราณ โดยที่พ่อค้าชาวอินเดียเข้ามาจากแคว้นมัทราส มาขึ้นบกที่
เมืองตะโกลา (ตะกั่วป่า)¹ นอกจากนั้นพ่อค้าอินเดียอาจจะเดินทางจากฝั่งอินเดีย
ตะวันตก เข้าอ่าวเมาะตะมะ แล้วลงมาทางไทรานทะวาย มะริคและตะนาวศรี กระบุรี
ตะกั่วป่า แล่นเลียบชายทะเลผ่านนครศรีธรรมราช ดังกึ่งเป็นเกาะทางตอนใต้ของ
อินเดีย เป็นเมืองท่าและพักจอดเรือสำหรับพ่อค้าที่เดินเรือค้าขายมาเป็นเวลานาน ย่อม
จะเดินทางติดต่อกับนครศรีธรรมราชได้โดยสะดวก โดยทางเรือข้ามทะเลตามระยะทาง
ที่ใกล้กว่ามาแล้ว

3. พื้นฐานการนับถือพุทธศาสนา

เมื่อสังเกตกลายเป็นแหล่งพุทธศาสนาที่เพิ่มขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 ย่อม
เป็นที่ดึงดูดใจให้พระสงฆ์สันนิษฐานศึกษาพระธรรมวินัยเดินทางไปแสวงหาความรู้ การ
สังคายนาพระธรรมวินัยในลังกาทวีปพระบรมราชูปถัมภ์ของพระเจ้าแผ่นดิน แสดงให้
เห็นว่าพุทธศาสนาในลังกาได้รับการชำระให้บริสุทธิ์แล้ว นับเป็นแม่แบบที่ดีแก่พุทธศาสนา
ในดินแดนอื่น ๆ จึงมีพระสงฆ์จากดินแดนต่าง ๆ อาทิ ไทย พม่า มอญ เดินทางไปลังกา
เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย

เมื่อเดินทางไปถึงแล้ว เป็นที่น่าสังเกตว่าพระสงฆ์ไทยจากนครศรีธรรมราช
รวมทั้งพระสงฆ์จากดินแดนอื่น ต้องยอมรับการบวชแปลงเป็นลังกาวงศ์ เนื่องจากพระสงฆ์
ลังการั้งเกียจสมณวงศ์จากต่างประเทศ การรับการบวชแบบลังกาวงศ์อีกครั้งจึงเป็นการ
ยอมรับเอาวัตรปฏิบัติของสงฆ์ลังกาวงศ์มาเป็นแบบของตน และรับนับถือว่าเป็นวงศ์เดียว
กันกับพระสงฆ์ในลังกาด้วย ยังผลให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิดซึ่งจะนำไปสู่การติดต่อกัน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

ในการพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อพระสงฆ์ไทยเดินทางกลับมานครศรีธรรมราช แล้ว ได้ชักชวนพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนดังกล่าวให้เข้ามาอยู่ในนครศรีธรรมราชด้วย ในตอนแรกมีพระสงฆ์ดังกล่าวเข้ามาประมาณ 500 รูป มาอยู่ที่ตำบลท่าเรือ และสร้างวัดท่าเรือขึ้น¹

คณะสงฆ์ดังกล่าวก็เข้ามาตั้งมั่นในนครศรีธรรมราช ได้เผยแพร่มหาศาสนาในหมู่ประชาชนและทะนุบำรุงพุทธศาสนาครั้งใหญ่ มีการบูรณะพระมหาธาตุเจดีย์ซึ่งสร้างตามแบบมหายาน การบูรณะมิได้ทำลายเจดีย์ของเดิม แต่สร้างสถาปัตยกรรมครอบไว้² อาจพิจารณาได้ว่า เป็นความประสงค์ที่จะบูรณะแทนที่ของเดิมโดยไม่จำเป็นต้องทำลาย และเป็นความต้องการที่จะผสมผสานกัน การบูรณะเจดีย์มีส่วนสร้างเสริมศรัทธาในหมู่ประชาชนให้เห็นความเอาใจใส่ที่จะทะนุบำรุงพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่นับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ยังผลให้สถานะของคณะสงฆ์ดังกล่าวมั่นคงมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังชักชวนพระสงฆ์จากดังกล่าวเข้ามาเป็นแรงช่วยในการเผยแพร่มหาศาสนาอีกด้วย พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้ตั้งมั่นและรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับมา คณะสงฆ์มีวัตรปฏิบัติที่นำเลื่อมใส เกรงครัดในพระธรรมวินัย มีชื่อเสียงเด่นไม่ในดินแดนไทยอื่น ๆ ด้วย

การเผยแพร่มหาศาสนาแบบลังกาวงศ์ไปสู่ดินแดนไทยอื่น ๆ

ภายหลังจากที่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้มาตั้งมั่นในนครศรีธรรมราชแล้ว ได้เผยแพร่มหาศาสนาไปสู่ดินแดนไทยอื่น ๆ อันได้แก่ อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรสุพรรณบุรี และอาณาจักรอยุธยา

¹ดิเรก พรกตะเสน, "พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช," รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราช (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515), หน้า 326.

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 70.

1. อาณาจักรสุโขทัย

ก่อนที่จะพุทธศาสนาจะตั้งมั่นคงในอาณาจักรสุโขทัย มีความเชื่อหลายอย่างปรากฏอยู่ เช่น การถือเจ้าถือนผี (Animism) ดังในศิลาจารึกกล่าวถึงพระชะงูงผี ซึ่งเป็นที่ที่ยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งปวงต้องได้รับการเซ่นไหว้บูชา เป็นต้น

นอกจากนี้ยังปรากฏอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งขอมปกครองดินแดนแถบนี้ และนิกายหินยานเถรวาทในสมัยที่อาณาจักรทวารวดีมีอำนาจปกครองดินแดนทั้งทางภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทยปัจจุบัน

การรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ อาจจะแบ่งออกได้จาก 2 แหล่ง ดังนี้คือ

ก. นครศรีธรรมราช

พระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาได้กลับมาตั้งคณะทำการอุปสมบทกุลบุตรและบารุงพุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช พุทธศาสนาจึงเจริญรุ่งเรือง กิติศัพทที่พระสงฆ์ปฏิบัติคนเครงครัดแพร่หลายไปถึงสุโขทัย ตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 กล่าวว่า "เมืองตะวันตกเมืองสุโขทัย มีอริยัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโดยทานแกมหาเถรสังฆราชเรียนจบปิฎกไตรย หลวักกว่าบุครุในเมืองนี้ทุกคน ลุคนคเมืองศรีธรรมราชมา" ¹ ทำให้ทราบวาผู้ที่นำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามายังกรุงสุโขทัยก็คือ บรรดามหาเถรสังฆราชที่พ่อขุนรามคำแหงนิมนต์มาจากนครศรีธรรมราช

สาเหตุที่พ่อขุนรามคำแหงทรงนิมนต์พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชมาเผยแผ่พุทธศาสนาและสั่งสอนประชาชน ก็คงเพื่อนำแนวความคิดทางพุทธศาสนาแบบใหม่มาสู่ประชาชน เป็นการสร้างลักษณะของบุปถครองที่ทรงเป็นทั้งผู้นำ และผูอุปถัมภ์พุทธศาสนาอันเป็นความเชอร่วมกันระหว่างบุปถครองและประชาชน

¹ ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, จารึกสุโขทัย

(พิษณุโลก : แผนกเอกสารและการพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), หน้า 4.

นอกจากนี้คงเป็นเพราะพระองค์ได้ทรงสดับกิติคุณความเคร่งครัดและการตั้งมั่นของคณะสงฆ์สังฆาวงศ์ในนครศรีธรรมราช ทามศิลาจารึกหลักที่ 1 กล่าวว่า พระมหาเถรสังฆราชเล่าเรียนพระธรรมวินัย"หลวงกว่า" คือ ภูหลักธรรมมากกว่าปู่ครูในเมืองสุโขทัย

ทามศิลาจารึกสุโขทัยในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงระบุว่า นครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่งของสุโขทัย และตามใบลานซึ่งมีลักษณะเป็นลายเขียนแบบเดียวกันกับสมุดข่อยตำนานพราหมณ์ ตำนานเมือง และตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช มีตอนหนึ่งกล่าวถึงเมื่อครั้งพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปนครศรีธรรมราชว่า "คำบลวิหารเขียนท้าวโคตมิลิตินางเมืองสร้างวัดนั้นกับพ่อขุนรามคำแหงผู้ยิว สร้างพระพุทธรูปประธานสูง 9 ศอก และก่อพระสุทิวสูง 4 ศอก แลวหล่อพระสัมฤทธิ์ไวช้ายขวา 2 องค์ คนละองค์เมียองค์หนึ่ง ยิวองค์หนึ่ง"

หลักฐานจากใบลานนี้ นอกจากจะชี้ถึงศรัทธาในทางพุทธศาสนาของพ่อขุนรามคำแหงแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทางเมืองนครศรีธรรมราช ในลักษณะความผูกพันในระบบครอบครัวด้วย

ข. นครพิน

แหล่งที่อาณาจักรสุโขทัยได้รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์อีกแห่งหนึ่งก็คือ นครพิน ในรัชกาลพระมหาธรรมราชาธิไท พระองค์ได้ทรงทราบข่าวความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาที่เมืองพินซึ่งเป็นหัวเมืองมอญว่า มีพระสงฆ์จากลังกาเข้ามาสั่งสอนพระธรรมวินัย จึงโปรดให้อัญเชิญพระมหาสามีสังฆราชที่มาจากลังกาซึ่งขณะนั้นท่านก้อยู่ที่เมืองพิน มายังสุโขทัยใน พ.ศ. 1905 ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกว่า

¹ คีแรก พร ตะเสน, "พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช," หน้า 346.

...พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เป็นพระราชนัดดา ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ... เสด็จเสวยราชสมบัติในศรีสัชชนาลัยสุโขทัยโค 22 ปี จุลศักราช 1283 ศกณัฐ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไปอาราธนาพระมหาสมณสังฆราช อินทกอบ ควบศิริล ทรงเรียนพระไตรปิฎกจบ อันสถิตอยู่ในลังกาทวีป ซึ่งมีที่ลาจาร คล้ายกับ ชีนาสพรครั้งโบราณ... จากนครพัน...

หลักฐานดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของลังกาในฐานะที่เป็นแหล่งการศึกษาพุทธศาสนาในระบายนัน นครพันซึ่งเป็นหัวเมืองมอญเคยได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาตั้งแต่ครั้งอาณาจักรทวารวดี และยังเป็นแหล่งที่รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ในระยะเวลาเดียวกับนครศรีธรรมราช คือ ภายหลังจากการสังคายนาราชธรรมวินัยในรัชกาลพระเจ้าปรักกรมพาคูที่ 1 โดยมีพระสงฆ์มอญออกไปศึกษาเล่าเรียนที่ลังกาและกลับมาเผยแผ่พุทธศาสนาในดินแดนของตน พร้อมทั้งได้มีพระสงฆ์ลังกาเข้ามาช่วยสั่งสอนและเผยแผ่ศาสนาด้วย

การอาราธนาพระมหาสมณสังฆราชมาจากนครพันในครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นว่า กษัตริย์สุโขทัยทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภกที่สำคัญ การอัญเชิญพระสงฆ์จากต่างแดนเป็นการช่วยเผยแผ่ชื่อเสียงเกียรติคุณของกษัตริย์สุโขทัยว่า ทรงมีพระทัยใส่ในกิจการคณะสงฆ์ และการปรับปรุงพุทธศาสนาในดินแดนของพระองค์

เมื่อพระมหาธรรมราชาธิราชอาราธนาพระมหาสมณสังฆราชมาจากนครพันแล้ว โปรดให้นายช่างสร้างวัดป่ามะม่วง เพื่อเป็นที่จำพรรษาของพระมหาสมณสังฆราช ครั้นพระมหาสมณสังฆราชเดินทางมา พระมหาธรรมราชาธิราชโปรดให้จัดการต้อนรับอย่างใหญ่โตตลอดระยะเวลาที่พำนักหัวเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัย

¹ ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, จารึกสุโขทัย,

...พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เสด็จออกด้วยเรือหลวง...
 กัดปลวกทลายบุชชา ตลอดจนพระราชมรรคาแล้ว ไซ้อำมาตย์มุขมนตรี และราชตระกูล
 ทั้งหลายไปรับท้าวสักการบุชชา ทั้งแต่เมืองนคร มาถึงเมืองเชียงใหม่ เมืองบางจันทร์
 เมืองบางพาร ตลอดจนเมืองสุโขทัย...¹

ต่อมาในปีเดียวกันนั้นเอง พระมหาธรรมราชาลิไทได้เสด็จออกผนวช และ
 ระหว่างผนวชก็ประทับจำพรรษาที่วัดป่ามะม่วง เป็นที่น่าสังเกตุว่าในการออกผนวชครั้งนี้
 พระมหาธรรมราชาลิไทมิได้ผนวชกับพระสงฆ์ลังกา วงศ์ที่มีอยู่เดิมในสุโขทัย แต่ทรงผนวช
 กับพระสงฆ์ซึ่งได้รับการบวชในสำนักพระอุทุมพรมหาสามีพระสงฆ์ลังกาที่อยู่เมืองพิน

พระสงฆ์ที่ผนวชให้พระมหาธรรมราชาลิไท คือ พระสุมนะชาสุโขทัยซึ่งเดินทางไป
 ไปศึกษาพระธรรมวินัยพร้อมกับพระสงฆ์อีกหลายองค์ และบวชใหม่อีกครั้งในสำนักพระ-
 อุทุมพรมหาสามี การเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่เมืองพินนั้น พระสุมนะจะเดินทางไป
 ไปเองหรือไปตามพระราชบัญชาของพระมหาธรรมราชาลิไท ยังไม่ทราบแน่ชัด แต่มีนัก
 วิชาการบางท่านเห็นว่า การผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไท มีการเตรียมการล่วงหน้า
 โดยจัดส่งพระสุมนะและพระโณมิตส์ไปศึกษาที่เมืองพิน พร้อมทั้งพระสงฆ์อีก 5 รูปเพื่อ
 บวชแปลงตามแบบลังกาวงศ์ และกลับมาทำการบวชให้กับชาวสุโขทัยด้วย

การัญญ์เชิญพระสงฆ์ใหญ่จากนครพิน และการที่พระสงฆ์ออกไปศึกษาเล่าเรียน
 นั้น อาจจะเป็นเพราะการศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ในกรุงสุโขทัยไม่ก้าวหน้าก็เป็นได้
 ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งพระมหาธรรมราชาลิไทส่งทูตไปขอพระสงฆ์จากพระอุทุมพรมหาสามี
 ที่เมืองพิน ได้ทรงแสดงพระราชประสงค์ที่จะได้พระสงฆ์ที่มีความรู้สามารถทำสังฆกรรมได้
 ทุกอย่างมายังกรุงสุโขทัย² พระอุทุมพรจึงถวายพระสุมนะซึ่งเป็นศิษย์ของตนให้เข้ามาช่วย
 สอนพระธรรมวินัยที่กรุงสุโขทัย

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน.

ความพยายามในการปรับปรุงพุทธศาสนา และการเสด็จออกผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไท คงจะมีสาเหตุในทางการเมืองควบคู่ไปด้วย กล่าวคือในขณะนั้น อาณาจักรอยุธยา เริ่มมีอำนาจขึ้นทางตอนใต้ของอาณาจักรสุโขทัย ตั้งแต่ พ.ศ. 1893 พระมหาธรรมราชาลิไทจึงทรงดำเนินการฟื้นฟูอาณาจักรสุโขทัยด้วยการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยฟื้นฟูชื่อเสียงเกียรติคุณของอาณาจักรสุโขทัย ความหลักที่ว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดจะเป็นที่ยอมรับว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ จะต้องกอบกู้ด้วยจริยาวัตรดังนี้คือ "พระญามีบุญดั่งนั้น ใจน้อมใครฟังพระธรรมเทศนานัก ย่อมฟังธรรมเทศนาแต่สำนักนี้สมณพราหมณาจารย์ และนักปราชญ์บุรุษธรรมดา แลพระญานี้ ช ทรงบัญญัติศุภกถารามิโคชาต ในวันอุโบสถคือได้ยอมทรงอัญจศีลทุกวัน อุโบสถคือมิโคชาต"¹ ดังนั้นพระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นผู้รู้ในทางธรรมและในทางโลก การเสด็จออกผนวชของพระมหาธรรมราชาลิไทแสดงให้เห็นถึงพระราชศรัทธาอันแรงกล้าในทางธรรมมากขึ้น

...ท่านนั้นทรงพระปฏิภาณธรรม ชะ โค้พังโค้เรียนแต่สำนักนี้พระสงฆ์เจ้าหลายคือว่าพระมหาเถรเมธี พัง เป็นอาทิครมาเรียนแต่พระอโณมทัสสี และพระมหาเถรธรรมปฎลเจาบางๆ พระมหาเถรสิทธิฐฐเจาบางๆ พระมหาเถรพงษ์เจาบางๆ ...เรียนแต่ราชบัณฑิตยญา ขออุปเสนาราชบัณฑิตย...²

เมื่อพระมหากษัตริย์คือพระมหาธรรมราชาลิไททรงมีความรอบรู้ทั้งในทางโลกและทางธรรม พระองค์ย่อมจะทรงได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากหมู่ประชาชน ในฐานะที่ทรงเป็น"ธรรมราชา" กล่าวคือเป็นกษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติตนเคร่งครัดในทางพุทธศาสนา และเป็นอัครศาสนูปถัมภก ความเป็น"ธรรมราชา" นี้ว่ามีส่วนเสริมสร้างความเป็นผู้นำ

¹ สมบัติ จันทรวงศ์, "พระญาจักรพรรดิราชในไท่ภูมิพระร่วง : ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับความหมายทางการเมือง," วารสารประวัติศาสตร์ 4(มกราคม-เมษายน 2522) : 10-11.

² เรื่องเดียวกัน : 4.

ทางภูมิปัญญาทางศาสนาของอาณาจักรสุโขทัยในดินแดนแถบนี้ได้อีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากพระมหาธรรมราชาลิไทจะทรงเป็นที่เลื่อมใสยกย่องในอาณาจักรสุโขทัยแล้ว พระภิกษุของพระองค์ยังได้เผยแพร่ไปในดินแดนใกล้เคียง โดยเฉพาะอาณาจักรล้านนาซึ่งเคยเป็นดินแดนที่เคยมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยมาแล้วในอดีต การปรับปรุงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาของพระองค์เป็นเสมือนการแสวงหาพันธมิตรโดยการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ ความพยายามในข้อนี้อาจนับได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร พระเจ้ากือนา (พ.ศ.1898-1928) ทรงทราบถึงความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในกรุงสุโขทัย ได้ทรงส่งทูตมาขอพระสงฆ์เพื่อไปเผยแพร่พุทธศาสนาในล้านนา เป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรให้แน่นแฟ้นขึ้น

2. อาณาจักรล้านนา

พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์คงจะแพร่หลายจากกรุงสุโขทัยและหัวเมืองมณฑลขึ้นมายังล้านนาบ้างแล้ว แต่ยังไม่เป็นหลักฐานแน่นอน จนกระทั่งถึงรัชกาลพระเจ้ากือนา พระองค์ทรงมีพระราชนิพนธ์ที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองขึ้นในนครเชียงใหม่ จึงได้ส่งทูตไปยังนครพินเพื่อขออาราธนาพระอุทุมพรมหาสามีมายังเชียงใหม่ พระอุทุมพรมหาสามีเห็นว่าที่สุโขทัย มีพระสุมนะมารุ่งพระศาสนาอยู่แล้ว ทางเชียงใหม่ก็น่าที่จะมีผู้ช่วยเหลือมารุ่งพระศาสนาบ้าง จึงได้ส่งพระอาณนทซึ่งเป็นศิษย์มายังเชียงใหม่ พระเจ้ากือนาทรงขอให้พระอาณนทกระทำสังฆกรรมตามแบบลังกาที่เชียงใหม่ แต่เนื่องจากยังไม่ได้รับอนุญาตจากสำนักสงฆ์ พระอาณนทจึงยังไม่กล้าทำสังฆกรรม และทูลพระเจ้ากือนาว่ามีอาจารย์ขอพระสุมนะอยู่ที่กรุงสุโขทัย ขอให้พระองค์อาราธนามาเพื่ออุปสมบทและสั่งสอนธรรมที่เชียงใหม่

พระเจ้ากือนาทรงส่งทูตมายังกรุงสุโขทัยเพื่ออาราธนาพระสุมนะ และขอให้นำพระบรมสารีริกธาตุไปถวาย พระมหาธรรมราชาลิไททรงอนุญาตตามคำขอ การส่งทูตมาจากเชียงใหม่ และการสนองตอบของพระมหาธรรมราชาลิไทในครั้งนี้ เป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรสุโขทัยและล้านนาให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การเป็นไมตรีกับ -

อาณาจักรลานนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับอาณาจักรสุโขทัยในขณะนั้น เพราะมีอาณาจักรอยุธยา เป็นคู่แข่งทางการเมืองในทางตอนใต้ตั้งได้กล่าวแล้ว กรุงสุโขทัยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาพันธมิตร ลานนาซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับสุโขทัยทางตอนเหนือจะสามารถช่วยเหลือสุโขทัยได้ในยามที่มีศึกกับอยุธยา ดังเช่น ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา ลานนาได้ส่งกำลังลงมาช่วยสุโขทัยรบกับอยุธยา¹

พระสุมนะเดินทางมายังเชียงใหม่เพื่อช่วยจัดการสถาปนาคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ โดยตั้งเป็นคณะอรหันต์อยู่ที่วัดป่าแดง เชียงคอยสุเทพ ส่วนพระบรมสารีริกธาตุนั้น กล่าวกันว่า พระเจ้ากือนาทรงอธิษฐานขอให้ช่างทรงเลือกที่ประดิษฐาน ช่างนั้นเดินมุ่งไปยัง คอยสุเทพและสันชิวัดลง พระเจ้ากือนาจึงโปรดให้สร้างพระบรมธาตุขึ้น ณ ที่นั้น คณะสงฆ์ลังกาวงศ์ได้รับการอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากพระเจ้ากือนา นอกจากจะทรงสร้างวัดสวนดอก ให้เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระธรรมวินัยแบบลังกาวงศ์แล้ว ยังได้พระราชทานที่ดินให้แก่ พระสงฆ์อีกด้วย²

ในปลายรัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมา มีพระเถระชาวเชียงใหม่หลายรูป อาทิ เช่น พระเมธีจันทร พระคัมภีร์ พระญาณมงคล พระสารีบุตร พระอานนท าดธา พร้อมกับพระมอญอีกจำนวนหนึ่งได้เดินทางไปยังกา และบวชใหม่อีกครั้ง เมื่อกลับมาเชียงใหม่ ได้ชักชวนพระลังกาเข้ามา 2 รูป คือ พระอุทกมปัญญาสามีและพระวิกรมพาทุกลับมาตั้งคณะเป็นพระสงฆ์ลังกาวงศ์ชุดใหม่ ประพฤติตนเคร่งครัด เช่น ไม่ยอมรับเรือกสวนไร่นาที่มี-

¹ รอง ศยามานนท์ และวิลาสวงศ์ นพรัตน์, "ประวัติศาสตร์ศรีอยุธยา," แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 1 (กันยายน 2510) : 80

² Swearer and Prenchit, "Religion and Polity in Northern Thailand," Religion and Legitimation Power in Thailand, Laos and Burma (Pennsylvania : Anima, 1975), p.25.

ผู้ถวายเป็นของสงฆ์¹ ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าทีโลกราช พระองค์ได้ครองราชย์ด้วยการสนับสนุนจากพระสงฆ์ลังกาวงศ์ในเชียงใหม่² เมื่อเป็นดังนั้น พระองค์จึงทรงอุปถัมภ์ด้วยการให้การสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ ในรัชกาลของพระองค์พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เจริญก้าวหน้า แล้วย่อยแพรอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เป็นเพราะพระเจ้าทีโลกราชทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความสามารถในการรบ เมื่อพระองค์ขยายอาณาเขตของพระองค์ออกไปในดินแดนที่ทรงยึดครองได้ ก็ได้ทรงนำเอาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ไปแพร่ไปพร้อม ๆ กันด้วย พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จึงแพร่ขยายไปยังบรรดาเมืองสำคัญในอาณาจักรลานนา เช่น พะเยา เชียงแสน และเชียงใหม่³

3. อาณาจักรอยุธยา

ในดินแดนทางภาคกลางของไทยแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อิทธิพลของพุทธศาสนาแบบหินยานได้มีรากฐานอยู่แล้วตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-14 ดังมีหลักฐานที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ค้นพบในดินแดนนั้น และมีอิทธิพลพุทธศาสนิกายมหายานเมื่อครั้งขอมปกครองเมืองลพบุรีปะปนอยู่บ้างเช่นกัน⁴

เมื่ออาณาจักรอยุธยาก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 1893 นั้น อิทธิพลพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์กำลังแผ่แพร่อยู่ในหัวเมืองมอญ ดินแดนทางตอนใต้ และอาณาจักรสุโขทัย ดังนั้นกรุงศรีอยุธยาคงจะได้รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาบ้างเช่นกัน ในรัชกาลสมเด็จพระ

¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย 2, หน้า 25.

² Swearer and Premchit, "Religion and Legitimation...", p.28.

³ Ibid.

⁴ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 100.

พระอินทราธิราช พระสงฆ์ชาวอยุธยาได้ออกเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาไปรับอุปสมบทตามแบบลังกา และได้กลับมาตั้งคณะที่กรุงศรีอยุธยา สงฆ์คณะนี้มีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด เป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนมาก

ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ทรงรับคตินิยมหลายอย่างตามแบบสุโขทัยมาปฏิบัติ รวมทั้งคตินิยมในทางพุทธศาสนาด้วย ทำให้พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรอยุธยา ทั้งนี้เพราะพระราเมศวร (ต่อมาคือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ได้เสด็จไปครองหัวเมืองเหนือ ประทับอยู่ ณ เมืองพินธุโลก ซึ่งพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้มาตั้งมั่นอยู่แล้ว ตั้งแต่เมื่อครั้งศิษย์ของพระอุทุมพรมหาสามีจากนครพินได้แยกย้ายนำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ไปประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ ในครั้งนั้นพระพุทธรูป พระสุชาติ พระเชเม พระสิทธาภิสสะ ได้มาอยู่ปฏิบัติธรรมที่เมืองสองแคว (พินธุโลก) นี้

การไปครองพินธุโลกของพระราเมศวร ทำให้พระองค์ทรงทราบและเข้าใจถึงวัฒนธรรมของอาณาจักรทางเหนือ เมื่อขึ้นครองราชย์พระองค์ทรงดำเนินนโยบายทางการเมืองรวมอาณาจักรสุโขทัยกับอยุธยา โดยอาศัยพื้นฐานทางศาสนา¹ พระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจทางศาสนาที่สำคัญหลายประการ และได้ทรงแสดงพระราชศรัทธาในพุทธศาสนาด้วยการเสด็จออกผนวชใน พ.ศ. 2008 ประทับอยู่ที่วัดจุฬามณีเมืองพินธุโลกเป็นเวลาถึง 8 เดือน โดยมีพระราชโอรส พระราชนัดดา ตลอดจนข้าราชการบริวาร ออกบรรพชาและอุปสมบทด้วยเป็นจำนวนมาก

การเสด็จออกผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมีความหมายในแง่ที่ว่า ได้ทรงรับปฏิบัติขนบธรรมเนียมและประเพณีท้องถิ่นจากทางฝ่ายเหนือ เป็นการดำเนินตามรอยพระบาทของกษัตริย์สุโขทัย คือพระมหาธรรมราชาลิไท การออกผนวชในระหว่าง-

¹ ชาญวิทย์ เกษกรศิริ, "พระพุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยอยุธยา (พ.ศ. 1893-1991)," วารสารธรรมศาสตร์ 1(เมษายน, 2518) : 49

การครองราชย์เป็นสิ่งที่มีเกียรติยศเยี่ยงราชาไม่เคยมองกระทำ นอกจากเกียรติยศโชติยศเท่านั้นที่จะเสด็จออกผนวชระหว่างที่ครองราชสมบัติ¹

พระราชประสงค์ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในการออกผนวชครั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในหัวเมืองเหนือ ด้วยทรงทราบดีว่า ราษฎรทางหัวเมืองเหนือคุ้นเคยกับกรปกครองและคตินิยมแบบสุโขทัย เมื่อทรงสามารถกระทำพระองค์ให้เหมือนกับกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงได้แล้ว ก็คงจะสามารถโน้มน้าวจิตใจของบรรดาราษฎรได้ ย่อมเป็นการสะดวกต่อการปกครองโดยปริยาย พระราชประสงค์อีกประการหนึ่งคือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองโดยอาศัยความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนา ดังปรากฏในพงศาวดารโยนกว่า เมื่อทรงผนวชแล้ว ทรงส่งสมณทูตชื่อพระโพธิสมภาร ไปขอเมืองศรีสัชชนาลัยคืนจากพระเจ้าติโลกราช พระเจ้าติโลกราชจึงโปรดให้ที่ประชุมของสงฆ์ที่มีความรอบรู้ เป็นผู้ตัดสินที่ประชุมได้ด้วยความเห็นว่า เรื่องการบ้านการเมืองไม่ใช่กิจของสงฆ์ พระเจ้าติโลกราชจึงไม่ทรงคืนเมืองศรีสัชชนาลัย

การเสด็จออกผนวชของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นการ เผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน จะเห็นได้ว่าเมื่อทราบข่าวการผนวชของพระองค์ พระเจ้ากรุงหงสาวดี พระเจ้าเชียงใหม่ และพระเจ้ายุทธนาคนุต ได้แต่งราชทูตเชิญเครื่องอัญมณีบริวารมาถวาย และยังผลให้ดินแดนอื่น ๆ ที่นับถือพุทธศาสนาที่อนุรักษศาสนาเป็นพิเศษด้วย พระเจ้ากรุงหงสาวดีโปรดให้พระสงฆ์ในรามัญประเทศแปลงนิกายเป็นแบบเดียวกันหมด ส่วนพระเจ้าติโลกราชก็โปรดให้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ 8 ขึ้น ใน พ.ศ. 2020²

¹ เรื่องเดียวกัน.

² พระยาประจักษ์จกรจักร, พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), หน้า 335.

เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชศรัทธาในพุทธศาสนา มีพระทัยใฝ่ในการปรับปรุงฟื้นฟูศาสนา พุทธศาสนาในกรุงศรีอยุธยาจึงเจริญรุ่งเรือง มีชื่อเสียงแผ่แพร่ไปในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ และช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีกับดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาด้วยกัน

อิทธิพลพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์

นับตั้งแต่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ในดินแดนไทยต่าง ๆ แล้ว ได้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ ไทยได้รับแบบแผนของพุทธศาสนาแบบดังกล่าวมา ประพฤติปฏิบัติ ดังจะเห็นอิทธิพลในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. การจัดการคณะสงฆ์

ในอาณาจักรสุโขทัย คณะสงฆ์ได้แบ่งออกเป็น 2 คณะตั้งแต่รัชกาลพ่อขุนรามคำแหง คือ คณะอรัญวาสี และคามวาสี ตามแบบลังกา ดังปรากฏในศิลาจารึกว่า "เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำโดยพานแก่พระมหาเจดีย์สังฆราช..."¹ แต่การแบ่งออกเป็นอรัญวาสี และคามวาสีในทั้งสองฝ่าย มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ ในลังกา คณะอรัญวาสีเป็นพระสงฆ์ที่ใช้เวลาส่วนใหญ่วิปัสสนาบำเพ็ญเพียร แสวงหาความสงบในวัดซึ่งตั้งอยู่ในป่า หรือในที่ห่างไกลจากเขตชุมชนมนุษย์ ส่วนคามวาสีหมายถึงพระสงฆ์ที่ประจำอยู่ที่ตามวัดในเมืองหรือในหมู่บ้าน สงฆ์คณะนี้ใช้เวลาส่วนใหญ่ศึกษาพระไตรปิฎกเป็นฝ่ายคันถธุระ ในกรุงสุโขทัย การแบ่งสงฆ์เป็นคณะคามวาสี และอรัญวาสี เป็นการแบ่งตามความเป็นมาแต่เดิม กล่าวคือ คณะคามวาสีหมายถึงพระสงฆ์เล่าเรียนคันถธุระอยู่ตามอารามในบ้านเมือง ซึ่งเป็นสงฆ์นิกายเดิมโดยมาก ส่วนคณะอรัญวาสีเป็นพระสงฆ์ที่บวชแบบลังกาวงศ์ นอกจากนั้นในสุโขทัยก็มีได้จำกัดว่า คณะ-

¹ ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, จารึกสุโขทัย,

สงฆ์หรือวาสี จะต้องเป็นฝ่ายวิปัสสนาธุระเพียงอย่างเดียว แต่ก็มีความรู้ในพระไตรปิฎก เช่นกัน และยิ่งรู้หลักธรรมมากกว่าปุครูในเมืองสุโขทัยนี้ด้วย¹ ที่สำคัญคือแม้ว่าจะมีสงฆ์ 2 คณะ แต่ไม่ปรากฏว่ามีข้อขัดแย้งหรือข้อรังเกียจกัน ดังเช่นในเมืองมอญในรัชกาลพระเจ้ารามาชินดีศรีปิฎกขรที่พระสงฆ์มอญเกิดความไม่ปรองดองกัน จนพระเจ้าแผ่นดินต้องบังคับให้ทำสังฆกรรมร่วมกัน

ในกรุงสุโขทัย พระสงฆ์ลังกาวงศ์กับพระสงฆ์เดิมมีข้อแตกต่างกันคือ พระสงฆ์เดิมแสดงธรรมเป็นภาษาสันสกฤตมาตั้งแต่สมัยขอมมีอิทธิพล แต่พวกลังกาวงศ์แสดงธรรมเป็นภาษาบาลี พระสงฆ์ลังกาวงศ์รังเกียจสมณวงศ์ในสุโขทัยเพราะเห็นว่าปะปนกับพวกมหายานเป็นเวลานาน แต่ต่อมาปรองดองกันได้ เพราะมีผู้วชแบบลังกาวงศ์มากขึ้น เป็นเหตุให้พระสงฆ์ในนิกายเดิมลดน้อยลง จนต้องร่วมกับลังกาวงศ์และทำสังฆกรรมร่วมกัน สังเกตได้จากถาวรวัตถุที่สร้างแต่ครั้งสุโขทัยจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ถ้าเป็นวัดหลวงมักทำโบสถ์มา 2 แฉกซ้อนกัน ถ้าเป็นวัดราษฎร์ทำแฉกเดียว เดิมคงปักสีมาแฉกเดียวเหมือนกันหมด ครั้นพวกพระสงฆ์ลังกาวงศ์เข้ามา รังเกียจสมณวงศ์เดิม จึงรังเกียจสีมาที่ผูกไว้ ไม่ยอมรับทำสังฆกรรม ซอนิยมเป็นความลำบากของผู้ที่เคยอุปสมบทบุทรหลานในวัดสำหรับตระกูลหรือวัดโคกบ้านเรือน พระเจ้าแผ่นดินจึงอาราธนาพระสงฆ์ลังกาวงศ์ให้ผูกสีมาบรรดาวัดหลวงซ้ำกันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ทำสังฆกรรมได้ทั้งนิกายเดิมและลังกาวงศ์²

นอกจากการแบ่งสงฆ์ออกเป็น 2 คณะ สิ่งหนึ่งที่เข้าใจว่ารับมาจากลังกา คือ สมณศักดิ์ ในสุโขทัยพระสงฆ์เดิมเรียกว่า "ปุครู" ต่อมาเมื่อรับนับถือลังกาวงศ์ ก็รับเอาสมณศักดิ์มาเป็นของพระสงฆ์หรือวาสีด้วย "มหาสามี" หรือ "มหาสวามี" เป็นสมณศักดิ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 71.

ของสังฆปริณายกในลังกา และพระสมณะที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัย เช่น พระอุทุมพรมหาสามี เป็นต้น

ในสมัยอยุธยา การคณะสงฆ์ของกรุงศรีอยุธยาในตอนต้นคงมีแบบแผนคล้าย ๆ กันกับสุโขทัย คือ แบ่งเป็นคามวาสีและอรัญวาสี ซึ่งก็เป็นการแบ่งคณะสงฆ์ในลังกาเช่นกัน ส่วนทำเนียบสมณศักดิ์ในกรุงศรีอยุธยา ได้ระบุการแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็นดังนี้¹

คณะคามวาสีฝ่ายชาย

เจ้าคณะใหญ่	1
พระราชาคณะในกรุง	17
พระครูหัวเมือง	24 รูป 22 เมือง
หัวเมืองไม่มีพระครู	26 เมือง

คณะอรัญวาสี

เจ้าคณะใหญ่	1
พระราชาคณะ	7

คณะคามวาสีฝ่ายชาย

เจ้าคณะใหญ่	1
พระราชาคณะในกรุง	17
พระครูหัวเมือง	56 รูป 26 เมือง
หัวเมืองไม่มีพระครู	20 เมือง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178.

นอกจากนั้นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์รับมาจากลังกา เช่น เดียวกันคือ พระพุทธโฆษาจารย์ และพระวันรัต นามพระพุทธโฆษาจารย์ เชื่อได้ความมาจากพระนาม "พระพุทธโฆษาจารย์" ชาวเมืองพุทธคยาซึ่งเดินทางไปลังกา แปรอรรถกถาภาษาสิงหล มาเป็นภาษามคธ และได้แต่งหนังสือไว้หลายคัมภีร์ เป็นนามที่ถือว่ามีความเกียรติกุณอย่างสูงสุดในทางคันถธุระ ส่วนนาม "พระวันรัต" นั้น ปรากฏอยู่ในหนังสือรามัญสมณวงศ์ว่าเป็นราชทินนามสำหรับสังฆปริณายกในลังกาที่วีปมาชานาน นาม "วันรัต" แปลว่า "ยินดีในป่า" น่าจะเป็นนามสำหรับสังฆนายกฝ่ายอริยวาส¹

2. การศึกษาของสงฆ์

ข้อเสียด้านพุทธศาสนาในลังกา ทำให้พระสงฆ์ไทยมีความสนใจที่จะแสวงหาความรู้ในทางธรรมเพิ่มเติม ดังเช่น "(พระ)มหา(เถร)ผู้ชื่อ)ศรีศรัทธาราชจุฬามณีศรีรัตนลังกาที่ป มหาสามีเป็นเจ้า...มาวลิกกงคา ในลังกา(ทวีป)รอด) เมืองกำพลเกิง"² พระมหาเถรศรีศรัทธาเป็นหลานพ่อขุนผาเมือง เป็นหลานปู่ของพ่อขุนศรีนาวนำถุม ได้เดินทางออกไปยังลังกาเพื่อไปรับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยโดยตรง ขณะอยู่ที่ลังกาท่านได้รับความนับถือจากชาวลังกามาก เนื่องจากพระบรมสารีริกษาปรากฏนิมิตให้เห็น "ชาวสิงหลทั้งหลายเห็นอัสจรรยดังอัน เขาจึงขันทอศน ไท่วัด...พระศรีศรัทธาราชจุฬามณี"³

เมื่อเดินทางกลับมารุ่งสุโขทัย ท่านก็เป็นที่นับถือของชาวเมืองเช่นกัน ทั้งนี้เพราะเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เก่งในเรื่องวิปัสสนาธุระ และยังเป็นผู้นำกึ่ง-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 174.

² สยามคมประวัตินศาสตร์, ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บี.เอฟ.ไอ., 2522), หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

พระศรีมหาโพธิกับพระบรมสารีริกธาตุมาไว้ที่กรุงสุโขทัยเพื่อเป็นที่สักการบูชาอีกด้วย

การเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาของพระมหาเถรศรีศรีทนต์ อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นการรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากลังกาโดยตรง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่า พระมหาเถรศรีศรีทนต์ได้จัดตั้งคณะสงฆ์เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์แต่อย่างใด มีข้อสันนิษฐานว่า ศิลาจารึกหลักที่ 2 ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องพระมหาเถรศรีศรีทนต์ น่าจะจารึกในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไท¹ หมายความว่า พระมหาเถรศรีศรีทนต์ได้เดินทางไปศึกษาที่ลังกา และกลับมาปฏิบัติธรรมที่กรุงสุโขทัยแล้ว แต่ในรัชกาลนี้เองปรากฏว่า พระมหาธรรมราชาลิไทได้โปรดให้อาราธนาพระสงฆ์จากนครพิน มาตั้งคณะเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ จึงอาจจะเป็นลักษณะความขัดแย้งส่วนบุคคล ดังที่มีข้อสันนิษฐานว่าพระมหาเถรศรีศรีทนต์เป็นหลานของพ่อขุนผาเมือง ส่วนพระมหาธรรมราชาลิไทเป็นเชื้อสายทางพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ซึ่งอาจจะมีข้อขัดแย้งทางการเมืองอยู่² และกรณีที่ในศิลาจารึกระบุว่า พระมหาเถรศรีศรีทนต์อ้างเรื่องการให้ทานหัวซึ่งมีปรากฏในคัมภีร์มหาวงศ์ในลังกาว่า มีกษัตริย์องค์หนึ่งเห็นพ้องแย่งราชบัลลังก์ จึงสละทุกอย่างไปบวชในป่า กษัตริย์องค์ใหม่ไม่ไว้ใจ จึงประกาศเอาชีวิต ขอดทานคนหนึ่งจึงเข้าไปขอทานหัวจากกษัตริย์องค์เก่า ซึ่งยอมตัดหัวให้ทันที พระมหาเถรศรีศรีทนต์ได้กระทำตามแบบคือขมที่จะให้ทานหัว อาจจะเป็นการแสดงออกว่าไม่ต้องการบัลลังก์ ดังเช่นกษัตริย์ลังกาในหนังสือมหาวงศ์ก็เป็นได้³ และการอ้างวรรณคดีเช่นนั้นแสดงให้เห็นว่าพระมหาเถรศรีศรีทนต์ได้ศึกษาเล่าเรียนจนรอบรู้วรรณคดีของลังกาเป็นอย่างดีด้วย

¹ สุจิตต์ วงษ์เทศ, "การศึกษาศิลาจารึกสุโขทัยหลัก 2," อภิปราย ณ ห้อง แอด.ที. ศึกษาศาสตร มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์, 6 กันยายน 2522 (พิมพ์ดีด).

² เรื่องเดียวกัน.

³ ไมเคิล โรซ, "การศึกษาศิลาจารึกสุโขทัยหลัก 2," อภิปราย ณ ห้อง แอด.ที. ศึกษาศาสตร มหาวิทาลัยธรรมศาสตร์, 6 กันยายน 2522 (พิมพ์ดีด).

นอกจากพระสงฆ์ไทยที่จะเดินทางไปลังกาแล้ว ยังได้เดินทางไปตามสำนักสงฆ์
ซึ่งมีพระมหาสามีจากลังกามาตั้งสอนพระธรรมวินัยอยู่ ดังเช่น พระสุนนะและพระอนิมิตต์สี
ได้เดินทางไปยังเมืองพิน เพื่อศึกษาในสำนักพระอุทุมพรมหาสามีซึ่งเป็นสงฆ์มาจากลังกา

ส่วนพระสงฆ์จากฉานนาก็ได้เดินทางไปศึกษาที่ลังกาเช่นเดียวกัน พระเจ้า
ศิโลกราชทรงอุปถัมภ์ให้พระสงฆ์ออกไปศึกษาที่ลังกา เมื่อพระสงฆ์ศึกษาพระปริยัติธรรม
แตกฉานจากลังกาแล้ว ก็กลับมาตั้งสอนเทศนาในดินแดนของตน ภาษาบาลีจึงเป็นที่รู้จัก
กันแพร่หลาย ได้เกิดวรรณคดีพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ มงคลที่ปณี และ
จามเทวีวงศ์ เป็นต้น

เมื่อพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่นในอยุธยา พระสงฆ์ไทยจึงสนใจที่
จะเดินทางไปศึกษาที่ลังกา ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีพระสงฆ์ 2 รูป คือ พระ-
มหาบุญและพระโสมเถระเดินทางไปลังกาและอุปสมบทอีกครั้ง และได้ศึกษาพระธรรมวินัย
อยู่หลายปี เมื่อกลับมาได้นิมนต์พระเถระจากลังกามาช่วย 2 รูป คือพระมหาวิกรมพาหุและ
พระอุคัมปณฺฑูยา และแยกย้ายไปตั้งลังกาวงศ์ พระสงฆ์คณะนี้มีวัตรปฏิบัติเคร่งครัดมาก จึง
เป็นที่ศรัทธากันในหมู่พุทธศาสนิกชน¹ การที่พระสงฆ์พากันออกไปศึกษาเล่าเรียนพระธรรม
วินัยที่ลังกา ยังผลให้การประพฤติปฏิบัติตามแบบลังกาวงศ์เผยแพร่นในดินแดนไทยมากขึ้น

3. แนวความคิดและคตินิยมในทางพุทธศาสนา

ก. การสร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุ

เมื่อพุทธศาสนาซึ่งมีแหล่งกำเนิดในชมพูทวีปเผยแพร่นในดินแดนไทย ได้มี
การรับเอาคตินิยมในการสร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุด้วย เช่น พระปฐมเจดีย์ที่นครปฐม
แต่หลังจากสมัยอาณาจักรทวารวดีแล้ว คตินิยมในการสร้างพระเจดีย์เสื่อมลง เพราะ

¹ รอง ศยามานนท์ และวิลาสวงศ์ นพรัตน์, "ประวัติศาสตร์ศรีอยุธยา,"

ไม่อาจหาพระบรมราชาได้ ในสมัยสุโขทัย เมื่อรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์และมี
 การศึกษาทางพุทธศาสนาติดต่อกับลังกา ทางฝ่ายไทยจึงทราบว่า พระบรมสารีริกธาตุ
 จะหาได้ในลังกาทวีป จึงได้พยายามแสวงหาและนำมาบรรจุในพระเจดีย์ เช่น พระ-
 มหาเจดีย์ศรีศรีธาตุ "ครหาพระศรีรัตน ประรณาเพื่อจักรกระทำทุกศด...ยังเอาพระ-
 ศรีรัตนมหาธาตุสองลูกแต่ตั้งหลมาประดิษฐานที่นั่นโสด"¹ และแม่ทัพพระมหาธรรมราชาลิไท
 เองก็ได้ทรงสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองนครชุม ใน พ.ศ. 1901
 "...เอาพระศรีรัตนมหาธาตุอันนี้ มาสถาปนาในเมืองนครชุมนี้ป็น พระมหาธาตุอันนี้ใช้
 ธาตุอันสามัญ คือพระธาตุแท้จริงแล้ว เอาลูกแต่ลังกาทวีปพูนมาตาย"² แสดงถึง
 พระราชศรัทธาในพระธาตุและเชื่อว่าพระธาตุที่แท้จริงต้องมาจากลังกา แนวความคิดที่จะ
 แสวงหาพระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธองค์ จะเป็นความต้องการ
 ของพระมหากษัตริย์ที่นับถือพุทธศาสนาแทบทุกพระองค์ เพราะเปรียบเสมือนว่าได้สิ่งที่
 สักการะแทนองค์พระพุทธเจ้า และเป็นการสร้างเสริมบุญญาธิการของพระองค์ด้วย

ส่วนในล้านนา พระธาตุเจดีย์ที่ปรากฏอยู่เป็นหลักฐานคู่เหมือนจะสร้างขึ้น เมื่อ
 รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาแล้วทั้งนั้น พระสถูปนิยมสร้างอย่างลังกาวงศ์เป็นส่วนใหญ่
 ที่สร้างตามแบบอื่นก็มีบ้าง เช่น เจดีย์วัดพระยืน ที่ลำพูน สร้างตามแบบพม่า มีข้อสังเกต
 ในเรื่องพระธาตุเจดีย์ คือ ที่พระธาตุจอมทอง เมืองเชียงใหม่ มีประเพณีเชิญพระบรมราชา
 ออกให้คนสงฆ์นำและบูชา เมื่อจะเชิญเชิญออกมา จะมีพิธีอาราธนาพระบรมสารีริกธาตุด้วย
 ซึ่งเป็นการปฏิบัติในลักษณะเดียวกันกับการรักษาและพิธีเชิญพระเขี้ยวแก้วออกไปให้คนบูชาที่

¹ สยามคมประวัติศาสตร์, ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2, หน้า 18.

² ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, จารึกสุโขทัย,

ลังกา¹ นับเป็นการถ่ายทอดเขียนแบบในเรื่องพิธีกรรมทางศาสนาด้วย

กนิยมนในการสร้างพระเจดีย์บรรจุพระธาตุได้สืบทอดมาจนถึงสมัยอยุธยาเช่นกัน เช่นเมื่อครั้งสมเด็จพระรามาเมศวรเสด็จไปสงครามเมืองเหนือ ทรงนิมิตเห็นพระสารีริกธาตุเสด็จปาฏิหาริย์เป็นเหตุมหัศจรรย์ เห็นวัดมหาธาตุที่สร้างค้างตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 สมเด็จพระรามาเมศวรจึงทรงสร้างพระมหาธาตุสูง 19 วา นาคสูง 3 วา และได้สร้างวัดมหาธาตุจอจนเสร็จบริบูรณ์²

ข. การปลุกศรมหิมาโพธิ

การปลุกศรมหิมาโพธิเป็นเสมือนสัญลักษณ์ว่าพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในดินแดนนั้น ๆ แล้ว ความนิยมในการปลุกศรมหิมาโพธิมีในสมัยสุโขทัย ซึ่งศรมหิมาโพธิดังกล่าวนำมาจากลังกาทั้งสิ้น จะเห็นได้จากการที่พระมหาเถรศรีศรีทนต์ได้นำศรมหิมาโพธิมาจากลังกา เมื่อได้มาแล้วก็นำมาปลุกให้คนคอยเฝ้ารักษาอย่างเต็มที่ พระมหาธรรมราชาธิไทได้ทรงปลุกศรมหิมาโพธิไว้ในครุฑด้วย ทั้งพระบรมราชูปถัมภ์ศรมหิมาโพธิเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนเคารพนับถือมาก เพราะเชื่อกันว่า "ณผู้ใดไหวบนกระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรมหิมาโพธินี้ว่าไชร มีผลพวงเสมอตั้งไคนบคนพระเป็นเจ้าบางแล"³

ในอาณาจักรล้านนา ในรัชกาลพระเจ้าทีโลกราช พระสงฆ์คณะหนึ่งได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ไปศึกษาพุทธศาสนาในลังกาเมื่อ พ.ศ. 1929 เมื่อกลับมาได้นำศรมหิมา

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 83.

² รอง ศยามานนท์ และวิลาสวงศ์ นพรัตน์, "ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา," หน้า 64.

³ ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, จารึกสุโขทัย, หน้า 22.

ศรีมหาโพธิมาด้วย จึงโปรดให้สร้างพระอารามถวายชื่อ "วัดโพธาราม" หรือ "วัดเจ็ดยอด" แสดงให้เห็นการถ่ายทอดแนวความคิดคตินิยมไปยังดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เช่นเดียวกัน

ค. คตินิยมในการสร้างรอยพระบาท

คตินิยมดังกล่าวเป็นแบบลังกา รอยพระพุทธรูปเป็นเสมือนหลักฐานว่าพระพุทธรูปเจ้าได้เสด็จมาลังกาทวีป โดยประทับรอยพระบาทที่เขาสุมนกฏ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปจะเห็นได้จากการที่ไม่ว่าผู้จะยึดครองลังกา แม้แต่พวกทมิฬก็ไม่เคยคิดทำลาย มีแต่บำรุงรักษา ในลังกาเรียกรอยพระบาทนี้ว่า "ศรีบาท" ก่อนหน้าสมัยสุโขทัยในดินแดนไทยไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานการสร้างพระบาท ณ ที่ใด จนเมื่อพุทธศาสนาแบบลังกาเข้ามาเผยแพร่และตั้งมั่นในสุโขทัยแล้ว ความนิยมในการสร้างรอยพระพุทธรูปจึงเกิดขึ้น

...พระบาทลักษณะนั้นไซ้พระยาธรรมิกราชให้ไปพิมพ์เอารอยขึ้น...พระเป็นเจ้าถึงสิ่งหลออันเหยียบเห็นอจอมเขาสุมนกฏบรรพต...อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองศรีวิชัยนาลัยเห็นอจอมเขา...อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองสุโขทัย เห็นอจอมเขาสุมนกฏอันหนึ่งประดิษฐานไว้ในเมืองบางพาน เห็นอจอมเขานางทอง อันหนึ่งประดิษฐานไว้ในอจอมเขาที่ปากพระบาง จารึกก็ยังไว้ค้ายทุกแห่ง...¹

การที่มีรอยพระบาทแสดงให้เห็นว่าดินแดนแถบนี้ได้มีสัมพันธไมตรีกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้รับการคุ้มครองป้องกันด้วยธรรมของพระองค์ คตินิยมในการสร้างรอยพระพุทธรูปได้สืบมาถึงสมัยอยุธยาด้วย กล่าวคือ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมมีพระสงฆ์ไทยเดินทางไปลังกาและได้ไปนมัสการรอยพระบาทที่เขาสุมนกฏ ได้ทราบความว่าในเมืองไทยมีรอยพระบาทที่สี่จันทน์ศรี เมื่อกลับมาจึงกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ จึงโปรดให้มีการค้นหากันขึ้น ต่อมาทางเมืองสระบุรีได้แจ้งมาว่าพราหมณ์ได้พบรอยเท้าใหญ่บนเขาสุวรรณบรรพต พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ทอดพระเนตร

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

เห็นรอยพระบาท มีลายงจักร ประกอบด้วยอัญมณี หามงคล (มงคลร้อยแปดประการ) จึงทรงทำนัมัสการ แล้วโปรดให้สร้างครอบพระพุทธรูปนั้น¹

ง. แนวความคิดเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรย

ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรย เป็นความเชื่อที่ปรากฏในพุทธศาสนา ทั้งลัทธิมหา ยานและหินยาน² โดยถือว่าพระศรีอาริย์เมตไตรยจะทรงอุบัติมาเป็นพระ พุทธเจ้าองค์ต่อไปถัดจากพระสมณโคตม³ ดังนั้นเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาตั้งมั่นในประเทศไทย จึงเป็นไปได้ว่าแนวความคิดคตินิยมในเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรยจะมีปรากฏอยู่บ้างแล้ว

นางฉ. โพนีประสาธ, ผู้รวบรวม, สถาปัตยกรรมในประเทศไทย (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยวิทย์, 2514), หน้า 65.

²ในลัทธิมหา ยานถือว่า พระศรีอาริย์เมตไตรย เป็นพระพุทธรูปที่เป็นพระ- มานุสสพุทธร คือผู้อวตารมาอุบัติในรูปของมนุษย์ และบำเพ็ญเพียรบารมีในฐานะเป็นพระ- โพนีสัตว์ เรียกในคัมภีร์มหา ยานว่า "เมตไตรยพุทธ" ตามจารีตแห่งพุทธศาสนา มหา ยาน แบ่งเวลาหรือยุค ระหว่างการวัฏจักรของพระพุทธรูปกับการอุบัติของพระ เมตไตรยออกเป็น 3 สมัย คือ สมัยแรก 500 ปี ในระยะที่พระธรรมกำลังแผ่ขยายไปด้วยดี สมัยที่สอง 1,000 ปี เป็นสมัยสังคตธรรมปฏิรูป และสมัยที่สาม 3,000 ปี เป็นสมัยเสื่อมสังคตธรรม หลังจากนั้นพระ เมตไตรยจะเสด็จลงมาสู่มนุษยโลก

ส่วนในลัทธิหินยาน มีปรากฏเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรยเป็นพุทธทวารว่า พระศรีอาริย์เมตไตรย จะเป็นบรมศาณาอุบัติขึ้นในโลกต่อจากพระองค์ ดังมีบันทึกไว้ใน จักรกัตติสูตร ที่ฉนิกาย ในพระสุตตันตปิฎก.

³ความเชื่อในเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรย มาจากพุทธทำนายว่า พุทธศาสนา ของพระสมณโคตมจะยืนยาวถึง 5,000 ปี เมื่อครบเวลานี้จะเป็นยุคของพระศรีอาริย์เมตไตรย เมื่อนุชนานาชาติเกิดดิ้นรน พระศรีอาริย์เมตไตรยจะเสด็จลงมาช่วยผู้ที่ทำบุญและมีศีลธรรม ไว้.

ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรยปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น นับตั้งแต่ไทยรับพุทธศาสนาแบบ
 ดังกวางศ ดังจะพบว่าเมื่อพุทธศาสนาแบบดังกวางศเผยแพร่เข้ามาในกรุงสุโขทัยแล้ว
 ในงานเขียนและจารึกต่าง ๆ ของสมัยสุโขทัย มักปรากฏความปรารถนาที่หวังผลบุญให้
 ได้พบพระศรีอาริย์เมตไตรย หรือให้เกิดในสมัยของพระองค์ที่มักจะเรียกกันว่า "ยุค
 หรือสมัยพระศรีอาริย์" ในยุคนี้เชื่อกันว่า ทุกคนจะมีความสุข แน่ดินไม่มีภัยคุก ปราศจาก
 โจรผู้ร้าย และปรารถนาสิ่งใดก็จะได้สิ่งนั้น¹ สังคมมีความเจริญรุ่งเรือง ลักษณะดัง
 กล่าวเป็นแนวความคิดของสังคมอุดมคติ (Utopia) ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของประชาชน
 ทั่วไป งานเขียนและจารึกสมัยสุโขทัยที่กล่าวถึงความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรย
 ซึ่งจะเขียนถึงด้วยตัวสะกดต่าง ๆ กัน ดังเช่น ในจารึกนครชุมก่่าวไว้ว่า "...แต่
 เมื่อนั้น ผู้สาธุบุรุษทั้งหลาย จึ่งเร่งกระทำบุญกรรมในศาสนาพระพุทธ...รอดพระ-
 ศรีอาริย์ไมตรี ลงมาเป็นพระพุทธ"² และในไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวไว้ว่า "ผู้ใด
 ปรารถนาสวรรค์นิพพาน จงสดับนี้ทั้งไตรภูมิภคด้วยท่านุยก่อรุ่งอย่าได้ประมาท จึ่งจะ
 ได้พบพระศรีอาริย์ไมตรีเจ้า เมื่อจะลงมาตรัสแก้สัพัญญาน ในโลกนี้แล³ แสดงให้เห็น
 การเน้นให้ทำบุญ ทำทาน ทำกรรมดี เพื่อจะได้เกิดใหม่ในยุคที่เป็นอุดมคติ และขณะ
 เดียวกันให้มุ่งพยายามทำอย่างดีที่สุด เพื่อที่จะบรรลุจุดหมายสูงสุดคือนิพพานด้วย เป็น
 การสร้างความหวังให้กับผู้ที่นับถือพุทธศาสนา มิฉะนั้นแล้วพุทธศาสนิกชนก็จะสิ้นหวัง และ-

¹ กรมศิลปากร, ไตรภูมิโลกวิจรณกถาฉบับที่ 2 (กรุงเทพมหานคร :
 โรงพิมพ์กรมศิลปากร, 2520), หน้า 44.

² ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, จารึกสุโขทัย,
 หน้า 24.

³ กรมศิลปากร, เรื่องพระร่วง เทียบเมืองพระร่วง คำอ่านและคำแปลศิลา-
 จารึกสุโขทัย สุภาวดีพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง (พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาการ,
 2504), หน้า 456.

รอวันสิ้นสุดศาสนาตามคำทำนายที่ว่า พุทธศาสนาจะจบลงใน 5,000 ปี ดังนั้นสิ่งที่สร้างความหวังก็คือ เรื่องราวของพระศรีอาริย์นั่นเอง

ความเชื่อในเรื่องพุทธศาสนาจะยั่งยืนอยู่ได้ 5,000 ปีนี้ กล่าวกันว่าไทยนับถือตามคติของลังกา¹ การเคารพนับถือพระศรีอาริย์เมตไตรยปรากฏในลังกาโบราณ ดังมีหลักฐานว่าพระมหากษัตริย์บางพระองค์มีความเลื่อมใสพระศรีอาริย์เมตไตรยมาก เช่น พระเจ้าชาตุเสนา (พ.ศ.1002-1020) โคตรงดาวยสักการะพระรูปของพระศรีอาริย์เมตไตรย และพระเจ้าปรักรมพาทูโคตรงสร้างพระรูปของพระศรีอาริย์เมตไตรยด้วยเช่นกัน² จึงเป็นไปได้ว่า การที่ประชาชนในกรุงสุโขทัยมีความเชื่อในเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรยนั้น อาจจะเป็นเพราะพื้นฐานความเชื่อที่มีอยู่เดิมผสมผสานกับอิทธิพลพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่เข้ามาเผยแพร่เรื่องในขณะนั้น

นอกจากนั้นความคิดเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรยยังเกี่ยวข้องกับพระมาลัยด้วย เนื้อเรื่องพระมาลัยกล่าวถึงการทำพระมาลัยเดินทางขึ้นไปบนสวรรค์ และได้เข้าพระศรีอาริย์เมตไตรย พระองค์ทรงเล่าเรื่องกัญญาที่จะเกิดขึ้นในโลกมนุษย์ และการที่พระองค์จะเสด็จมาโปรดสัตว์โลก กล่าวกันว่า เรื่องพระมาลัยเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในลังกา ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าปรักรมพาทู ประมาณ พ.ศ.1696³ เรื่องพระมาลัยนี้คงจะแพร่หลายเข้ามาในอาณาจักรสุโขทัย ลานนา และอยุธยาด้วย ดังจะเห็นได้ว่า ใน พ.ศ.2060 มีการแต่งฎีกาพระมาลัยที่เชียงใหม่ และใน พ.ศ.2280 เจ้าฟ้าธรรมราชาเบศร์ทรงนิพนธ์

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 45.

² สุภาพรรณ ณ บางช้าง, "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย," หน้า 119.

³ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, "กบฏไพร่สมัยอยุธยากับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอาริย์-พระมาลัย," วารสารธรรมศาสตร์ 9(กรกฎาคม - กันยายน, 2522) : 78.

พระมาลัยคำหลวงขึ้น ทำให้เรื่องพระมาลัยเป็นที่แพร่หลายในสังคมอยุธยา มีพระเพ็ญ สวดพระมาลัยทั้งในงานแต่งงานและงานศพ อิทธิพลแนวความคิดในเรื่องพระศรีอริยเมตไตรยจึงได้รับการเน้นมากขึ้น และแพร่หลายไปพร้อม ๆ กันด้วย แม้กระทั่งเป็นรากฐานของแนวความคิดทางการเมือง ก็จะพิจารณาได้จากกรณีกบฏไพร่ในสมัยอยุธยาว่า ผู้นำกบฏได้อาศัยแนวความคิดในเรื่องผู้มีบุญและพระศรีอริยมาเป็นเครื่องมือในการหาความสนับสนุนจากประชาชน โดยใช้เรื่องกสิยุกที่ปรากฏในเรื่องพระศรีอริยมา เปรียบเทียบกับสภาพทางเศรษฐกิจสังคมที่เลวร้ายในขณะนั้น และจากนั้นก็จะมีผู้มีบุญมาปลดปล่อยประชาชนให้พ้นทุกข์และสร้างสังคมใหม่ที่ดีขึ้น¹

แนวความคิดเรื่องพระศรีอริยเมตไตรย เป็นแนวความคิดที่สืบทอดมาเป็นระยะเวลายาวนาน แม้จนกระทั่งปัจจุบันนี้²

4. ศิลปกรรม

สิ่งซึ่งแสดงให้เห็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้ชัดเจนก็คือ ศิลปกรรม สรูปเจดีย์ที่สร้างในสมัยสุโขทัยที่ได้รับอิทธิพลจากลังกาที่สำคัญคือ พระเจดีย์วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย รอบองค์เจดีย์ทำเป็นรูปช้างโผล่หน้าครึ่งตัวล้อมรอบ ซึ่งสร้างตามแบบเจดีย์ของพระเจ้าพุทธคามินีในลังกา

นอกจากการถ่ายทอดลักษณะของพระเจดีย์แล้ว มีชื่อที่น่าสนใจว่าได้มีช่างจากลังกาเข้ามาในกรุงสุโขทัยหรือไม่ เพราะในช่วงที่พระมหาเถรศรีศรีทศาเดินทางกลับจากลังกาได้ "เอาฝูงคหบดี แบกอิฐแต่คำ ขึ้นไปกระทำพระเจ้าท่าน บริบวรณควย-

¹ เรื่องเดียวกัน.

² รายละเอียดเพิ่มเติมดูใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ความคิดทางการเมืองไทยโบราณ," เอกสารประกอบการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรัทธา¹ ในหมู่คนที่อาจจะจะมีช่างชาวลังกาปะปนมา เมื่อพิจารณาจากชุมชนพระปรางค์สี่ทิศ วัดมหาธาตุสุโขทัย จะเห็นว่า เป็นศิลปะแบบลังกาซึ่งอาจจะ เป็นฝีมือช่างที่มาจากลังกา และในทำนองเดียวกันอาจจะมีช่างไทยไปทำงานในลังกาคด้วย ทั้งนี้มีผู้พบพระพุทธรูปองค์ใหญ่องค์หนึ่งประมาณ 1 ฟุต มีเศียรตกลอยอยู่ข้างล่าง ทั้งเศียรทั้งองค์พระพุทธรูปพบว่า เหมือนแบบพระพุทธรูปสุโขทัยมาก พระพุทธรูปดังกล่าวพบที่เมืองโปลงนารูวะ² แสดงถึงการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่ายได้ชัดเจนขึ้น

ส่วนในกรุงศรีอยุธยา ศิลปกรรมช่วงแรกตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) จนถึงสิ้นสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มักสร้างตามแบบลพบุรีมากกว่าแบบสุโขทัย เช่น พระปรางค์วัดพุทธไสสวรรคย์ ที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงสร้าง ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญขึ้น ได้เกิดนิยมสร้างพุทธเจดีย์ตามแบบลังกาวงศ์เช่นเคยปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งสุโขทัย เช่น พระมหาสถูปที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 สร้างถวายสมเด็จพระราชบิดา และพระเชษฐาธิราชในวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นต้น

วิวัฒนาการของพุทธศาสนาภายหลังการรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์

พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ซึ่งเข้ามาเผยแพร่ในดินแดนไทย โดยมีแหล่งรับพุทธศาสนาแบบดังกล่าวแห่งแรกคือเมืองนครศรีธรรมราช ได้เผยแพร่ไปยังกรุงสุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาตามลำดับ โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งทรงรับคตินิยมหลายอย่างจากกรุงสุโขทัยรวมทั้งเรื่องการพระพุทธรูปด้วย พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จึงเข้ามาตั้งมั่นและเจริญรุ่งเรืองเป็นลำดับมา พระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ มา ทรงร่วมงานกับประชาชนในการทะนุบำรุงพุทธศาสนา อาทิเช่น การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม นอกจากนั้นพระมหากษัตริย์ยังทรงอุปถัมภ์การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย -

¹ ไมเคิล ไรซ์, "การตีความศิลปะจารึกหลัก 2,".

² เรื่องเดียวกัน.

เสมอมา เมื่อพระองค์โคเลาเรียนสอบได้ ก็ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งตามสมณศักดิ์ตามความ มีข้อที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ไทยจะรับแบบแผนของลังกามาประพฤติปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วการรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์นี้ก็ไม่ได้รับแบบแผนของลังกาทั้งหมด และมีได้ละทิ้งขนบธรรมเนียมที่มีมาแต่ก่อนเช่นกัน แต่ได้นำมาผสมผสานเลือกปฏิบัติตามที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ ดังเช่น ภาษาที่นำมาใช้ พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์นิยมใช้ภาษาบาลี ทำให้การศึกษาภาษาบาลีแพร่หลาย ขณะเดียวกันก็ยังคงมีการใช้ภาษาสันสกฤตปะปนอยู่ในภาษาไทย ไม่ได้เลิกใช้ไป หรือแม้แต่ภาษาขอมก็ยังคงใช้ในการจารึกพระไตรปิฎกอยู่

จนกระทั่งปลายสมัยอยุธยา การพระพุทธรูปศาสนายังคงสืบทอดแบบแผนการปฏิบัติต่อมา รวมทั้งในด้านแนวความคิดและคตินิยมทางพุทธศาสนาด้วย เช่นในเรื่องการทำบุญเพื่อหวังผลบุญให้เกิดทันสมัยพระศรีอริยวงศ์ปรากฏในพระมาลัยคำหลวง พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งในรัชกาลนี้เองพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงมีความสนพระทัยในการพุทธศาสนาเป็นอันมาก ตามประเพณีของพระมหากษัตริย์ไทย จะเน้นบทบาทของผู้ปกครองในฐานะที่ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์และปกป้องพุทธศาสนา การทะนุบำรุงปฏิสังขรณ์วัดและคุ้มครองคณะสงฆ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจตามประเพณีดังกล่าว ในเรื่องการสร้างและปฏิสังขรณ์วัด พระองค์มีพระราชศรัทธาให้สร้างวัดเพิ่มขึ้น อาทิเช่น วัดกุหาสระ วัดกุฎีขาว วัดพระปรารักษ์ และวัดวรโพธิ์² นอกจากนั้นยังได้โปรดให้สร้างปูชนียวัตถุ เช่น พระนอนจักรศรีด้วย ส่วนวัดวาอารามซึ่งสร้างขึ้นมาแต่เดิมนั้น ทรงศุโตรมมากหลายวัด จึงโปรดให้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์

¹ Soomloon Suksamran, Political Buddhism in Southeast

Asia : The Role of Sangha in Modernization of Thailand (New York:

St.Martin, 1977), p.25.

² คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), หน้า 149.

และพระอารามใหญ่น้อยที่ปักหลักตั้ง ทั้งในกรุงและหัวเมือง ตลอดรัชกาล¹ อาทิเช่น วัดพระศรีสรรเพชญ์ พระเจดีย์ภูเขาทอง วัดพระราม เป็นต้น และยังพระราชทานทรัพย์ในการปฏิสังขรณ์วัดไว้เป็นประจำทุกปี นอกจากนี้ยังทรงมีความสนพระทัยในพิธีการทางพุทธศาสนาอื่น ๆ ดังที่ได้เสด็จขึ้นไปสมโภชพระพุทธรูปชินราช และพระชินสีห์ ณ เมืองพิษณุโลก สำหรับด้านการคณะสงฆ์ พระองค์ทรงให้ความอุปถัมภ์ทางด้านการเงิน ทรงมีความใกล้ชิดกับคณะสงฆ์เป็นอย่างมาก โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เข้ามาฉันเช้าเป็นประจำทุกวัน ในพระบรมมหาราชวังทุกวัน ๆ ละร้อยรูป สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นอย่างมาก จะทรงรับเป็นพระราชอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทของพระราชาวงศ์และข้าราชการบริพาร ถ้าผู้ใดไม่ได้บวชเรียนก็จะมีโอกาสเข้ารับราชการ² เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงให้ความสนับสุนนพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ย่อมจะยังผลให้พุทธศาสนามีความมั่นคงและเจริญรุ่งเรือง กิตติศัพท์ในเรื่องนี้ได้ทราบไปถึงลังกาซึ่งเป็นแหล่งต้นแบบพุทธศาสนาแบบที่ไทยรับมาปฏิบัติในครั้งนั้น เนื่องจากขณะนั้นพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมโทรมลงจนหมดสิ้นสมณวงศ์ พระเจ้าแผ่นดินลังกาจึงทรงส่งคณะราชทูตเดินทางเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยให้ออกไปช่วยทำการอุปสมบทให้ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ทรงสนองตอบด้วยความเต็มพระทัย.

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2514), หน้า 312.

² คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า, หน้า 150.

การก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลังกาในช่วงต้น นับตั้งแต่มีการรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในดินแดนไทยตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นลักษณะการติดต่อทางเดียว กล่าวคือลังกาเป็นศูนย์กลางการศึกษาทางพุทธศาสนา โดยที่พระสงฆ์ไทยเดินทางไปศึกษาหาความรู้ บวชแปลงเป็นแบบลังกาวงศ์ และเมื่อรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาแล้ว ก็ได้รับเอาแนวความคิดและคตินิยมต่าง ๆ ของลังกาในทางพุทธศาสนามาด้วย

ราวพุทธศตวรรษที่ 23 พุทธศาสนาในลังกาเสื่อมลง ชาติพระสงฆ์ที่สามารถทำสังกรรมประกอบพิธีอุปสมบทให้แก่ประชาชน เพื่อสืบต่อสมณวงศ์ในลังกา พระเจ้าแผ่นดินลังกาจึงทรงส่งสมณทูตมาขอพระสงฆ์ไทยไปประกอบพิธีให้ ซึ่งได้รับการสนองตอบด้วยดี ทั้งนี้เป็นเพราะความผูกพันทางด้านความรู้สึกนึกคิดและวัฒนธรรมทางศาสนาที่มีมาเป็นเวลานาน การสนองตอบของฝ่ายไทยในครั้งนั้น มีผู้กล่าวว่า "เป็นการชดใช้หนี้ของไทยให้แก่ลังกา" เพราะไทยได้รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากลังกา และในเวลาอีก 500 ปีต่อมา ก็ได้นำแบบพุทธศาสนานั้นกลับไปยังศรีลังกาในลังกา

ความเสื่อมของพุทธศาสนาในลังกา

การที่ลังกาต้องขอความช่วยเหลือทางด้านพุทธศาสนาจากไทย เป็นผลมาจากความ-

---

¹L.S.Dewaraja, "Thailand Repays Her Debt to Sri Lanka," Paper Presented at the 7th Conference of IAHA, Bangkok, Thailand, 1977, p.1.

เสื่อมของพุทธศาสนาในดินแดนของลังกาเอง ทั้งนี้เพราะสาเหตุสำคัญ 2 ประการ ดังนี้
คือ

ก. ความแตกแยกทางการเมือง

ข. การเข้าครอบครองลังกาของโปรตุเกส และการเผยแพร่คริสต์ศาสนา

ก. ความแตกแยกทางการเมือง

หลังจากที่พระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 สิ้นพระชนม์ลง ได้เกิดการจลาจลแย่งชิงราชสมบัติกันบ่อยครั้ง จะเห็นได้ในช่วงเวลา 28 ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.1729 - 1787 มีพระเจ้าแผ่นดินขึ้นครองราชย์ถึง 12 องค์ การแย่งชิงราชสมบัติทั้งวิธีลอบปลงพระชนม์ และบังคับให้สละราชสมบัติ เช่น พระเจ้าวิชัยพาหุที่ 2 (Wejayabahu II) ซึ่งขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าปรักรมพาหุใน พ.ศ.1729 ถูกปลงพระชนม์หลังจากเสวยราชย์ได้เพียงประมาณ 1 ปี และยังมีพระเจ้าแผ่นดินที่ถูกบังคับให้สละราชสมบัติ เช่น พระเจ้าจันทกกา (Chandakanga) และพระเจ้าสาหสมัลลละ (Sahasamalla) เป็นต้น¹

การจลาจลแย่งชิงราชสมบัติดังกล่าว เป็นจุดอ่อนที่ทำให้เกิดการรุกรานจากภายนอก ดังเช่นในรัชกาลพระเจ้าบัณฑิตปรักรมพาหุที่ 2 (Pandita Prakrama Bahu II) ได้มีทัพชาวคิงดาญร ชื่อ พระยามาฆะ (Magha) ยกกองทัพมาโจมตีเมืองโปลนารูวะซึ่งเป็นราชธานีในขณะนั้น และสถาปนาตนเองเป็นพระเจ้าแผ่นดินลังกา ทรงพระนามว่า พระเจ้ากาลิงกาวิชัยพาหุ (Kalinga Wejayabahu) ใน พ.ศ.1757 นอกจากนั้นก็ยังมีการรุกรานจากพวกที่อยู่ในอินเดียตอนใต้เนื่อง ๆ อีกด้วย

สภาพการเมืองการเมืองในช่วงนี้ มีแต่ความสับสนวุ่นวาย ไม่มีศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองที่แน่นอน โปลนารูวะซึ่งเคยเป็นเมืองหลวง ได้ถูกพวกพหิร

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2503), หน้า 20.

จากลึงคราชภูรเข้ามายึดครอง ในระหว่างการเข้ายึดครอง พวกทมิฬได้ทำลายสถานที่ต่าง ๆ สร้างความเสียหายเป็นอันมาก และเมื่อยึดครองได้แล้ว ก็ได้พยายามบูรณะฟื้นฟูเมืองไปจนนารูวะเลย ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อ่างเก็บน้ำซึ่งพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 1 โปรดให้สร้างขึ้นใช้เป็นระบบชลประทานในดินแดนแถบไปจนนารูวะ ไม่ได้รับการเอาใจใส่ปรับปรุงดูแล ดินแดนทางภาคกลางจึงขาดแคลนน้ำมาก ความขาดแคลนที่เกิดขึ้นทำให้ดินแดนที่เคยเจริญมั่งคั่ง กลายเป็นดินแดนแห่งความแห้งแล้ง พืชผลที่เคยเก็บเกี่ยวได้อย่างสมบูรณ์ ก็ไม่ไห้ผลแต่อย่างใด และเกิดทุพภิกขภัยอยู่โดยทั่วไป เกิดโรคระบาด เช่น มาเลเรีย เป็นต้น¹ เป็นเหตุให้มีการอพยพของประชากรจากดินแดนแห่งแล้งในที่ราบตอนเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ ไปยังดินแดนที่อุดมสมบูรณ์กว่าในที่ราบด้านตะวันตก เกิดศูนย์กลางทางการเมืองที่หัมพเทนิยะ (Dambadeniya) ซึ่งห่างจากฝั่งทะเลทางด้านตะวันตกประมาณ 30 ไมล์

หลังจากนั้นการ เมืองภายในของลังกาก็อยู่ในสภาวะที่ไม่มีศูนย์กลางอำนาจที่แท้จริง แต่ละเมืองมีเจ้าผู้ครองที่มีอิทธิพลแยกกันออกไป เมื่อใดที่เชื้อพระวงศ์ในเมืองใดมีอำนาจมากก็จะตั้งเมืองนั้นเป็นราชธานี เช่น พระเจ้ากัวเนกพาทูที่ 1 (Bhuvaneka Bahu I) ตั้งราชธานีขึ้นที่เมืองยปหู (Yapahu) พระเจ้าปรักรมพาทูที่ 5 (Prakrama Bahu V) ตั้งราชธานีอยู่ที่คงกาสิริปู้รี (Gangasiripoora) เป็นต้น

ต่อมาศูนย์กลางทางการเมืองในลังกาแยกออกเป็น 3 ส่วน ทางตอนเหนือมีอาณาจักรแคนดี้ (Kandy) และสิทวาเกะ (Sitawaga) ส่วนดินแดนภาคต่ำมีอาณาจักรโกฏฏู (Kotte)² ผู้ก่อตั้งคือ พระเจ้าปรักรมพาทูที่ 6 แต่พระองค์มิได้ทรงมีพระราชอำนาจอย่างแท้จริง อาณาจักรโกฏฏูนี้เป็นเพียงศูนย์กลางแค้ในนามเท่านั้น โดยเจตาระยะหลังรัชกาลพระเจ้าปรักรมพาทูที่ 6 แล้ว กล่าวกันว่าเป็น "ยุคมืดของประวัติศาสตร์

¹ Trevor Ling, The Buddha : Buddhist Civilization in India and Ceylon (London : Temple Smith, 1973), p.208.

² นามแห่งราชวงศ์ "โกฏฏู"

ลังกา¹ ทั้งนี้เป็นเพราะดินแดนตามชายฝั่งทั้งหมดอยู่ภายใต้อิทธิพลของพวกต่างชาติโดยเฉพาะแขกมัวร์ ส่วนดินแดนภายในรวมทั้งบรรดาราชาธานีเก่าแบ่งแยกออกเป็นส่วนย่อย ๆ ซึ่งมีใต้อำนาจของรัฐบาลกลาง พวกเจ้าเมืองในดินแดนย่อย ๆ เหล่านี้สนใจเฉพาะความอยู่รอดของตนและการรักษาอำนาจขาดความรู้สึกชาตินิยม ไม่มีความปรารถนาที่จะทะนุบำรุงดินแดนหรือปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น รวมทั้งไม่สนใจที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติ

กล่าวโดยทั่วไปอาณาจักรและพุทธจักรย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในช่วงที่สภาพทางการเมืองเป็นไปอย่างเรียบร้อย พระเจ้าแผ่นดินในฐานะที่ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุดในอาณาจักร จะทรงให้การเกื้อหนุนแก่พุทธศาสนา เห็นได้จากการเป็นองค์อุปถัมภ์ในการสังคายนาพระธรรมวินัย เป็นแรงผลักดันและสนับสนุนการเผยแผ่พุทธศาสนา และที่สำคัญคือพระเจ้าแผ่นดินจะพระราชทานที่ดินไร่นาให้แก่พระสงฆ์เพื่อบำรุงรักษาวิถาวาราม จึงอาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นเสมือนเจ้าของที่ดินในระบบศักดินา

ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในพระวินัยระบุไว้ว่าหน้าที่ประการหนึ่งของสงฆ์ คือ "สนับสนุนพระมหากษัตริย์"² และในทางกลับกันพระเจ้าแผ่นดินก็ทรงเห็นความสำคัญของพระสงฆ์ที่จะเป็นพลังทางการเมืองที่สำคัญ กล่าวคือพระสงฆ์เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดและเป็นจุดรวมของศรัทธาของประชาชน เมื่อพระสงฆ์สนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินองค์ใด ประชาชนส่วนใหญ่ก็ยอมรับสนับสนุนพระเจ้าแผ่นดินองค์นั้นด้วย ซึ่งพระองค์จะทรงตอบแทนการสนับสนุนนั้นด้วยการให้ความคุ้มครองและดูแลผลประโยชน์

¹G.F.Malalasekera, The Pali Literature in Ceylon

(Colombo : M.D.Gunasena, 1958), p.259.

²Urmila Phadnis, Religion and Politics in Sri Lanka

(London : C.Hurst, 1976), p.42.

ของคณะสงฆ์ แต่ในยามที่บ้านเมืองอยู่ในสภาพไม่ปกติ พระเจ้าแผ่นดินต้องทรงปราบปรามความยุ่งยากทางการเมืองเพื่อรักษาอำนาจ ทำให้ทรงละเลยในการสนับสนุนกิจการทางพุทธศาสนา สภาพพุทธศาสนาก็จะเสื่อมโทรมลง พระวินัยหย่อนยาน พระสงฆ์จึงหันเข้าหาลาภสักการะมากขึ้น หวังผลประโยชน์และทรัพย์สินสมบัติ กลายเป็นพวกอสังขี ทำให้พุทธศาสนายิ่งมีวิหังมองลง

นอกจากนั้นเมื่อภาวะบ้านเมืองไม่สงบเรียบร้อย มีการรุกรานจากภายนอก เกิดการแย่งชิงดินแดน พระคัมภีร์และงานเขียนทางพุทธศาสนาจึงสูญหายและถูกทำลายไป ในระหว่างสงครามด้วย ดังเช่น ในรัชกาลพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 (Wejaya Bahu III) พ.ศ. 1778 - 1809 พระองค์ขึ้นครองราชย์ มีราชธานีที่เมืองทัมพเพณียะ หลังจากที่เมืองโปดณนารูจะถูกพวกทมิฬครอบครอง บรรดาพระไตรปิฎก คัมภีร์ต่าง ๆ สูญหายไปบางส่วนระหว่างสงคราม และบางส่วนยังคงค้างอยู่ในเมืองโปดณนารู พระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 จึงโปรดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย โดยทรงรวมน้อมกับพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่อพยพมาชุมนุมกัน มีพระเมธีงกร และพระสังฆรักชิต เป็นประธานการสังคายนาขึ้นที่วัดวิชัยสุนทราราม นับเป็นการสังคายนาครั้งที่ 5 ในลังกาที่ปี¹

การที่พระคัมภีร์ไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักในการศึกษาทางพุทธศาสนามีน้อย เป็นผลให้การศึกษามีความก้าวหน้า พระสงฆ์ปฏิบัติพระวินัยหย่อนยาน ไม่สนใจใส่ทะนุบำรุงศาสนาของตน ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามฟื้นฟูสภาพพุทธศาสนา โดยพระเจ้าแผ่นดินบางพระองค์ก็ตาม แต่มิได้ยั่งยืนมั่นคง เนื่องจากมีการแตกแยกแย่งชิงกันเป็นใหญ่และมีศัตรูจากภายนอกรุกราน จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 1729 จนถึง พ.ศ. 2028 ซึ่งเป็นปีที่ชาติตะวันตกคือโปรตุเกสเริ่มเข้ามาในพม่าพาทในลังกา เป็นช่วงระยะเวลาที่มีการแย่งชิงราชสมบัติกันเนื่อง ๆ สภาพบ้านเมือง -

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่ปี, หน้า 98.

ระงับระส่าย ชาติศูนย์กลางทางการเมืองที่มั่นคง เปิดโอกาสให้โปรตุเกสเข้ามามีอำนาจ
เพิ่มมากขึ้น จนสามารถยึดครองดินแดนในลังกาได้ทุกส่วนยกเว้นอาณาจักรแคนดี

ข. การเข้าครอบครองลังกาของโปรตุเกสและการเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกาย
โรมันคาทอลิก

ในขณะที่สภาพทางการเมืองภายในของลังกามีความแตกแยก โดยมีศูนย์กลางทางการเมืองแยกออกเป็น 3 แห่งคือ อาณาจักรแคนดี สีทวะกะ และโกฏฏูเก
ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การแทรกแซงจากภายนอกจึงเกิดขึ้นได้ง่าย โดยเฉพาะในระยะที่มีการ
การเผยแพร่อิทธิพลของชาติตะวันตกเข้ามาในเอเชีย ราวพุทธศตวรรษที่ 21 ชาติตะวันตก
ที่มีอิทธิพลในเอเชียมากคือโปรตุเกส ซึ่งเดินทางเข้ามาในเอเชียด้วยเหตุผลหลายประการ
ด้วยกัน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ศาสนา และการเมือง สถานการณ์ที่สำคัญของโปรตุเกส
อยู่ที่เมืองกัว (Goa) ในอินเดีย ซึ่งเป็นดินแดนที่ใกล้เคียงกับลังกา

โปรตุเกสเริ่มเข้ามาติดต่อกับอาณาจักรโกฏฏูเกเป็นแห่งแรก กษัตริย์ของ
โกฏฏูเกต้องการอาศัยอิทธิพลของโปรตุเกส ในการขยายอำนาจของตนเหนือดินแดนอื่น ๆ
ทั่วอาณาจักรแคนดี สีทวะกะ และเมืองเล็กเมืองน้อยที่ไม่อยู่ในอำนาจ พระเจ้า
วีรปรักรมพาทูที่ 8 (Wira Prakrama Bahu VIII พ.ศ. 2028 - 2046) กษัตริย์
ของโกฏฏูเกจึงขอรับความคุ้มครองจากโปรตุเกส และขอความช่วยเหลือในการปราบปราม
ดินแดนอื่น ๆ¹

อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของโปรตุเกสในอาณาจักรโกฏฏูเกเพิ่มขึ้น
เป็นลำดับ เพราะกษัตริย์โกฏฏูเกอาศัยอิทธิพลของโปรตุเกสมากขึ้น พระเจ้าภูวนะกษพาทู
(Bhuvaneka Bahu) ได้ส่งพระราชันต์คา คือ เจ้าชายธรรมปาโล (Dharmapala)

¹ G.P. Malalasekera, The Pali Literature in Ceylon, p.261.

ไปทำพิธีอุปภิเษกเป็นรัชทายาทที่กรุงลิสบอน ประเทศโปรตุเกส¹ จากการที่ส่งพระราชนัดดาไปทำพิธีที่โปรตุเกสนี้เอง เป็นโอกาสให้พระเจ้าคอมฮิวที่ 3 (Dom Joao III) ซึ่งทรงศรัทธาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกอย่างแรงกล้า มีข้อต่อรองในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในดินแดนดังกล่าวเป็นการตอบแทน พระองค์ไม่รังรอที่จะส่งบาทหลวงฟรานซิสกันจากกรุงลิสบอนไปตั้งทัพพร้อมกับคณะของเจ้าชายธรรมปาด เมื่อเจ้าชายธรรมปาดขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ทรงเปลี่ยนพระนามเป็น คอมฮิว เปรียะ บันดาระ (Dom Joao Periya Bandara) แม้แต่พระมหาลีก็ได้อภิเษกเป็นคริสต์ เปลี่ยนพระนามเป็น ดอนนา คาทารีนา (Donna Caterina) ตามพระนามของพระราชินีโปรตุเกส²

ส่วนในอาณาจักรสีหวะกะ ความรู้สึกต่อต้านชาวต่างชาติ ทางศาสนา มีมากในหมู่ประชาชน มีรัฐบุรุษคือพระเจ้าราชาสิงหะ (Raja Singha) เป็นผู้นำพยายามล้มล้างอิทธิพลของโปรตุเกส พระองค์ได้ทำการรบขับไล่พระเจ้าธรรมปาดออกจากราชบัลลังก์ ถึงแม้พระเจ้าราชาสิงหะจะเป็นนักรบที่มีความสามารถ แต่โปรตุเกสก็สามารถถดถอยมาอี้อ่านาอีกครั้ง โดยอาศัยการยุยงจากผู้ครองนครย่อย ๆ ให้เป็นกบฏต่อพระเจ้าราชาสิงหะ เมื่อพระเจ้าราชาสิงหะถูกกำจัดแล้ว โปรตุเกสก็สามารถเข้ายึดครองดินแดนของอาณาจักรโกญญูและสีหวะกะ ยังคงเหลือแต่อาณาจักรแคณตีซึ่งยังเป็นอิสระอยู่ได้ เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศเน้นเทือกเขาและที่ราบสูง ยากแก่การรุกราน

เมื่อโปรตุเกสสามารถครอบครองดินแดนดังกล่าวบางส่วนได้แล้ว ก็ได้เริ่มงานเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งเป็นจุดประสงค์สำคัญในการแผ่ขยายอิทธิพลมาในภูมิภาคเอเชียนี้ พระเจ้าคอมฮิวที่ 5 แห่งประเทศโปรตุเกสทรงมีพระราชศรัทธาในคริสต์ศาสนาอย่างมาก และทรงได้รับแรงสนับสนุนจากที่ปรึกษาในพระองค์ พระราชประสงค์ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงศาสนาของพวกเขาพื้นเมือง ในช่วงระยะเวลาสั้น

¹ Ibid, p.260.

² Ibid.

คำขวัญในหมู่นักแสวงหาอาณานิคมของโปรตุเกสคือ "มิตรภาพ การค้า และศาสนา"¹

การเผยแพร่ศาสนาของโปรตุเกสใช้วิธีการ 2 ประการ คือ

1. การให้ผลประโยชน์ตอบแทน โปรตุเกสมีนโยบายที่จะเอาชนะจิตใจของชาวพื้นเมือง วิธีการที่จะให้ชาวพื้นเมืองเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนาทางหนึ่งก็คือ การให้ผลประโยชน์ตอบแทน ถ้าชาวพื้นเมืองเปลี่ยนมานับถือคริสต์จะได้รับสิทธิทาง ๆ จากทางการโปรตุเกสก่อนชาวพื้นเมืองอื่น ๆ ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อกับทางราชการ หรือการรักษาดผลประโยชน์ของตน และยังได้รับสิทธิพิเศษทาง ๆ จากทางราชการอีกด้วย²

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีบรรดาขุนนางข้าราชการลังกาเป็นจำนวนไม่น้อยที่เปลี่ยนศาสนา แต่ลักษณะการนับถือคริสต์ก็เป็นไปค่อนข้างจะผิวเผิน แนวความคิดความเชื่อดังเดิมยังคงอยู่ ทำให้พิจารณาได้ว่า การเปลี่ยนแปลงศาสนาเป็นเหมือน "หน้ากากทางสังคม" (Social Mask) เท่านั้น ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อแรกเกิด เด็กชาวลังกาจะได้รับการถือศีลจุ่มตามแบบคริสต์ศาสนา แต่บิดามารดาก็ยังเชื่อในการตรวจโชคชะตาของเด็กโดยโหราพื้นเมือง เมื่อเด็กเจ็บป่วย ก็จะใช้เครื่องรางของขลังแขวนให้ จนกระทั่งถึงวาระสุดท้าย ศพของชาวลังกาจะถูกฝังตามแบบคริสต์ แต่บนหลุมฝังศพยังคงประดับด้วยใบโพธิ์อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนา

2. การบีบบังคับ เมื่อใช้วิธีการโดยสันติไม่ได้ผล โปรตุเกสก็จะหันมาใช้วิธีการบีบบังคับ บรรดามิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาได้รับคำสั่งมาให้สั่งสอนเทศนาเสียก่อน แต่หากไม่เป็นผลสำเร็จ ก็ให้ใช้การบังคับด้วยอาวุธ พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกสทรงมีพระราชสาส์นถึงผู้สำเร็จราชการโปรตุเกสที่อินเดียใน พ.ศ. 2089 ให้จัด-

¹Urmila Phadnis, Religion and Politics in Sri Lanka,

การค้นหา ทำลายรูปปั้น เครื่องเคารพบูชาของชาวพื้นเมืองทั้งหมด และไม่อนุญาตให้มีการกระทำพิธีกรรมทางศาสนา ผู้ใดที่ขัดขวางการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารี จะถูกลงโทษทันที¹

บรรดาข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของโปรตุเกสในลังกา ตลอดจนพวกมิชชันนารีได้ปฏิบัติตามพระราชบัญชา รูปเคารพต่าง ๆ ตลอดจนวัดวาอารามถูกเผาหรือทำลาย วัดบางแห่งถูกเปลี่ยนเป็นโบสถ์ของคริสต์เพียงระยะเวลาชั่วข้ามคืนเดียว² สถาบันทางพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น สถาบันที่ โทตะกามูวะ (Totagamuva) และ การะกาละ (Karagala) ซึ่งเป็นสถาบันที่สืบทอดแบบอย่างจากสำนักตักศิลา (Taxila) และ นาลันทา (Nalanda) ก็ได้ถูกทำลายเช่นเดียวกัน

ส่วนชาวพื้นเมืองที่ไม่ยอมเปลี่ยนมานับถือคริสต์ศาสนา จะถูกบีบบังคับในหลายด้าน อาทิเช่น ต้องเสียภาษีเป็นจำนวนมาก ไม่ได้รับสิทธิในทางการเมือง เพราะไม่ได้รับการยอมรับว่ามีฐานะเป็นพลเมืองจากผู้นปกครองโปรตุเกสในลังกา เมื่อเป็นเช่นนี้ ประชาชนที่ต้องการรักษาสิทธิและผลประโยชน์ของตน จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนศาสนาเพื่อความอยู่รอดของตนเอง

นอกจากนั้นพวกมิชชันนารียัง เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาไปในดินแดนต่าง ๆ แม้นในชนบทที่ห่างไกล ในขณะที่การเผยแพร่คริสต์ศาสนามุ่งดำเนินไป ได้มีการทำลายพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กันด้วยเสมอ ดังเช่น วัดวาอารามถูกเผา ห้องสมุดที่เก็บงานเขียนทางพุทธศาสนาถูกทำลาย

ความพยายามของโปรตุเกสในการเปลี่ยนศาสนาอาจกล่าวได้ว่าเป็นนโยบายที่ต้องการเอาชนะจิตใจชาวพื้นเมือง โปรตุเกสได้ใช้การจู่โจมการศึกษาเพื่อบรรลุผล-

¹ Ibid.

² Ibid.

ทางศาสนาด้วย กล่าวคือ รัฐบาลโปรตุเกสมิได้ถือเอาระบบการศึกษาแบบตะวันตกที่ตั้งขึ้นในลังกาเป็นกิจการโดยตรงของรัฐ แต่มอบหมายให้อยู่ในความดูแลของศาสนจักร ระบบการเรียน การสอน โดยเฉพาะหลักสูตรเน้นในเรื่องศาสนา และครูผู้สอนส่วนใหญ่จะเป็นมิชชันนารี ซึ่งมีผู้กล่าวว่า เป็นพวกที่ไม่เคยสนใจว่าพุทธศาสนาจะมีหลักธรรมคำสอนอย่างไร คิดแต่เพียงว่า พุทธศาสนาควรจะถูกทำลาย กำจัดให้หมดสิ้นไป¹

การศึกษาซึ่งเดิมมีศูนย์กลางที่วัด มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยพร้อม ๆ กับการเขียนอ่าน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่สั่งสอนอบรมกุลบุตร จึงลดบทบาทลง โรงเรียนซึ่งตั้งขึ้นโดยโปรตุเกส ได้เข้ามาแทนที่ระบบการศึกษาดั้งเดิมที่มีศูนย์กลางที่วัด จะเห็นได้ว่าดินแดนบริเวณชายฝั่งทะเลที่อยู่ภายใต้การปกครองของโปรตุเกสและดินแดนใกล้เคียงนั้น การเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนาดำเนินไปได้อย่างเต็มที่ ส่วนประชาชนและพระสงฆ์ที่ยังยึดมั่นในพุทธศาสนาก็จะเดินทางอพยพไปยังอาณาจักรสิงหลที่ยังเป็นอิสระคืออาณาจักรแคนดี้ ด้วยความหวังว่ามรดกสำคัญของชาติ คือ พุทธศาสนาจะได้รับการพิทักษ์รักษาจากผู้ปกครองที่เป็นชาวพื้นเมืองเชื้อสายเดียวกัน อาณาจักรแคนดี้จึงเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนา กษัตริย์แคนดี้ได้ทรงทำหน้าที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภกเพื่อฟื้นฟูพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติในลังกา

ความพยายามที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาในพุทธศตวรรษที่ 22-23

การที่โปรตุเกสเข้าครอบครองดินแดนและเผยแพร่วัฒนธรรมศาสนา นับเป็นสาเหตุสำคัญข้อหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมลง พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ต้องได้รับความลำบากและตกอยู่ในอันตราย ดังปรากฏว่า กาญจนาโคกประภพที่ริกรรมทางพุทธศาสนาในที่สาธารณะจะถูกลงโทษอย่างแรง ในบางครั้งอาจจะถึงชีวิต อาณาจักรแคนดี้จึงเป็นแหล่งที่พึ่งพิงแก่บรรดาพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย พระเจ้าแผ่นดินทรงดำเนินตามรอยพระยุคลบาทของพระเจ้าแผ่นดินในสมัยโบราณ เช่น พระเจ้าวิมลธรรมสุริยะที่ 1 (Wimala

¹ Ibid, p.45.

Dharma Suriya I พ.ศ. 2135 - 2147) ได้ทรงพยายามฟื้นฟูพุทธศาสนา โดยการ
ส่งสมณทูตไปขอพระสงฆ์จากยะไซซึ่งนับถือพุทธศาสนาแบบเจรวาทเช่นกันมาให้การอุปสมบท
แก่ประชาชน และทรงพยายามรวบรวมนิกายสงฆ์ที่แตกแยกเข้าด้วยกัน¹ แต่ความพยายาม
ที่จะฟื้นฟูศาสนาไม่ใคร่บรรลุผล ทั้งนี้เพราะสภาพทางการเมืองไม่มั่นคง ยังมีการรบพุ่ง
กับโปรตุเกสซึ่งยึดดินแดนตามชายฝั่งทะเลอยู่เป็นประจำ

หลังรัชกาลพระเจ้าวิมลธรรมสุริยะที่ 1 สถาปพุทธศาสนาในอาณาจักรแคนดี
เริ่มเสื่อมลงเนื่องจากขาดแคลนพระสงฆ์ เพราะมีผู้นาสึกขาจากสมณเพศเป็นจำนวนมาก
บางรูปก็สึกออกไปดูแลรักษาทรัพย์สินสมบัติ เช่น เรือกสวนไร่นาของตน ส่วนผู้ที่ไม่ได้ตาสึก
จากสมณเพศก็รับเอาชราวาสมาเป็นศิษย์ แต่ไม่ได้ประกอบพิธีอุปสมบทอย่างถูกต้องตาม
พิธีการ² เมื่อพระสงฆ์รุ่นที่โตอยู่ลาสึกออกไปบ้าง เสียชีวิตไปบ้าง ก็ไม่มีพระสงฆ์
รูปใดที่จะประกอบพิธีอุปสมบทให้กับสามเณรได้ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักบวชแบบใหม่ เป็น
พวกที่อยู่ระหว่างการเป็นชราวาสกับพระสงฆ์ ไซชื่อแบบชราวาส ประพฤติปฏิบัติแบบ
ชราวาส บางคนมีครอบครัว ทุ่งชาวหมชว แทนกรมหมจิว³

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติสมณทูต
พระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 98.

² Urmila Phadnis, Religion and Politics in Sri Lanka,
p.48.

³ Ibid, p.49.

เมื่อเกิดการขาดแคลนพระสงฆ์ที่จะเป็นผู้ปฏิบัติธรรม สืบทอดอายุพุทธศาสนา ได้มีสามเนรมุขหนึ่งชื่อ สรมังกร (Saranamkara)¹ ได้สังเกตเห็นปัญหาที่จะเกิดตามมาภายหลังว่า อาจจะสูญสิ้นสมณวงศ์ ประกอบกับมีคริสต์ศาสนาเป็นคู่แข่ง พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติอาจจะถูกคริสต์ศาสนาเข้าแทนที่ก็เป็นได้ จึงได้ถวายคำแนะนำแก่พระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ (Sriwejaya Raja Singha) (พ.ศ. 2282-2288) ให้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ฟื้นฟูการอุปสมบทขึ้น แต่เนื่องจากสภาพบ้านเมืองวุ่นวาย ต้องเผชิญกับอิทธิพลของชาติตะวันตก ทำให้ลังกาขาดการติดต่อกับดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ จึงไม่มีผู้ทราบว่าการพระพุทธศาสนาในดินแดนอื่นเป็นเช่นไร สามเนรมุขจึงกราบบังคมทูลให้พระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ทรงขอให้ฮอลันดาช่วยสำรวจสภาพพุทธศาสนาในดินแดนอื่น ๆ²

บทบาทของฮอลันดาในการช่วยจัดสงฆ์คณะราชทูต

ขณะนั้นฮอลันดาเป็นชาติตะวันตกที่เข้ามาบีบครองดินแดนภายใต้การปกครองของโปรตุเกสในเกาะลังกาโดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2201 นโยบายการเข้าครอบครองดังกล่าวของฮอลันดาต่างกับโปรตุเกส กล่าวคือ ฮอลันดามุ่งขยายตัวทางการค้า ไม่ใคร่สนใจในเรื่องการเผยแพร่ศาสนาหรือการปกครองภายในของชาวพื้นเมือง ดังนั้นชาวสิงหลในอาณาจักรแคนดี้จึงสามารถปกครองกันได้อย่างสงบ นอกจากนี้ฮอลันดายังมีนโยบายเป็นมิตรกับชาวพื้นเมือง ใน พ.ศ. 2288 รัฐบาลฮอลันดาที่มัตตาเวียได้ออกคำสั่งให้ -

¹ สามเนรมุขเกิดเมื่อ พ.ศ. 2242 ที่หมู่บ้านเวลิวิฐะ (Valivita) ในแขวงเมืองตุมปะเน (Tumpene) บรรพชาเป็นสามเณรเมื่ออายุ 16 ปี ศึกษาเล่าเรียนมีความรอบรู้ในภาษาบาลี สันสกฤต และสิงหล เป็นผู้ริเริ่มองค์การนักบวชในทางพุทธศาสนา เรียกว่า "สีลวัตร" สมาชิกจะเป็นนักบวชกึ่งพระกึ่งสามเณร คือถือศีลเพียง 10 ข้อ และอาศัยอาหารที่ได้รับจากการบิณฑบาต.

² L.S. Dewaraja, The Kandyan Kingdom 1707-1760 (Colombo : Lale House, 1972), p.89.

ชาวดวงใหญ่และเจ้าหน้าที่ฮอลันดาในดังกาพยายามรักษาความสงบ และให้สนองตอบความต้องการของพระเจ้าแผ่นดินอาณาจักรแคว้นตีทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องการค้า¹

การที่ฮอลันดาเป็นนโยบายเช่นนั้น อาจจะเป็นเพราะเกรงการเข้าแทรกแซงของชาติตะวันตกอื่น ๆ โดยเฉพาะฝรั่งเศส จะเห็นได้ว่ารัฐบาลฮอลันดาที่ปัตตาเวียได้ออกคำสั่งให้สนองความต้องการของกษัตริย์แคว้นตีดังกล่าว ด้วยเกรงว่าราชัตพระราชาประสงค์แล้ว กษัตริย์อาจจะหันไปขอความช่วยเหลือจากฝรั่งเศสได้ ซึ่งจะสร้างความยุ่งยากให้กับฮอลันดามาก นอกจากนี้รัฐบาลฮอลันดาที่ปัตตาเวียก็กำลังเผชิญปัญหายุ่งยากอยู่ภายในเกาะชวา จึงไม่ต้องการที่จะมีปัญหาใด ๆ ในดังกาเพิ่มเติมอีก²

เมื่อพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์มีพระราชประสงค์ให้ฮอลันดาช่วยเหลือในการเดินทางไปขอพระสงฆ์จากต่างประเทศเพื่อมาทำพิธีอุปสมบท ฮอลันดาได้รับสนองตอบ ในครั้งแรกพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์มิได้ทรงจำกัณฑ์ที่จะขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น แต่จะเป็นเมืองยะโฮหรือดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ ก็ได้ ในขั้นแรกชาวดวงใหญ่ฮอลันดาที่กรุงโคลอมโบให้ความเห็นว่า ถ้าจะพิจารณาถึงระยะทางแล้ว เมืองยะโฮจะใกล้กับอาณาจักรแคว้นตีที่สุด คณะทูตของพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ได้ลงเรือของฮอลันดา เดินทางไปเมืองยะโฮ แต่เผชิญเรือแคว้นตีระหว่างทาง³

ต่อมา ฟาน อิมฮอฟ (Van Imhoff) ชาวดวงใหญ่ฮอลันดาประจำปัตตาเวีย (ซึ่งเคยเป็นชาวดวงใหญ่ในดังกา ระหว่าง พ.ศ. 2279-2283) แนะนำว่า ควรจะขอ-

¹ Ibid.

² K.W. Goonewardene, "Ayutthia in the Twilight Years and Its Triangular Relations with the V.O.C. and Sir Lanka," Paper Presented at Thai Study Seminar, India, 1980.

³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในดังกาทวีป, หน้า 101.

พระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยามากกว่าเมืองยะไซ่ นอกจากนั้นอับราฮัม อาโนตส์ (Abraham Arnouts) ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของฮอลันดาที่โคลอมโบซึ่งเคยทำงานในกรุงศรีอยุธยา มาก่อน ได้ยืนยันว่าการศึกษาพุทธศาสนาที่มีในเรื่องยะไซ่ก็มีในกรุงศรีอยุธยาเช่นเดียวกัน การที่ฮอลันดาสนับสนุนให้มีการขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยา คงเป็นเพราะฮอลันดา มีความวิตกว่า ถ้าพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ต้องการพระสงฆ์จากเมืองยะไซ่ ทางราชสำนัก อาจจะส่งคณะทูตเดินทางไปขึ้นบกที่มัทราสซึ่งเป็นดินแดนภายใต้อิทธิพลของอังกฤษ การเดินทางของคณะราชทูตจากมัทราสไปยะไซ่ อาจจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากคำสั่งของข้าหลวงใหญ่ที่ปัตตาเวียถึงข้าหลวงใหญ่ที่โคลอมโบ ให้พยายาม ทำตามความต้องการของทางอาณาจักรแคนดี เพราะถ้าปฏิเสธแล้ว ทางอาณาจักรแคนดี อาจจะหันไปขอความช่วยเหลือจากอังกฤษได้² ดังนั้นเพื่อมิให้เกิดความยุ่งยาก ฟาน โคลเลนเนส (Van Colenness) ข้าหลวงใหญ่ฮอลันดาประจำโคลอมโบจึงเขียนบันทึก กราบบังคมทูลว่า พร้อมทั้งจะช่วยเหลือในการส่งคณะราชทูตไปยังดินแดนอื่น. ในที่สุด ราชสำนักแคนดีตกลงใจที่จะส่งคณะราชทูตไปกรุงศรีอยุธยา โดยเดินทางผ่านปัตตาเวีย ซึ่งฮอลันดาที่มีความยินดีในเรื่องนี้เป็นอันมาก³

นอกเหนือไปจากนั้น ฮอลันดามีกิจการค้ากับกรุงศรีอยุธยาอยู่ในขณะนั้น ฮอลันดาเริ่มเข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2147 ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร และได้มีความสัมพันธ์ทางการค้าเรื่อยมา จนกระทั่งถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฮอลันดาไม่พอใจที่ไทยต่อเรือกำปั่นบรรทุกสินค้าไปค้าแข่งกับตน เมื่อสถานการณ์การค้าของ ฮอลันดาที่กรุงศรีอยุธยาถูกชาวจีนที่มีอาวุธเข้าล้อม ฮอลันดาจึงไม่พอใจไทยมากขึ้น ใ้คนนำ-

¹ L.S.Dewaraja, The Kandyan Kingdom 1707 - 1769, p.23.

² K.W.Goonewardene, "Ayutthia in the Twilight Years...",

³ Ibid.

เรือรบเข้าปิดอ่าวไทยใน พ.ศ. 2207 เหตุการณ์ยุติลงได้ด้วยการลงนามในสนธิสัญญาทางการค้าระหว่างไทยกับฮอลันดา

หลังจากนั้นรัฐบาลไทยเริ่มดำเนินนโยบายคบกับชาติตะวันตกอื่นอย่างสันติสนม คือฝรั่งเศส เพื่อดวงคลุมอำนาจของฮอลันดา แต่ต่อมาฮอลันดากลับมามีอำนาจอีกในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา เนื่องจากเมื่อสมเด็จพระเพทราชากำจัดพลคอนและทำลายอำนาจฝรั่งเศสนั้น ปรากฏว่าชาวฮอลันดาได้สนับสนุนและให้ความช่วยเหลือแก่พระองค์ ครั้นถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เกิดความขัดแย้งระหว่างไทยและฮอลันดาขึ้นอีก มีข้อพิพาทอยู่เนือง ๆ ในบางครั้งต้องให้ชาวต่างประเทศอื่นคือฝรั่งเศส เข้ามาตัดสิน² ใน พ.ศ. 2284 เกิดกรณีขัดแย้งที่รุนแรงคือกอลาสีเรือชาวดัชท์ไปทำร้ายพระสงฆ์ไทยในงานศพ สร้างความไม่พอใจให้แก่ฝ่ายไทยเป็นอย่างมาก ในที่สุดเหตุการณ์ก็ส่งผลให้เกิดการค้ายังคงดำเนินต่อไป มีการส่งเรือเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันอยู่ จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า³

การให้ความช่วยเหลือในการกีดกันระหว่างคณะราชทูตอังกฤษกับราชสำนักไทยในครั้งนั้น มีส่วนช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฮอลันดาไปในตัวด้วย ทางฮอลันดาได้ส่งผู้แทนพิเศษของตน คือ เกรริต เฟก (Gerritz Fek) เข้ามาพร้อมคณะราชทูต จุดประสงค์สำคัญนอกเหนือไปจากการช่วยจัดหาพระสงฆ์ไปอุปสมบทให้แก่ชาวดัชท์ก็คือสิทธิทางการค้าของบริษัท ดี.ไอ.ซี. (Dutch East India Company) ฮอลันดาพยายามสร้างความพอใจให้กับทางฝ่ายไทยโดยยอมลดใช้หนี้สินเป็นจำนวนเงิน 3,000

¹ สมชัย อนุมานราชชน, การทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2509), หน้า 29.

² ประชุมพงศาวดาร ภาค 34 (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2508), หน้า 267.

³ สมชัย อนุมานราชชน, การทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา, หน้า 29.

กิลเคอร์ ให้แก่ไทย ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ฮอลันดาอ้างหาว่าไทยเป็นพื้นที่ตนอยู่

นอกจากนั้นระหว่างที่มีการช่วยเหลือจัดส่งคณะทูตลังกาเข้ามากรุงศรีอยุธยา ฮอลันดาได้ถือโอกาสให้มีการค้าแฝงไปด้วย กล่าวคือมีคำสั่งจาก ฟาน อิมฮอฟ ถึงข้าหลวง ฟาน โคลเลนเนส ว่าเรือที่ส่งคณะราชทูตไปนั้น ขากลับให้ขนไม้ฝางกลับไปที่ตะตาเวีย และซื้อข้าวบรรทุกไปในเรือด้วย¹

การสนับสนุนของฮอลันดาที่เสนอให้ทางลังกาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยา จะมีผลพลอยได้ในทางการค้า แต่สิ่งหนึ่งที่ช่วยให้พระเจ้าแผ่นดินลังกายอมรับข้อเสนอ ก็คือ การที่ข้าราชการฮอลันดา คือ อัมราฮัม อาร์โนลด์ ยืนยันว่าการศึกษาศาสนาเจริญรุ่งเรืองในกรุงศรีอยุธยา มีพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก พุทธศาสนาได้รับความอุปถัมภ์จากประชาชน และพระมหากษัตริย์ในขณะนั้นคือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ทรงมีพระกิตติคุณดังข้อความว่า "พระองค์ปราศจากปัจจัยมิตร ทรงพระกิตติคุณรุ่งเรืองไปในนานาประเทศทั้งหลาย ได้ทรงสร้างพระอารามและวิหาร แลบริเวณทั้งหลายด้วย ทรงบำเพ็ญกุศลกรรมทั้งหลาย มีศีลแลทาน มีประมาณมาก... ทรงเคารพในพระรัตนไตรทุกเมื่อ"²

หนึ่งในขณะนั้นแหล่งพุทธศาสนาที่ลังกาสงสัยใจคือพม่าได้ลดความสำคัญลง เพราะเหตุการณ์วุ่นวายภายในประเทศ กล่าวคือใน พ.ศ. 2283 พวกมอญก่อกบฏ เกิดการรบพุ่งกันขึ้น ส่วนในเรื่องการพุทธศาสนานั้น ในพม่าเกิดการแตกแยกของสงฆ์ออกเป็น 2 นิกาย คือ นิกายดั้งเดิมกับนิกายที่ปรับปรุงใหม่ ทั้ง 2 นิกายมีข้อขัดแย้งความเห็นไม่ตรงกัน เรื่องการครองผ้า กล่าวคือ พระสงฆ์นิกายดั้งเดิมเห็นว่า ควรจะครองผ้าห่มดองให้เรียบร้อย จะใค้ผู้มีเกียรติและมีจรรยา ส่วนนิกายที่ปรับปรุงแล้วเห็นว่า ควรครองผ้าตามสบาย

¹ K.W.Gocnewardone, "Ayutthia in the Twilight Years...",

² สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน, สังคิยวงศ์ พงสาวดาร เรื่องการสังคายนา พระธรรมวินัย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2521), หน้า 397.

จึงเกิดเป็นการขัดแย้งกันขึ้น¹

ดังนั้นเมื่อราชสำนักแคนดี้ตกลงใจที่จะส่งคณะราชทูตเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา ทางฝ่ายฮอลันดาจึงรับช่วยเหลือในการเดินทางดังกล่าว การเตรียมการในการส่งคณะราชทูตก็เริ่มขึ้น โดยพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์โปรดให้เตรียมพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการเข้ามาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยา

การดำเนินงานของคณะราชทูต

คณะทูตออกเดินทางจากดังกาในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2290 มายังปัตตาเวีย โดยมีราชทูต 3 ท่าน คือ เมเหนียะ (Meedeniya) ชรณะกมะ (Doranagama) และวิลพาเคทะระ (Vilbagedara) เมื่อดังปัตตาเวีย มีแต่เพียงราชทูตที่ 3 คือ วิลพาเคทะระเท่านั้นที่เดินทางเข้าไปกรุงศรีอยุธยา พร้อมกับผู้แทนพิเศษของฮอลันดา คือ เกอริท เฟก (Gerritz Fek) ส่วนราชทูตที่ 1 และราชทูตที่ 2 รอพึ่งชาวอยู่ที่ปัตตาเวีย พร้อมกับรักษาพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไว้ การที่ราชทูตเข้าไปแต่เพียงผู้เดียวก่อนนั้น ตามหลักฐานของฮอลันดาเข้าใจว่า เพื่อตรวจสอบสภาพพุทธศาสนาว่าเป็นเช่นไร และมีพระสงฆ์ที่จะสมัครใจเดินทางไปยังดังกาหรือไม่² เป็นที่น่าสังเกตว่าการราชทูตทั้งหมดเข้าไปพร้อมพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการตามราชประเพณี บทบาทของผู้แทนฮอลันดาในคณะราชทูตอาจจะลดความสำคัญลง จึงเป็นไปได้ว่าเป็นข้อเสนอแนะของฮอลันดาให้จัดส่งราชทูตที่ 3 เข้าไปแต่เพียงผู้เดียวพร้อมกับผู้แทนพิเศษของฮอลันดา การเดินทางมาของคณะราชทูตชุดแรกนี้ไม่ประสบความสำเร็จตามที่มุ่งหมายไว้

¹หมองทินอ่อง, ประวัติศาสตร์พม่า แปลโดย เพ็ชรี สุมิศร (กรุงเทพฯ - มหานคร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, 2519), หน้า 97.

²K.W.Goonewardone, "Ayutthia in the Twilight Years....,"

เนื่องจากราชทูตลิดลาเคตระไม่ได้นำพระราชสาส์นเข้าไปถวายด้วย ตามโบราณราชประเพณี การเจริญสัมพันธไมตรีต้องมีเอกอัครราชทูตหรือพระราชสาส์นกำกับมาเป็นสำคัญ ถึงแม้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและคณะสงฆ์ไทยจะทราบถึงพระราชประสงค์ของพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ ก็ไม่สามารถสนองตอบได้

นอกจากนั้นยังมีปัจจัยอื่นที่ทำให้การดำเนินงานของคณะราชทูตไม่ประสบความสำเร็จ การที่ฮอลันดาเข้ามามีบทบาทในคณะราชทูตมากเกินไป ทำให้ทางฝ่ายไทยไม่มีใครจะไว้วางใจในเจตนา จะเห็นได้จากบันทึกของเกอริค เฟก ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า ทางฝ่ายไทยต้องการพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการมากขึ้นกว่าเดิม โดยกล่าวว่า มิฉะนั้นทางลังกาอาจจะไม่ได้พระสงฆ์ตามที่ขอ และอาจจะไม่มีการติดต่อกับการค้ากับฮอลันดาในระยะนั้นด้วย¹ ถ้าเป็นไปตามคำกล่าวอ้างดังกล่าว ก็แสดงว่าทางฝ่ายไทยทราบเจตนาของฮอลันดาที่พยายามแสวงหาผลประโยชน์ในทางการค้าด้วยก็เป็นได้ นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศมีพระราชประสงค์ที่จะขอให้คณะทูตเดินทางมาโดยเรือของพระเจ้าแผ่นดินลังกา ไม่ใช่เรือของบริษัท วิ.โอ.ซี.ของฮอลันดา² ทั้งนี้คงเนื่องมาจากเหตุการณ์ใน พ.ศ. 2284 ที่กะลาสีเรือฮอลันดาเข้าไปก่อการวิวาทในงานศพ ทำร้ายชาวบ้านและพระสงฆ์ไทยบาดเจ็บ ทำให้ทางฝ่ายไทยระแวงว่า ถ้าพระสงฆ์ไทยเดินทางโดยเรือของฮอลันดาซึ่งไม่ได้นับถือพุทธศาสนา อาจจะไม่ปลอดภัย และไม่ได้รับการเคารพนับถือที่เหมาะสม

ขณะที่ราชทูตลังกาจะเดินทางออกจากกรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยาพระคลังได้ให้คำมั่นกับทางลังกาว่า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินลังกาส่งเรือมาเองโดยตรง มีคณะราชทูตอยู่เชิญพระราชสาส์น โดยไม่มีชาวตะวันตกในคณะราชทูตด้วย พระมหากษัตริย์ของไทยก็ไม่ทรง-

¹ Ibid, p.24.

² Ibid.

ชัดของที่จะส่งพระสงฆ์เดินทางไปยังลังกา¹ ความดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นว่า ทางฝ่ายไทยไม่ต้องการให้ชาติตะวันตกคือฮอลันดาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการติดต่อระหว่างไทยกับลังกาเท่าใดนัก

เมื่อราชทูตวิไลพาเคหะระ และเกอริท เฟก เดินทางกลับมาถึงปัตตาเวีย ก็ทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ ทางคณะราชทูตเห็นสมควรที่จะกลับไปลังกาเพื่อค้นหาที่ของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ว่า ยังทรงมีพระราชประสงค์ที่จะขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาเช่นเดิมหรือไม่ ราชทูต 2 ท่าน คือ วิไลพาเคหะระ และ ธรณะกามาได้เดินทางกลับลังกา โดยที่เมเทนิเยยังคงอยู่ที่ปัตตาเวีย และต่อมาได้ไปพักรอคณะราชทูตใหม่ที่มาละกา ขณะที่ราชทูต 2 ท่าน เดินทางกลับไปนั้นราชทูต ธรณะกามาเสียชีวิตระหว่างทาง

เมื่อวิไลพาเคหะระเดินทางกลับไป ทางราชสำนักแคนดิกำลังเตรียมการจัดส่งคณะราชทูตเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาอีก เนื่องจากอาณาจักรแคนดิกไม่สามารถที่จะจัดหาเรือโดยสารของตนเองได้ จึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากบริษัท วี.โอ.ซี. เช่นเดิม เมื่อพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ได้ทรงรับทราบความเป็นไปของการดำเนินงานของคณะราชทูตชุดแรก จึงโปรดให้เตรียมการส่งคณะราชทูตให้เป็นไปตามความประสงค์ของฝ่ายไทย โปรดให้อัญเชิญพระราชาสำนักและเครื่องราชบรรณาการออกไปเจริญพระราชาไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา

พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ คือ พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ (Kirti Sri Raja Singha) เป็นพระอนุชาของพระมหาลีพระเจ้าศรีวิชัยราชสิงห์ ทรงเป็นนักศรัทธาที่มีพระทัยใสในการพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงศึกษาธรรมอย่างจริงจัง และทรงสนับสนุนให้มีการส่งสอนเผยแพรธรรมออกไปทั่วพระราชอาณาจักร เมื่อทรงได้รับคำแนะนำ

¹ คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า 145.

จากสามเนตรสมังกรให้ส่งคณะราชทูตออกไปขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยามาอุปสมบทกุลบุตรชาวลังกา ก็ทรงมีพระราชบัญชาให้ดำเนินการ การให้ความอุปถัมภ์พุทธศาสนา เช่นนี้เป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่พระองค์เป็นอย่างดี เนื่องจากพระองค์เป็นเชื้อสายพมพิพซึ่งนับถือศาสนาฮินดู ถึงแม้จะทรงถือกำเนิดในราชสำนักสิงหลและทรงรับนับถือพุทธศาสนาแล้วก็ตาม ก็ไม่เป็นที่แน่นอนว่าจะทรงได้รับการยอมรับจากขุนนางและประชาชนโดยสนิทใจหรือไม่ เพราะตามความเชื่อสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งที่พุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในลังกา ในรัชกาลพระเจ้าเทวานัมปิยทิสสะว่า กษัตริย์ที่เป็นพุทธเทานั้นที่มีสิทธิในราชบัลลังก์ ดังนั้นการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ให้ความสนับสนุนพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่เข้าถึงความชอบธรรมในการเป็นกษัตริย์ และน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์โปรดให้จัดคณะราชทูตมาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นการฟื้นฟูพุทธศาสนาในลังกา

การเดินทางของคณะราชทูตชุดที่ 2

ใน พ.ศ. 2293 พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ได้ทรงเตรียมการส่งคณะราชทูตเข้ามากรุงศรีอยุธยา โปรดให้สามเนตรสมังกรแต่งพระราชาสันเป็นภาษาบาลีถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ 1 ฉบับ และพระสังฆราชอีก 1 ฉบับ

¹Walpola Ruhula, History of Buddhism in Ceylon, p.62.

ราชทูตที่จะเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ มี 5 ท่าน คือ¹

1. ปัตตะโปละ² โมโหฏาละ³ (อัทตะโปละ โมโหตะละ)
2. เอลเลโปละ โมโหฏาละ (เอลเลโปละ โมโหตะละ)
3. อริยะคะ มุหันทีรัม (เออียากามะ นิลเม)
4. วิลละภาเคทะระ มุหันทีรัม (วิลพาเคทะระ นิลเม)
5. เอกติยัทเท มุหันทีรัม (เอกตะดิทัทะ นิลมะ)

นอกจากราชทูตทั้ง 5 ท่านแล้ว ยังมีเจ้าหน้าที่และบริวารเดินทางมารวมทั้งสิ้น

66 คน

คณะราชทูตออกเดินทางจากเมืองแคนดี ในวันพฤหัสบดีที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2293 มายังเมืองทาทรินโคมาลี (Trincomalee) ซึ่งขณะนั้นอยู่ภายใต้การปกครองของฮอลันดา ทางฮอลันดาให้ความร่วมมือกับคณะราชทูตเป็นอย่างดี ตลอดจนช่วยจัดหาเรือโดยสารชื่อ เวลเตรก (Wiltrijk) เพื่อมาส่งคณะราชทูตที่กรุงเทพฯ ด้วย เรือออกเดินทางจากเมืองทาทรินโคมาลี ผ่านเมืองอะแจ สุมาตรา และแวงพิทิมะละกา เป็นเวลาประมาณ 5 เดือน เนื่องจากต้องรอสินค้าจุกจุก จากนั้นคณะราชทูตได้เดินทางเข้ามาถึงปากอ่าวไทย ผ่านเมืองบางกอก นนทบุรี แล้วจึงเข้าพำนักที่กรุงเทพฯ

¹ สำหรับตำแหน่งโมโหฏาละ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ข้อสันนิษฐานว่า จดายเป็นตำแหน่งเจ้ากรม

ในวงเล็บเป็นการสะกดชื่อ ในหนังสือเรื่องสยามบุปผิมพทา ซึ่งแปลเป็นไทยโดยนางนันทา วรรณติวงศ์ ซึ่งสะกดเพี้ยนไปจากที่ปรากฏในหนังสือประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพบ้างเล็กน้อย.

² เป็นชื่อตัว.

³ เป็นชื่อตำแหน่ง.

ทางฝ่ายไทยได้ให้การต้อนรับคณะราชทูตอย่างสมเกียรติ มีขุนนางและข้าราชการคอยให้การดูแลนับตั้งแต่เดินทางเข้ามาในเขตอาวไทย มีการจัดกระบวนแห่พระราชสาส์น เมื่อถึงพระนคร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โปรดให้เกณฑ์ผู้คนตกแต่งถนนหนทาง มีทหารแต่งตัวเต็มยศเข้าแถวต้อนรับ ตามระยะทางผ่านของคณะราชทูต มีประรำปลูกเป็นระยะ ๆ ทั้ง 2 ฝ่ายถนน มีนทรสพการละเล่นต่าง ๆ¹ เป็นที่น่าสังเกตุว่า เนื่องจากคณะราชทูตชุดนี้เดินทางมาจากดินแดนที่มีนิกายพุทธศาสนา เช่นเดียวกับไทย ตลอดระยะทางตั้งแต่ปากอ่าวจนถึงกรุงศรีอยุธยา มีการนิมนต์พระสงฆ์มารับปัจจัยทานและถวายศีล โดยเฉพาะที่วัดโปรดศีลก่อนเข้าเขตพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้มีการจัดพิธีอุปสมบทให้หมดด้วย

พิจารณาได้ว่า ทางฝ่ายไทยคงจะทราบความประสงค์ของคณะราชทูตที่จะกราบบังคมทูลขอพระสงฆ์ไทยไปอุปสมบทแก่ชาวลังกา นอกจากนั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศยังได้โปรดให้คณะราชทูตเดินทางไปนมัสการพระพุทธบาทที่สัจจพันธคีรี เมืองสระบุรี ซึ่งคณะราชทูตถือเป็นพระมหากษัตริย์คุณมาก ทั้งนี้เพราะทั้งลังกาและไทยมีคตินิยมในการบูชารอยพระพุทธบาทเหมือนกัน เมื่อคณะราชทูตเดินทางมา ทางฝ่ายไทยจึงได้เปิดโอกาสให้ได้นำเพ็ญกุศลตลอดจนนมัสการสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา เป็นการแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมของทั้งสองชาติด้วย

คณะราชทูตได้มีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพื่อถวายพระราชสาส์น ซึ่งมีใจความว่า² ทางลังกาได้ทราบพระเกียรติคุณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศว่า ทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงให้ความเกื้อหนุนอุปถัมภ์สมณชีพราหมณ์ทั่วหน้า โปรดให้บำรุงพระพุทธศาสนา สนับสนุนการ-

¹ คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หน้า 146.

² เรื่องเดียวกัน.

เจ้าเรียนพระไตรปิฎก จึงเป็นแรงจูงใจให้ทางลังกาส่งคณะราชทูตมาเพื่อขอพระราชนาน พระสงฆ์หรือพระปริยัติธรรมไปช่วยสั่งสอนชาวลังกา เพื่อเป็นการ ต่ออายุพุทธศาสนาสืบต่อไป เนื่องจากแบบแผนพระปริยัติธรรมต่าง ๆ ในลังกาขณะนั้นบกพร่องคลาดเคลื่อน ชาวพระสงฆ์หรือพระในพระธรรมวินัย

การสนองตอบจากฝ่ายไทย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงทราบความประสงค์ของพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์ในการส่งคณะราชทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในครั้งนี้ ก็ทรงเห็นพระทัยที่จะเป็นมิตรและช่วยอุปถัมภ์ต่ออายุพุทธศาสนาในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างกุศลบารมีแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมพระเกียรติคุณให้เผยแพร่ไปในทางแดน และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรแดนใต้ด้วย

การสนองตอบของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศในครั้งนี้ ปรากฏในบันทึกหลักฐานฝ่ายลังกาว่า เมื่อพระองค์ได้ทรงสดับถึงความเสื่อมโทรมของพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าในลังกา ก็สลดพระทัยเป็นอันมาก มีพระราชดำริว่า พระองค์จะทรงเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์ต่ออายุพระศาสนาขององค์พระศาสดาเจ้า

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดให้พระสงฆ์ไทยเดินทางไปช่วยอุปสมบทแก่ชาวลังกาตามพระราชนัดของพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์ พระองค์ไม่ได้ทรงคัดเลือกพระสงฆ์ที่จะเดินทางไปด้วยพระองค์เอง โปรดให้ขุนนางชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้คัดเลือก² พระสงฆ์ที่ได้รับการคัดเลือกได้แก่ พระอุบาลีและพระอริยมุนีซึ่งเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงว่าเคร่งครัดในพระธรรมวินัย รวมทั้งพระมหานามะซึ่งมีเกียรติคุณในทางคานวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากนั้นยังมีพระกรรมวาจาจารย์อีก 5 รูปอีกด้วย

¹Wilhelm Geiger, tr., The Culavamsa, p.120.

²L.S.Dewaraja, The Kandyan Kingdom 1707-1760, p.104.

คณะราชทูตพำนักในกรุงศรีอยุธยาระยะหนึ่ง เมื่อการเตรียมการส่งคณะสงฆ์
เรียบร้อยแล้ว จึงออกเดินทางไปยังกัมพูชา เป็นที่นาสั่งเกิดวาทกรรมเดินทางครั้งนี้ ทาง
ฝ่ายไทยได้จัดกำปั่นหลวงสำหรับพระสงฆ์ไทยและคณะ และเชิญวิไลพาเคพระระเดินทางไป
ด้วย ส่วนข้าราชการในคณะทูตคนอื่น ให้โดยสารเรือกำปั่นฮอลันดา เป็นกรรยาเจตนา
ดั้งเดิมของไทยที่ไม่ต้องการให้พระสงฆ์เดินทางไปโดยเรือของชาติตะวันตกที่ไม่นับถือ
พุทธศาสนาโดยไม่จำเป็น แต่การเดินทางในครั้งนี้ประสบอุปสรรคครั้งแรกคือ เจาหนาท
ลังกาซึ่งเข้ามาอยู่กับคณะราชทูตที่เดินทางมากรุงศรีอยุธยาชุดแรกแล้วหนีหายไประหว่างที่อยู่
ในกรุงศรีอยุธยา พอทราบว่าเรือกำปั่นจะไปลังกา ก็มาข่มขู่เรียกร้องจะเอาทรัพย์สิน
สมบัติจากราชทูตวิไลพาเคพระระ เมื่อได้จึงพาลทำร้ายพระอรหันต์และสามเณรอีก 1 รูป
ทำให้คณะสงฆ์เกิดความท้อใจและไม่แน่ใจในความปลอดภัยของตน ไม่ขอเดินทางต่อไป
แต่ราชทูตจึงวอนและจับคนร้ายมาลงโทษ จึงได้ออกเดินทางต่อไป เมื่อเรือกำปั่นหลวง
เข้าเขตนครศรีธรรมราช เกิดขำรูด พระสงฆ์ขึ้นบกพำนักที่นครศรีธรรมราช สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงทราบข่าว จึงโปรดให้คณะสงฆ์เดินทางทางบกไปลงเรือที่เมือง
มะริดเพื่อเดินทางต่อไปยังลังกา

ระหว่างที่คอยเดินทางนั้น เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ
ทรงท้อพระทัยที่จะส่งพระสงฆ์ไปลังกา กล่าวคือ เรือกำปั่นหลวงที่บรรทุกสินค้าไปขายที่
อินเดียตอนใต้ขับปางลง เจาหนาทที่เสียชีวิตเป็นอันมาก ส่วนเรือกำปั่นที่เหลือจอดอยู่ที่
ปากน้ำก็ถูกพายุพัดจนแตกฉม จึงเป็นกรรยาลำบากที่จะจัดหาเรือกำปั่นนำพระสงฆ์ไปลังกา
ได้โดยเร็ว นอกจากนี้มีเหตุการณ์ที่ทำให้พระองค์เสียดายพระทัย คือ มรณกรรมของ
เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ซึ่งเป็นขุนนางที่ใกล้ชิดสนิทสนม และเป็นพี่ไว้วางพระราช
หฤทัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นอันมาก

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่ปี, หน้า 133.

วิไลพาเคทะระราชทูตซึ่งกาที่กลับมาพำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาพร้อมกับพระสงฆ์ คณะของพระอุบาลี ได้พยายามกราบบังคมทูลวิงวอนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศหลาย ครั้ง และได้จัดหาเรือโดยสารเพื่อพาพระสงฆ์ไปลังกา ในที่สุดได้เรือกำปั่นของฮอลันดา ชื่อเรือโอสต์คัฟเฟล (Oostkappel)¹ นำพระสงฆ์และคณะทูตานุทูตจากกรุงศรีอยุธยาไป ลังกา ออกเดินทางในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2295

ส่วนคณะราชทูตซึ่งกาที่เดินทางไปโดยเรือกำปั่นฮอลันดา ได้ไปพักเรือกำปั่น หลวงที่มะละกา เมื่อไม่ไคขาวของเรือกำปั่นหลวง จึงได้ส่งจดหมายมาใตตาม ได้รับ คำตอบเล่าเหตุการณ์ และมีพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศให้ออก เดินทางไปลังกาล่วงหน้าได้ โดยไม่ต้องรอเรือที่ออกมาจากกรุงศรีอยุธยาใหม่ เรือ ของคณะราชทูตซึ่งกาได้มาถึงเมืองทาทรินโคมาดี ก่อนหน้าเรือโอสต์คัฟเฟลไม่นานนัก

คณะสงฆ์และคณะราชทูตไทยใช้เวลาเดินทางราว 1 เดือน ก็มาถึงเมืองทาทรินโคมาดีในราวเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2295 บรรดาชาวลังกาทางรู้สึกปิติยินดีเป็นอย่างยิ่งที่คณะสมณทูตเดินทางมาถึง พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์โปรดให้จัดการต้อนรับคณะ ของพระอุบาลีอย่างสมเกียรติ มีพระราชบัญชาให้ขุนนางผู้ใหญ่ไปต้อนรับและเชิญคณะราชทูต ไทยเข้ามายังเมืองแคนดี และให้พบกับผู้แทนฝ่ายพุทธศาสนาของลังกา ซึ่งมีอธิบดีสงฆ์วัด อัสสิศรีวิหารและวัดมัลลวิคตะเป็นประธาน พร้อมด้วยสามเณรธัมมิงกร ที่ตำบลโคตโปละ (Godapola)²

ทางราชสำนักได้จัดให้คณะสงฆ์ไทยพำนักที่วัดบุปผาราม ใกล้กับพระบรม -

¹ เรือ Oostkappel นี้ ในหนังสือประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่พิมพ์ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ใช้ชื่อว่า "เซซีเลีย".

² ประชุมจดหมายเหตุกรุงศรีอยุธยา ภาค 1 (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2510), หน้า 69.

มหาราชวัง ส่วนผู้ที่ไปท้าวาสีให้ไปพำนักที่รั้วแขกเมืองของราชสำนัก พระเจ้า
เกียรติศรีราชสิงห์มหาราชบัญชาให้อำนวยความสะดวกแก่คณะทูตไทยอย่างเต็มที่

การก่อตั้งนิคมสยามวงศ์

พระอุบาลีได้เตรียมการประกอบพิธีอุปสมบทให้แก่ประชาชนลังกา ในชั้นแรก
พระอุบาลีจัดพิธีอุปสมบทให้แก่สามเณรไทยที่เดินทางไปด้วย 1 รูป ทั้งนี้เพื่อให้ชาว
ลังกาเห็นตัวอย่างเสียก่อน ต่อมาพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ทรงนมัสการให้พระสงฆ์ไทย
ประกอบพิธีอุปสมบทสามเณรลังกา 6 รูป ดังนี้คือ โกพเพคะทุเว (Kobbakaduve)
สรณังกร (Saranankara) หุลัมคมุเว (Hulamgamuve) บัมพรเพเนเย (Bambara-
deniya) ทิพโพทฺทุเว (Tibbotuvave) นวินเน (Navinne)¹

หลังการอุปสมบทแล้ว ได้มีการเฉลิมฉลองอย่างใหญ่โต การอุปสมบทในครั้งนี้
ถือเสมือนเป็นการฟื้นฟูพุทธศาสนาครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรมลังกา
ได้มีการจัดบันทึก เป็นทั้งบันทึกกรรมสมัยและเอกสารของทางราชการ ดังนี้คือ²

1. Syamavarnanava เขียนโดย เอลเจโปละ ราชทูตที่เดินทางเข้ามายัง
กรุงศรีอยุธยา
2. บันทึกของวิลพาเคทะระ ราชทูตที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา
3. Kusalakriyami Sandesaya (Kirti Sri Caritaya) เขียนโดย
หลานปู่ของวิลพาเคทะระ
4. เอกสารเขียนโดยบุคคลในคณะราชทูต เก็บรักษาไว้ที่หอจดหมายเหตุแห่ง
ชาติศรีลังกา

¹ อธิชากร พุทธรักขิต, สยามอุปสมบท แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์
(พระนคร : พุทธอุปกัมภการพิมพ์, 2515), หน้า 185.

² I.S.Dewaraja, "Thailand Repays Her Debt...", p.12.

5. สยามุปสัมปทวัตร (Syamopasampadavatat) เขียนโดยพระสีหราชารก พุทธรัถกษิต ศิษย์ของสังฆราชสรณังกร ซึ่งได้รับการอุปสมบทจากพระอุบาลี

นอกจากไปจากการประกอบพิธีอุปสมบทแล้ว คณะสงฆ์ไทยได้พยายามฟื้นฟูพุทธศาสนา ในด้านต่าง ๆ ด้วย คือ การศึกษาพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

ในด้านการศึกษาทางพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ไทยได้นำเอาคัมภีร์ต่าง ๆ จากกรุงศรีอยุธยาซึ่งทางลังกาไม่มีเข้าไปด้วย แม้แต่คัมภีร์ "กรรมวากย" ซึ่งรวบรวมเกี่ยวกับวัตรปฏิบัติทางพุทธศาสนา ก็ไม่มีที่ลังกา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงมีพระราชบัญชาให้ส่งมาพร้อมกับคณะราชทูต สำหรับคัมภีร์กรรมวากย ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่ วิหารมณีวัตตะที่เมืองแคนดี นอกจากนี้คัมภีร์อื่นเป็นตำราในการศึกษาพระธรรมวินัยมาด้วยแล้ว พระสงฆ์ไทยยังทำหน้าที่สั่งสอนเผยแผ่พระธรรมวินัย พระสงฆ์ลังกาได้รับความรู้ด้านต่าง ๆ จากพระสงฆ์ไทย เช่น ความรู้ทางด้านกรรมพิธีกรรม และ การเล่าเรียนพระวินัยและกติกาวัด ตลอดจนภาษาบาลี เป็นต้น¹

ทางด้านพิธีกรรมทางศาสนา เป็นที่น่าสังเกตว่าลังกาอยู่ใกล้กับอินเดียซึ่งอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เผยแผ่อยู่มาก จึงได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์มาด้วยทั้งในด้านความเชื่อและการปฏิบัติ ดังเช่นงานพิธีที่สำคัญประจำปีของชาวลังกา คือ งานพิธีที่ถวายบูชาแก่เทพเจ้าอินทรี พระอุบาลีจึงเห็นว่าพุทธศาสนิกชนในลังกาไม่ใคร่สนใจพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ดังนั้นเมื่อพระสงฆ์ไทยเดินทางไปอุปสมบทในที่ต่าง ๆ ทั้งในเมืองและชนบท ก็พยายามแสดงการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาไปด้วย ดังเช่นเมื่อถึงหน้ากฐิน ก็จัดให้มีการทอดกฐิน เป็นต้น

พระอุบาลีและคณะพำนักอยู่ในลังกาเป็นระยะเวลา 3 ปี ได้ทำการอุปสมบทพระสงฆ์ 700 รูป และบรรพชาสามเณรอีก 3,000 รูป² นับว่าเป็นจำนวนมากพอสมควร

¹ Wilhelm Geiger, tr., The Culavamsa, p.288.

² สีหราชารก พุทธรัถกษิต, สยามุปสัมปทา, หน้า 189.

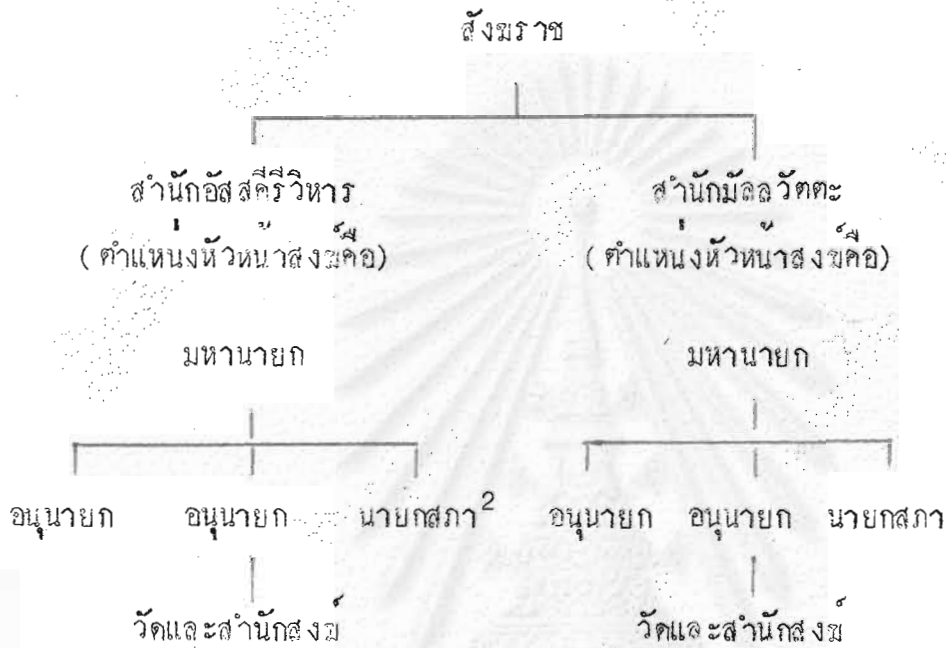
เมื่อครบกำหนด 3 ปีแล้ว ก็เดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงอนุญาตเพราะเคยทรงให้วาจาไว้ว่าจะให้คณะของพระอุปาดิอยู่ที่ลังกาเพียง 3 ปี แล้วจะให้ใหม่คณะสงฆ์ไทยผลิตเปลี่ยนจนกว่าพระสงฆ์ลังกาจะมีพรรษาครบ 10 พรรษาเสียก่อน พอที่จะเป็นอุปัชฌาย์ได้ ใน พ.ศ. 2298 พระองค์จึงส่ง พระวิสุทธาจารย์ และ พระวราฐานมุนีกับพระอันตย์อีก 20 รูป ไปผลิตเปลี่ยน สงฆ์ชุดนี้อยู่ลังกาจนกระทั่งได้ข่าวว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคต จึงเดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา

สยามนิทายและองค์กรของสยามนิทาย

บรรดาสงฆ์ที่ได้รับการอุปสมบทจากพระอุปาดิ ซึ่งได้รับการขนานนามว่า "อุปาดิสังค" หรือ "สยามวงศ" รวมตัวกันเป็นนิกายเรียกว่า "สยามนิทาย" มีสำนักสงฆ์สำคัญ 2 แห่ง คือ สำนักมัลลวัตตะ และสำนักอัสสิรีวิหาร ตั้งอยู่ที่เมืองแคนดี มีหัวหน้าสงฆ์คือ สรณังกร ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นพระสังฆราช (Sangharaja) ตำแหน่งสังฆราชเป็นการรับเอาลักษณะสมณศักดิ์ไปจากไทย เพราะแต่เดิมนั้นลังกาใช้สมณศักดิ์ของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ว่า "มหาสามี" หรือ "มหาสามี" แสดงให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลานี้ ทางฝ่ายลังกาได้รับเอาแบบแผนพุทธศาสนาที่ปฏิบัติในดินแดนไทยไปเกือบทั้งสิ้น

การก่อตั้งสงฆ์สยามนิทายก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของบรรดาสงฆ์และสามเณรที่รวมตัวกันเป็นองค์กรทางพุทธศาสนาขึ้น จะเห็นได้ว่าพระเจ้าเกียรติศิริราชสิงห์ทรงมีบทบาทสำคัญในการตั้งองค์กรดังกล่าว โปรดให้วัดและสำนักสงฆ์ทั้งเกาะลังกาอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักมัลลวัตตะและอัสสิรีวิหาร ซึ่งรวมทั้งวัดและสำนักสงฆ์ต่าง ๆ อันแก่แก่ในกรุงอนุราชปุระ และไปจนนารูวะด้วย นอกจากนี้พระเจ้าแผ่นดินยังทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาโดยยกที่ดินและผลประโยชน์จากที่ดินให้แกคณะสงฆ์ และยังทรงอุปถัมภ์ทางด้านการเงินด้วย

การจัดตั้งองค์กรของสยามนิกายอาจสร้างเป็นแผนภูมิได้ดังนี้¹

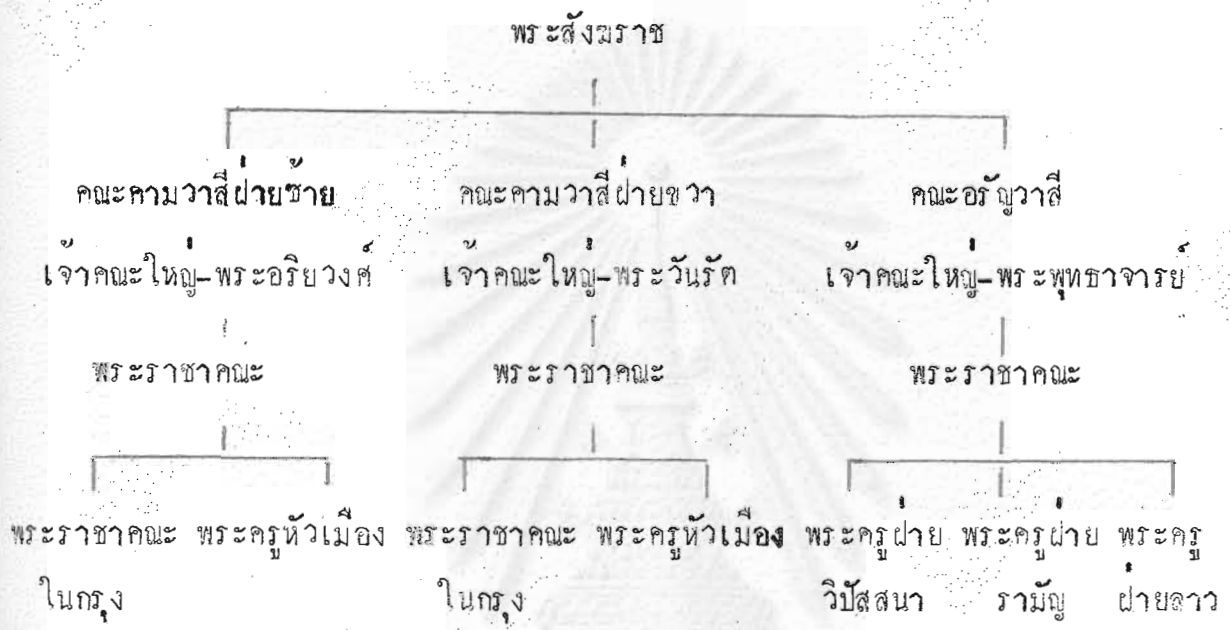

¹ Urmila Phadnis, Religion and Politics in Sri Lanka,

๖.49.

² นายกสภา เลือกรจากพระสงฆ์ในวัดสำคัญ ๆ ของสยามนิกาย ทำหน้าที่ดูแลพระสงฆ์ และพิพากษาเรื่องความขัดแย้งในทางพุทธศาสนา และกรประพฤติผิดพระวินัย.

การจัดองค์กรของสยามนิคม มีความคล้ายคลึงกับการจัดการปกครองคณะสงฆ์ทางฝ่ายไทย ดังจะเปรียบเทียบจากแผนภูมิการปกครองคณะสงฆ์กรุงศรีอยุธยา¹ ดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานพระพุทธรูป, หน้า 177.

ตำแหน่งพระสังฆราชคือ ประมุขฝ่ายสงฆ์ไทยและลังกานั้นเหมือนกัน ส่วนตำแหน่งมหานายกเทียบเท่ากับบรรดาเจ้าคณะใหญ่ วัดและสำนักสงฆ์จะเหมือนกับบรรดาวัดในกรุงและหัวเมืองที่มีพระสงฆ์ตามสมณศักดิ์คู่แฉับ ตำแหน่งนายกสภาของสยามนิกายที่มีหน้าที่ดูแลความประพฤติของสงฆ์ สำหรับทางฝ่ายไทยนั้น เข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของพระราชาคณะที่เป็นผู้ปกครองดูแลกุศลวิสัยของตน

ผลของการก่อตั้งสยามนิกาย

การก่อตั้งสยามนิกายนับเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ช่วงเวลานั้น เป็นผลจากความพยายามของพุทธศาสนิกชนที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าแผ่นดิน โดยได้รับความร่วมมือจากฝ่ายไทยซึ่งเป็นชาติที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน การก่อตั้งสยามนิกายมิได้มีผลเฉพาะทางศาสนาสงฆ์ที่จะมีสถาบันทางพุทธศาสนาที่มั่นคงเป็นหลักให้แก่ประชาชนเท่านั้น แต่ยังมีผลทางด้านต่าง ๆ ที่สำคัญคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์และสถาบันสงฆ์

จุดประสงค์ข้อหนึ่งของพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ในการอุปถัมภ์ฟื้นฟูพุทธศาสนา โดยส่งคณะราชทูตมาขอพระสงฆ์จากกรุงศรีอยุธยาเพื่อเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับพระองค์ ผลสำเร็จในการก่อตั้งสยามนิกายมีส่วนส่งเสริมฐานะของพระองค์ให้มั่นคงยิ่งขึ้น พระราชกรณียกิจทางศาสนาในครั้งนั้นได้รับการยกย่องมากกว่า เป็นการดำเนินรอยตามพระยุคลบาทของกษัตริย์สิงห์ลโบริราช¹ จึงนับได้ว่าพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์สามารถทำให้พระองค์เองเป็นที่ยอมรับในหมู่ประชาชนได้

พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ได้ทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันสงฆ์ให้แน่นแฟ้นขึ้น ภายหลังจากที่ทำการก่อตั้งสยามนิกายเป็นปึกแผ่นมั่นคงแล้ว พระองค์ทรงให้-

¹Willielm Geiger, tr., The Culavamsa, p. 720.

ความสนับสนุนกิจการของพระสงฆ์ต่าง ๆ ดังเช่นมีหลักฐานว่าพระองค์ทรงมีพระบรมราชโองการให้ปรับปรุงวัดวาอาราม ถวายที่ดินให้แก่วัดสำคัญ ๆ ในเขตอาณาจักรแคนดี โดยทั่วกัน และยังทรงให้ความอุปถัมภ์ในทางการเงินอีกด้วย¹ ลักษณะการให้ความอุปถัมภ์เช่นนี้ บรรดาพระสงฆ์และราษฎรที่อาศัยในที่ดินที่พระราชทานให้ก็จะอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของพระองค์โดยปริยาย

นอกจากนั้นพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงหยังทรงมีมาตรการควบคุมความเป็นไปในหมู่คณะสงฆ์ด้วย ดังจะเห็นว่าเมื่อพระราชบัญชาให้วัดในเกาะลังการวมทั้งบรรดาวัดที่อยู่ในเขตอิทธิพลของฮอลันดา ขึ้นตรงกับสำนักมัตถวัดตะและอัสสสิรีวิหารที่เมืองแคนดี² เป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ส่วนเรื่องการอุปสมบท พระองค์มีพระราชบัญชาใน พ.ศ. 2308 ว่า พิธีอุปสมบทจะมีขึ้นได้เฉพาะในสำนักมัตถวัดตะหรืออัสสสิรีวิหารเท่านั้น เป็นการมอบหมายให้สำนักสงฆ์ทั้งสองควบคุมศาสนกิจทั้งหมดภายใต้พระบรมราชโองการ ทั้งที่ทมหักพระวินัย กุณบุรุษจะสามารถอุปสมบทได้ในเขตอิทธิพลทุกแห่ง

การให้ความอุปถัมภ์และเข้ามามีบทบาทควบคุมกิจการของสงฆ์มีส่วนส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์และสถาบันสงฆ์กระชับยิ่งขึ้น และดูเหมือนว่าพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงหจะทรงใช้ความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระองค์และสถาบันสงฆ์นี้ เข้ามาคานอำนาจของเหล่าขุนนางด้วย ทั้งนี้จึงเป็นเพราะพระองค์ไม่ทรงแน่นอนพระทัยในฐานะของพระองค์ที่มีใ้มีเชื้อสายสิงห แต่คงมาอยู่ตามกลางเหล่าขุนนางสิงหทั้งหลาย พระองค์จึงทรงหันไปพึ่งฝ่ายกลุ่มพระสงฆ์ซึ่งน่าจะเห็นความสำคัญและมีศรัทธาเลื่อมใสผูกพันกับพระองค์ แต่ความพยายามของพระองค์ในข้อนี้จะไม่เป็นผลเท่าใดนัก สาเหตุประการหนึ่งเป็นเพราะพระสงฆ์ในสยามนิกายส่วนใหญ่เป็นชนชั้นสูงและเป็นเชื้อสายพวกขุนนาง จึงมี

¹Urmila Phadnis, Religion and Politics in Sri Lanka,

²Ibid.

ความผูกพันกับบรรดาขุนนางมากกว่า ดังจะเห็นได้จากแผนการกบฏใน พ.ศ. 2303 ที่พยายามกำจัดพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์¹

แผนการกบฏครั้งนี้ มีหน้าหน้าที่สำคัญ คือ เสนาบดีสมณโกษฐ์ สังฆราชสรณังกร พระทิพโพทพเว มหานายกของสำนักสงฆ์มัลลวัตตะ โมหาลันตะ พนักงานห้องเครื่อง เป็นผู้นำสังเกตว่า แผนการครั้งนี้ไม่ปรากฏในงานเขียนร่วมสมัย อาจจะเป็นเพราะงานเขียนส่วนใหญ่เป็นงานของศิษย์ของสังฆราชสรณังกร จึงไม่ยากให้เสียภาพพจน์ของท่านก็เป็นได้ ส่วนงานเขียนของราชสำนักก็ได้กล่าวถึงการเข้ามาเกี่ยวข้องของพระสงฆ์ในแผนการกบฏครั้งนี้ เรื่องราวของแผนการกบฏ จะปรากฏเฉพาะในงานเขียนรูปหลัง และเอกสารร่วมสมัยของฮอลันดา

คณะผู้ก่อการได้ทำการวางแผนที่สำนักมัลลวัตตะ ในขั้นแรกต้องการให้พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์สละราชสมบัติ แล้วจัดหาขุนนางสิงห์ที่เหมาะสมขึ้นสืบราชสมบัติแทน แต่ยังไม่สามารถตกลงกันได้ว่าสมควรจะเป็นผู้ใด อาจจะเป็นเพราะความอิจฉาริษยาในหมู่ขุนนางกันเองก็เป็นได้ ในที่สุดคณะผู้ก่อการกบฏก็เริ่มพิจารณาที่จะเชิญเจ้านายจากกรุงศรีอยุธยามาครองราชย์แทน คาดว่าข้อพิจารณานี้อาจจะได้รับการเสนอแนะจากพระสงฆ์ไทยซึ่งขณะนั้นอยู่ที่ลังกา² ทางกลุ่มขุนนางที่วางแผนได้เขียนสาส์นถวายพระเจ้าเอกทัศ พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาขณะนั้น พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ไม่ทรงทราบเรื่อง เข้าพระทัยว่าเป็นสาส์นขอยืมพระคัมภีร์ที่หายากเพื่อนำมาคัดลอกเก็บไว้เป็นหลักฐาน ตามหลักฐานทางฝ่ายดังกล่าวว่าราชสำนักไทยได้ส่งกรมหมื่นเทพพิพิธไปพร้อมกับพระสงฆ์หน้าพระคัมภีร์ไปด้วย³ แต่ตามพระราชพงศาวดารฝ่ายไทยกล่าวแต่เพียงว่า กรมหมื่นเทพพิพิธ

¹ I.S.Dewaraja, The Kandyan Kingdom 1707-1760, p.106.

² Ibid, p.104.

³ Ibid.

มีข้อขัดแย้งกับพระเจ้าเอกทัศ และได้ผนวชนิราศภัยที่วัดกระโจมน ต่อมาพระเจ้าเอกทัศ
มีพระราชโองการฝากกรมหมื่นเทพพิพิธไปกับเรือกำปั่นอังกฤษ ให้เอาไปปล่อยที่เกาะลังกา
แต่ไม่ได้มีการกล่าวถึงสาส์นขอเชิญเสด็จเพื่อจะขึ้นครองราชย์แต่อย่างใด¹

แผนการกบฏดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากแผนถูกเปิดเผยเสียก่อน
การก่อกบฏครั้งนี้แสดงว่าสถานะของพระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ไม่มั่นคงเท่าไรนัก ถึงแม้
พระองค์จะทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นกษัตริย์ที่มีพระทัยใส่ในการปรับปรุงพุทธศาสนาก็ตาม
ปรากฏว่าฝ่ายพระสงฆ์กลับเข้ากับฝ่ายขุนนางเพื่อกำจัดพระองค์ซึ่งในสายตาของพวกสิงหล
คือ "ทรราชย์ทมิฬ" นั่นเอง² เพราะเหตุที่ทรงมีเชื้อสายทมิฬเท่านั้น

แผนการกบฏดังกล่าวสะท้อนถึงการเข้าแทรกแซงทางการเมืองของกลุ่มสงฆ์
สำนักมัลลวัตตะกลายเป็นสถานที่ก่อกบฏ มีพระสงฆ์สำคัญ ๆ เป็นผู้ร่วมวางแผน เมื่อแผน
การถูกเปิดเผย พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์จึงมีพระราชโองการให้ประหารขุนนางที่ก่อกบฏ
ส่วนที่เป็นพระสงฆ์ลังกา ให้จงจำไว้ ส่วนพระสงฆ์มาจากกรุงศรีอยุธยาให้ส่งตัวกลับ³
เนื่องจากเกรงว่าถาดลงโทษรุนแรงแล้ว จะทำให้บรรดาประชาชนที่เป็นชาวพุทธเกิดความ
ไม่พอใจ เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พระเจ้าเกียรติศรีราชสิงห์ทรงระมัดระวังพระองค์มากยิ่งขึ้น

¹ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และพระราชพงศาวดารเหนือ เล่ม 2

(พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 259.

² L.S.Dewaraja, The Kandyan Kingdom 1707-1760, p.111.

³ Ibid, p.113.

เช่น ไม่เสด็จออกนอกเขตพระราชฐาน และจะเสวยอาหารเฉพาะที่พระราชวังเป็นผู้ทำ
เท่านั้น¹

2. การแยกนิกายสงฆ์

การก่อตั้งสยามนิกายในลังกาแสดงให้เห็นลักษณะการแบ่งแยกชนชั้นทาง
สังคมซึ่งกล่าวได้ว่ามิได้เป็นค่านิยมทางศาสนาที่รับไปจากไทย ในขณะที่ชาวลังการับแบบ
แผนการอุปสมบท รับถ่ายทอดความรู้และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา แต่มิได้รับหลักความ
เสมอภาคของบุคคลที่จะเข้ารับการอุปสมบท ในครั้งแรกสามแฉกทั้ง 6 รูป คือ
โกฬเพคะทุเว สรธังกร หุล์มคมุเว พัมพรเทนเย ทิพโพทฺทเว และนวินเน ได้รับ
คัดเลือกมาจากวรรณะสูง² โกฬเพคะทุเว อยู่ในตระกูลขุนนางที่มีบทบาทสำคัญในราชสำนัก
หุล์มคมุเวเป็นน้องชายเสนาบดีชั้นผู้ใหญ่ เป็นคน³ การคัดเลือกสามแฉกที่จะรับการอุปสมบท
ทั้ง 6 รูป ถือคุณสมบัติที่สำคัญ คือ อยู่ในตระกูลขุนนางและมีความสามารถในทางธรรม

¹ Ibid.

² ในเรื่องการแบ่งชนชั้นทางสังคม ลังการับเอาพระบวรพระมาจากอินเดีย
โดยมีวรรณะพราหมณ์, กษัตริย์, แพศย์, สู้ทร แต่การแบ่งวรรณะไม่เคร่งครัดเท่าใน
อินเดีย ทั้งนี้เป็นเพราะได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา

เนื่องจากลังกาเป็นสังคมเกษตรกรรม จึงมีการแบ่งกลุ่มชนชั้นทางสังคมอีก
ลักษณะคือ พวกที่ทำการเกษตรและพวกที่ไม่ได้ทำการเกษตร โดยถือเอาพวกที่ทำการ
เกษตรเป็นชนชั้นสูงสุดเรียกว่า "โกวิ" (Govi) แปลว่า ผู้ทำการเพาะปลูก กลุ่มนี้เป็น
พวกที่มั่งคั่ง เป็นเจ้าของที่ดิน ส่วนพวกที่ประกอบอาชีพอื่น ๆ เป็นวรรณะรองลงมา เช่น
พวกนาวันตันนา (Navandanna) เป็นพวกช่างฝีมือ และพวกสะดากามะ (Salagama)
เป็นพวกช่างทอผ้า เป็นต้น.

³ Ibid, p.104.

ถึงแม้สามเนตรรูปโคที่มีความรู้ทางธรรมดี แต่มีใจอยู่ในวรรณะสูง ก็จะไม่ได้รับการอุปสมบท ดังเช่น สามเนตรชื่อ สิทธินา มาลูเว (Sitina Maluve) เป็นสามเนตรที่ใกล้ชิดกับสามเนตรสณังกร มีความรู้ธรรมดี แต่ไม่ได้รับการอุปสมบท เนื่องจากไม่ได้อยู่ในวรรณะสูง¹

การคัดเลือกเฉพาะพวกชนชั้นสูงเช่นนี้ อาจจะเป็นเพราะไม่ต้องการให้ชนชั้นกลางหรือชนชั้นต่ำเข้ามามีบทบาทในวงการศาสนา อีกทั้งสามเนตรที่มาจากรวรรณะต่ำมักมีชื่อเสียงไม่ดีว่า ไม่เคร่งขรึมในพระธรรมวินัย นุ่งห่มครองจีวรไม่เรียบร้อย มักประพฤติตนเหมือนเมื่อกครั้งเป็นฆราวาส ความซนนี้คงเป็นที่ทราบถึงพระเจ้าแผ่นดิน จึงมีพระราชกำหนดขอให้พระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่บวชให้แก่กุลบุตรที่มาจากรวรรณะสูงโดยเฉพาะ ส่วนพวกวรรณะต่ำก็ยังคงเป็นสามเนตรเช่นเดิม² การที่มีข้อจำกัดเช่นนี้ มีผู้ที่ประสงค์จะบวชเห็นว่าไม่ถูกต้องกับพุทธประสงค์ จึงเกิดความไม่พอใจขึ้นในกลุ่มวรรณะอื่น ๆ ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยในลังกา เป็นผลใหญ่ที่ต้องการบวชต้องหาทางอุปสมบทแบบใหม่ที่คนในวรรณะอื่นก็สามารถอุปสมบทได้ ปรากฏว่าใน พ.ศ. 2345 สามเนตรอัมพะคะหะปิฏียะ (Ampagaha Pitiya) เดินทางไปพม่าพร้อมกับสามเนตรอีก 3 รูปไปรับการอุปสมบท กลับมาตั้ง "อมรปุระนิกาย" เป็นนิกายใหม่ คณะสงฆ์ในลังกาจึงเกิดการแตกแยกออกเป็น 2 นิกาย ต่อมาราว พ.ศ. 2407 ได้มีพระสงฆ์เดินทางไปพม่าและบวชในสำนักสงฆ์มอญ กลับมาตั้งคณะในลังกาเกิดเป็น "รามัญนิกาย" เพิ่มขึ้นอีกนิกายหนึ่ง³

¹Ibid.

²ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร. พระพุทธศาสนาในลังกา (พระนคร : โรงพิมพ์มหาเมฆราชวิทยาลัย, 2508), หน้า 279.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 280.

3. สถานะของฮอลันดาในการติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรแคนตี

การที่ฮอลันดาเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือจัดส่งคณะราชทูตและพระสงฆ์ไทยเพื่อไปฟื้นฟูการอุปสมบทในลังกา ทำให้สถานะของฮอลันดาในสายตาทองทั้งฝ่ายไทยและลังกาดีขึ้นมาก ดังจะเห็นได้จากพระอนุบาลีที่มีหนังสือถึงข้าหลวงใหญ่ฮอลันดา ลงวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2297 กล่าวชมเชยกับกันและลูกเรือที่ได้ให้ความร่วมมือช่วยเหลืออย่างดียิ่งในการเดินทางของพระสงฆ์ไทย และทางราชสำนักแคนตีได้มอบของพระราชทานอันมีค่าแก่ข้าหลวงฮอลันดา และเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ เป็นต้น¹

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างฮอลันดากับกรุงศรีอยุธยา อาจจะกล่าวได้ว่า การที่ฮอลันดาเข้ามามีบทบาทในการติดต่อกับพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกามีส่วนช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ให้ดียิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า ก่อนที่จะมีการส่งคณะราชทูตจากราชสำนักแคนตี ฝ่ายไทยมีข้อไม่พึงพอใจฮอลันดาอยู่โดยเฉพาะเรื่องที่กะลาสีเรือฮอลันดาทำร้ายพระสงฆ์ไทย แต่เมื่อฮอลันดาได้ให้ความช่วยเหลือในกิจการพระพุทธศาสนา ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ทางฝ่ายไทยก็ดำเนินกิจกรรมค้ากับฮอลันดาตามปกติ ดังเช่นในปี พ.ศ. 2296 เรือของฮอลันดาได้บรรทุกข้าวจำนวน 1,320,000 ปอนด์ และไม้ผางจำนวน 110,000 ปอนด์ ไปยังเมืองโคธัมโบ และปีต่อมาก็ได้มีเรือบรรทุกข้าวไปจำนวน 1,219,845 ปอนด์ เป็นต้น² นอกจากนั้นทางฝ่ายไทยยังได้ตอบแทนแก่บุคคลที่ช่วยเหลือในการเดินทางของพระสงฆ์ไทยโดยเฉพาะอีกด้วย กล่าวคือ ได้ยินยอมให้โควตาซื้อขายโดยไม่หักภาษีให้แก่เจ้าหน้าที่ของบริษัท วี.โอ.ซี. 2 คน คือ ข้าหลวงโลเติน (Loten)

¹ K.W.Goonewardone, "Ayutthia in the Twilight Year...",

p.45.

² Ibid, p.46.

น้ำหนัก 1 ปอนด์ของฮอลันดา = 0.494 กิโลกรัม.

หัวหน้าเจ้าหน้าที่ฮอลันดาที่เมืองทาทรินโคมาลี และถนนเรือชอ คอรเนลิส วันเดอร์ สแตม (Cornelius Van Der Stam) เป็นจำนวนมากพอสมควรในปี พ.ศ. 2299 ซึ่งในปีเดียวกันนี้เอง ทางฝ่ายไทยได้จัดการขายข้าวให้กับบริษัท วี.โอ.ซี. เพราะเกิดน้ำท่วมทำให้ผลิตข้าวได้ไม่มากพอ เห็นได้ว่าทางฝ่ายไทยให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับผู้ได้ร่วมมือสนับสนุนการค้าระหว่างไทยกับลังกา

สำหรับฝ่ายลังกาได้ตอบแทนเจ้าหน้าที่ฮอลันดา โดยการให้สิทธิผูกขาดทางการค้า เช่น การค้าอบเชยซึ่งทำรายได้ให้กับฮอลันดาไม่น้อย นอกเหนือจากเรื่องการค้า ฮอลันดายังได้รับการสรรเสริญเป็นอย่างมากจากประชาชนลังกา เป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีว่า ฮอลันดาพร้อมที่จะเป็นมิตรและให้ความช่วยเหลือชาวพื้นเมือง ถึงแม้ว่าฮอลันดาจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจัดการเดินทางเป็นจำนวนมากก็ตาม

อย่างไรก็ตามในลังกา ความรู้สึกต่อต้านชาวต่างชาติยังคงปรากฏอยู่โดยเฉพาะเมื่อการคณะสงฆ์ในลังกาได้รับการฟื้นฟูเป็นปึกแผ่น มีพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถ ออกเดินทางสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่พระสงฆ์สามเณรและพุทธศาสนิกชนตามที่ต่าง ๆ แม้แต่อกเช ทออาณาจักรแคนดี รวมทั้งเข้าไปในเขตยึดครองของฮอลันดาทางตอนใต้ของเกาะ ยังผลให้การศึกษาเผยแพร่ออกไปอย่างกว้างขวาง ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกรู้จักกันในหมู่ชาวพื้นเมืองมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น การที่วัดทางตอนใต้ที่อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักมัลลวัตตะและอัสสัศรี และการฟื้นฟูที่ของ การจะอุปสมบทต้องเขามาทำพิธีที่แคนดี ก็มีผลทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ในอาณาจักรแคนดีกับดินแดนทางภาคใต้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ประชาชนเกิดความรู้สึกผูกพันกันด้วยศรัทธาในพุทธศาสนา พระเจ้าแผ่นดินลังกาทรงพยายามใช้สายสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ให้เป็นประโยชน์ในการบั่นทอนอำนาจของฮอลันดา ดังเช่น ใน พ.ศ. 2300 - 2303 ที่เมืองมัตตะระ (Matara) ซึ่งอยู่ในความครอบครอง

¹ Ibid, p.50.

ฮอลันดา มีการทบฏขึ้น ซึ่งเข้าใจว่าการทบฏนี้จะได้รับการสนับสนุนจากพระเจ้า
เกียรติศรัทธาสิงห์¹

จะเห็นได้ว่าการติดต่อในทางพุทธศาสนาซึ่งนำไปสู่การก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ใน
ลังกา แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของ 3 ชาติ คือ ลังกา ฮอลันดาและไทย โดยที่
ทุกฝ่ายจะได้รับผลตามที่ตนปรารถนา ทางฝ่ายลังกาสามารถฟื้นฟูการอุปสมบท เป็นการ
วางรากฐานให้กับพุทธศาสนาในประเทศของตน ส่วนฮอลันดาก็มีสถานะดีขึ้นโดยเฉพาะใน
เรื่องความสัมพันธ์กับไทย และยังได้รับผลประโยชน์ทางการค้าตามที่ต้องการอีกด้วย ส่วน
ฝ่ายไทยซึ่งเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือส่งพระสงฆ์ไปช่วยทำการอุปสมบทที่ลังกา ก็สามารถ
เผยแพร่ชื่อเสียงกิตติคุณของตนในฐานะเป็นแหล่งการศึกษาพุทธศาสนาที่สำคัญในขณะนั้นได้

การก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกายังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความผูกพันทางด้าน
จิตใจและวัฒนธรรมของลังกาและไทย และเป็นการวางรากฐานความสัมพันธ์อันดีระหว่าง
ประเทศทั้งสองไปในตัวด้วย

ในช่วงหลังรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ การติดต่อระหว่างไทยและ
ลังกาอาจจะมีบ้าง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานเด่นชัด ประกอบกับเกิดเหตุการณ์ทางการเมือง
ของไทยยุ่งยากเกี่ยวกับการปลัดแผ่นดิน มีสงครามกับพม่า เมื่อพม่าจะสงครามก็เป็น
ช่วงเวลาของการฟื้นฟูบูรณะประเทศ การติดต่อกับลังกาจึงว่างเว้นไปจนถึงปลายรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

¹ L.S.Dewaraja, The Kandyan Kingdom 1707-1760, p.107.

การติดต่อทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394)

หลังการก่อตั้งนิคมสยามวงศ์ในลังกาแล้ว การศึกษาทางพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้น มีคณะสงฆ์ที่ทำการสั่งสอนพระธรรมวินัยให้แพร่หลายออกไปโดยเฉพาะในอาณาจักรแคนดี กษัตริย์ของอาณาจักรทรงพยายามสนับสนุนฟื้นฟูกิจกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติจากการขยายอิทธิพลของคริสต์ศาสนา ในขณะที่เดียวกันกษัตริย์แคนดีก็ต้องทรงพยายามรักษาเอกราชของชาติไว้ควบคู่กันไปด้วย ดังที่มีผู้บันทึกชาวตะวันตกตั้งข้อสังเกตไว้ว่า "เอกราชและพุทธศาสนามีความเกี่ยวพันกันอย่างมาก เพราะเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องปกป้องราชบัลลังก์จากอิทธิพลของชาวต่างชาติ"¹

พุทธศาสนาในลังกาภายใต้การปกครองของอังกฤษ

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 อำนาจของฮอลันดาในดินแดนทางตะวันตกออกเริ่มเสื่อมลง ทั้งนี้เพราะกิจการค้าของบริษัท วี.โอ.ซี. ชาติฮอลันดาอย่างมาก บริษัทอินเดียของอังกฤษซึ่งกำลังมีอิทธิพลอยู่ในอินเดีย โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองมาดราส (Madras) เริ่มสนใจเมืองทาคินโคมาลีในเกาะลังกา เนื่องจากบริษัทยังไม่มีเมืองท่าจอดเรือที่ดีในฤดูมรสุม บริษัทจึงต้องการที่จะเข้ามามีอิทธิพลเหนือเกาะลังกา

¹Walpola Ruhula, History of Buddhism in Ceylon, p.66.

บริษัทอีสต์อินเดียของอังกฤษเริ่มเข้ามามีบทบาทในลังกาโดยการเป็นพันธมิตรกับกษัตริย์ของอาณาจักรแคนดี้ อาณาจักรอิสระเพียงอาณาจักรเดียวที่กำลังต่อต้านฮอลันดา ซึ่งเป็นคู่แข่งในการแสวงหาอาณานิคมของอังกฤษในขณะนั้น กษัตริย์ของอาณาจักรแคนดี้ทรงอาศัยกำลังพลและอาวุธของอังกฤษขับไล่ออลันดาออกไปจากเกาะลังกาจนเป็นผลสำเร็จ ขณะที่อังกฤษทำการรบขับไล่ออลันดานั้น ได้ถือโอกาสยึดเมืองต่าง ๆ ทั่วซีกบนไปด้วย ตั้งแต่เมืองทาทรินโคมาดี มาจนถึงเมืองโคลอมโบและจาฟนา ในที่สุดในปี พ.ศ. 2339 (ค.ศ. 1796) อังกฤษก็ยึดได้ดินแดนส่วนใหญ่ของลังกา ยกเว้นอาณาจักรแคนดี้

อังกฤษใช้วิธีการปกครองดินแดนที่ตนยึดได้มาช้านานชาหกลางใหญ่ของบริษัทอีสต์อินเดียที่เมืองมีทราส แบ่งการปกครองออกเป็นส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น โดยใช้บุคลากรชาวอินเดียที่ผ่านการฝึกฝนอบรมจากเจ้าหน้าที่อังกฤษแล้วเป็นผู้ปกครองชาวพื้นเมืองอีกชั้นหนึ่ง ทำให้ชาวพื้นเมืองไม่พอใจ รัฐบาลอังกฤษที่กรุงลอนดอนจึงต้องแก้ไขการปกครองเสียใหม่ ใช้วิธีการปกครองโดยตรงจากรัฐบาลอังกฤษที่กรุงลอนดอนในปี พ.ศ. 2341 (ค.ศ. 1798) ต่อมาอังกฤษเริ่มขยายอิทธิพลในลังกาด้วยการทำสงครามกับกษัตริย์แคนดี้ จนได้ชัยชนะในปี พ.ศ. 2358 (ค.ศ. 1815) และสามารถครอบครองดินแดนลังกาทั้งหมด

นโยบายของอังกฤษเกี่ยวกับพุทธศาสนา

เมื่ออังกฤษประสบชัยชนะในการทำสงคราม ได้ทำอนุสัญญาแคนดี้ (Kandyan Convention) ในปี พ.ศ. 2358 เป็นข้อตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษซึ่งมี พล.ท. โรเบิร์ต บราวริค (Robert Brownrigg) เป็นตัวแทนทำความตกลงกับบรรดาเจ้าเมืองใหญ่น้อยของลังกาว่า เจ้าเมืองเหล่านั้นจะยอมรับสิทธิและอำนาจของรัฐบาลอังกฤษในการปกครองลังกา

ในอนุสัญญาดังกล่าว กล่าวถึงสถานะของพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติลังกาไว้ในข้อที่ 5 ว่า พุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดถือของบรรดาเจ้าเมืองและประชาชนในดินแดนเหล่านี้จะไม่ถูกทำลาย พิธีกรรม อาหาร และปูชนียสถานจะได้รับการชำระไว้

และได้รับการปกป้องคุ้มครอง¹

อนุสัญญาข้อที่ 5 นี้แสดงว่าอังกฤษไม่ต้องการที่จะเข้าแทรกแซงในเรื่องศาสนาของชาวพื้นเมือง พล.ท.บราวริคซึ่งเป็นผู้ลงนามในสัญญามีความเห็นว่าคุณทุกชั้นในลังกามีความยึดมั่นเชื่อถือพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน เมื่อมีชาวต่างชาติที่นับถือศาสนาต่างกันเข้ามาปกครอง ย่อมก่อให้เกิดความไม่แน่ใจในสถานะของพุทธศาสนาในอนาคต การที่อังกฤษจะสามารถปกครองลังกาไคราบรินนั้น น่าจะให้อิสระในการนับถือศาสนา และต้องขจัดความไม่พอใจต่าง ๆ ที่อาจมีผลสืบเนื่องมาจากศาสนา ดังนั้นการรับรองสถานะของพุทธศาสนาจึงเป็นทางประนีประนอมกับชาวพื้นเมืองที่ดีหนทางหนึ่ง

ภายหลังการทำอนุสัญญาแคนดี้ได้ 3 ปี รัฐบาลอังกฤษได้ออกประกาศที่เรียกว่า "ประกาศปี ค.ศ. 1818 (พ.ศ. 2361) "(Proclamation of 1818) ย้ำความสำคัญของพุทธศาสนาไว้ในข้อที่ 16 ว่า "ทั้งพระสงฆ์ ศาสนพิธีและพิธีกรรมในพุทธศาสนาจะได้รับการยกย่องนับถือเสมือนที่เคยเป็นมาแล้วในอดีต"²

อนุสัญญาแคนดี้ และประกาศ พ.ศ. 2361 แสดงให้เห็นนโยบายโดยทั่วไปของอังกฤษที่จะไม่เข้าแทรกแซงในการศาสนา ตลอดจนแสดงตนเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาเช่นเดียวกับกษัตริย์แคนดี้ได้ทรงเคยกระทำมาแล้ว รัฐบาลอังกฤษอนุมัติการยกเว้นภาษีที่ดินและทรัพย์สินของวัด ถึงแม้การปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมใน พ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1832) ตามรายงานของคณะกรรมการมาธิการ โคลบรูค-คาเมรูน (Colebrook-Cameron) จะได้ยกเลิกการใช้แรงงานบังคับทั่วทั้งเกาะลังกาแล้ว แต่แรงงานที่ทำให้วัดยังคงอนุญาตให้มีต่อไป บรรดาผู้เช่าที่ดินยังคงทำไร่นาเพื่อให้ผลประโยชน์แก่ทางวัด-

¹อนุสัญญาแคนดี้ (The Kandyan Convention) ลงวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1815.

²Vimalananda Tennakoon, State and Religion in Ceylon Since 1815 (Colombo : M.D.Gunasena, 1970), p.74.

เช่นเดิม¹ นอกจากนั้นรัฐบาลอังกฤษในลังกายังคงให้ความอุปถัมภ์ทางการเงินแก่พระสงฆ์ ด้วยการจัดถวายเงินนิกายก² รายเดือน และถวายผ้าจ่านำพรรษาและกฐินตามพระราชประเพณีดั้งเดิมของกษัตริย์สิงหล³

รัฐบาลอังกฤษพยายามประพฤติตามแบบแผนของกษัตริย์สิงหลซึ่งได้ปกครองดินแดนลังกามาแต่ก่อน ด้วยการแต่งตั้งสมณศักดิ์ของสงฆ์ในสำนักต่าง ๆ และยังสามารถสิทธิเป็นผู้นับและอุปถัมภ์สถานอันศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวพื้นเมืองคือ วิหารพระเชี้ยวแก้วอีกด้วย⁴

ถึงแม้รัฐบาลอังกฤษจะไม่เบียดเบียนพุทธศาสนาและให้ความอุปถัมภ์ตามที่ผู้ปกครองก็ตาม แต่มันได้สนใจที่จะฟื้นฟูปรับปรุงพุทธศาสนาเท่าไรนัก บรรดาเจ้าหน้าที่ปกครองหลายท่าน เช่น เซอร์ เจมส์ สตีเฟน (Sir James Stephen) ซึ่งเป็นเลขาธิการในกระทรวงอาณานิคมอังกฤษ ตั้งข้อสังเกตเรื่องนโยบายเกี่ยวกับพุทธศาสนาว่า รัฐบาลอังกฤษควรปล่อยให้ชาวพุทธจัดการกิจกรรมทางศาสนาของตนเอง โดยออกกฎหมายอนุญาตให้ชาวพุทธรับนิคมขอในโรงเรียนศาสนาของตน⁵ พร้อมทั้งเสนอแนะว่ารัฐบาลอังกฤษไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของพุทธศาสนิกชนในลังกา

¹ Urmila Phadnis, Religion and Politics in Ceylon, p.57.

² นิกายก คืออาหารหรือค้ำอาหารที่ถวายแก่พระสงฆ์และสามเณร โดยทั่วไป นิกายกหมายถึงเงินที่ถวายพระเป็นประจำจะเป็นรายเดือนหรือรายปีก็ตาม.

³ ห่องสมุควาชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386), เลขที่ 155, สำนักสมณสาสน.

⁴ Urmila Phadnis, Religion and Politics in Ceylon, p.57.

⁵ H.A.J.Halugalle, British Governors of Ceylon (Colombo: The Associated Newspaper of Ceylon, 1963), p.85.

ปฏิกริยาของชาวพุทธตอนโยบายเกี่ยวกับศาสนาของอังกฤษ

การที่รัฐบาลอังกฤษมีนโยบายประนีประนอมกับบรรดาพุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ในลังกานั้นว่าเป็นผลดีในการปกครองของอังกฤษ ประชาชนและพระสงฆ์มีความรู้สึกที่อังกฤษไม่ได้บีบบังคับหรือลดหล่นศาสนาของตน จึงให้ความร่วมมือและยอมรับอำนาจของอังกฤษ ดังจะเห็นได้จากสมณสาสน์ของพระสงฆ์ซึ่งกาทัพเข้ามาถึงกรุงเทพฯ หลายฉบับ กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

...ศาสนา...ยังรุ่งเรืองอยู่ยิ่งนัก ไม่เสื่อมเสียทรุดโทรม บัดนี้ภิกษุที่ยังเป็นพระเสวีรัฐเป็นเจ้าแคว้นแควนอิงเกลนดา มาโคเกาะตั้งกออยู่ในอำนาจแล้ว จึงให้ทูตมาหาเสนาธิบดีอังกฤษ มาครอญครองประเทศอันนี้

...ท่านพญาอังกฤษคนนี้นัก พรหมทั้งขาวไพร พวกพองทาน ชื่อจัสสุจิริตไม่ดวงมะณู สติ คือ กฎหมายบุราณมนุษย์อันเป็นธรรมแท้ก่อน...บันดาภิกษุทั้งหลายได้พึงการอุปการะของเสนาบดีอังกฤษนั้น ใจอยู่เป็นสุขสำราญ...

และ"...เมื่ออังกฤษได้เป็นใหญ่ ก็ได้เบียดเบียนพระพุทธรักษาด้วยประการใดประการหนึ่งเลย"²

ถึงแม้อังกฤษไม่มีนโยบายเบียดเบียนพุทธศาสนา แต่การเผยแพร่และการขยายตัวของคริสต์ศาสนาก็ดำเนินอยู่ตลอดเวลา นับตั้งแต่อังกฤษเข้ายึดครองลังกา ได้มีนักสอนศาสนาเข้าไปในลังกาหลายชุดด้วยกัน เช่น นักสอนศาสนาคณะบัพติสต์ (Baptist Missionary) คณะเวสตีอัน (Westeyan Missionary) เป็นต้น รัฐบาลอังกฤษให้ความสำคัญสนับสนุนบรรดาคณะสอนศาสนาเหล่านี้โดยเฉพาะในเรื่องการศึกษา การศึกษาใน -

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386),

เลขที่ 155, สำนักสมณสาสน.

² หอสมุดควชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386),

เลขที่ 158, สำนักสมณสาสน.

อังกฤษเปลี่ยนแปลงไป มีลักษณะเป็นแบบตะวันตกมากขึ้น¹ เป็นการศึกษาวิชาทางโลก และคริสต์ศาสนา รัฐบาลอังกฤษให้ความช่วยเหลือในการจัดตั้งโรงเรียนของนักสอนศาสนา ควบคู่กันไปด้วย อาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนของรัฐบาลมีอิทธิพลมากกว่าโรงเรียนพุทธศาสนา เนื่องจากเมื่อจบจากโรงเรียนรัฐบาลแล้ว จะหางานทำได้และสามารถเข้ารับราชการได้สะดวกกว่า²

พระสงฆ์ลังกาตระหนักถึงสภาวะการศึกษาทางพุทธศาสนาว่ากำลังเสื่อมลง จึงได้พยายามปรับปรุงการศึกษา ด้วยการตั้งศูนย์กลางทางการศึกษาขึ้นใน พ.ศ. 2382 มีศิษย์ของสามเณรธัมมิงกร ชื่อพระวาเลนีสิดดหธรรม (Walanesiddhartham) ตั้งศูนย์กลางการศึกษาพระธรรมวินัยขึ้นในดินแดนที่เคยอยู่ใต้อารักขาของฮอลันดาในเกาะลังกา³ ความพยายามที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาได้รับการสืบทอดจากพระสงฆ์ที่ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ ต่อมา นอกจากปรับปรุงการศึกษาพุทธศาสนาด้วยการตั้งศูนย์กลางการเรียนการสอนเพิ่มขึ้นแล้ว พระสงฆ์ลังกา ยังพยายามแสวงหาความรู้ โดยการติดต่อแลกเปลี่ยนความรู้กับพระสงฆ์ในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกันคือประเทศไทย ซึ่งเป็นดินแดนที่พุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์และประชาชนด้วยดีตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

พุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ตอนต้น

หลังการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 แล้ว พุทธศาสนาอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ทั้งนี้เป็นผลจากการสงคราม "(พม่าเข้าศึก)...จับเอาประชาชนทั้งหลาย แฉาพระนคร และปราสาทสามองค์ แฉพระอารามวิหารเสียด้วย...แล้วทำพัสดุของกรุง-

¹ ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร, พระพุทธศาสนาในศรีลังกา, หน้า 256.

² เรื่องเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 559.

ศรีอยุธยา มีพระธรรมวินัยคือพระไตรปิฎกให้พินาศเสียแล้ว"¹

ประชาชนทั้งหลายทางมีความทุกข์ เนื่องจากพลัดญาติพี่น้อง เพราะถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลยบ้าง กระจัดกระจายหลบหนีไปตามที่ต่าง ๆ บ้าง นอกจากนั้นยังขาดที่อยู่อาศัยและอาหาร เพราะไม่สามารถหามาทำกินได้อย่างปกติระหว่างสงคราม เกิดความอดอยาก ดังจะเห็นได้จากบันทึกของพวกเขาว่า "...พวกไพร่ฟ้าชาวแผ่นดินได้รับความเดือดร้อน ต้องล้มตายวันละมาก ๆ เพราะอดอาหารการกินอันอดัดกันดารอย่างที่สุดในปี (พ.ศ. 2311) มีคนตายเป็นจำนวนมากกว่า เมื่อครั้งพม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยา"² ในสถานการณ์เช่นนี้ ความอุปการะของประชาชนที่เคยให้แก่พระสงฆ์ยอมลดน้อยลงไปด้วย เพราะแต่ละคนจำเป็นต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด พระสงฆ์สืบทอดอายุพุทธศาสนา พวกนี้สึกออกมาทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นจำนวนมาก "...ใครขึ้นครองฉาเหลืองในเวลานี้ ต้องอด..."³

เมื่อพระยาวชิรปราการปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่ง คือการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา เมื่อสิ้นรัชกาลของพระองค์ ได้มีการย้ายราชธานีมาอยู่ที่กรุงเทพมหานคร พระมหากษัตริย์องค์ต่อ ๆ มา ต่างก็พระทัยใส่ในการทะนุบำรุงพุทธศาสนาทุกพระองค์ โดยถือเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่ว่า เป็นหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ที่จะต้องทะนุบำรุงสมณชีพราหมณ์ ดังในจักรวรรดิวัตรที่ระบุว่า "สมณ พราหมณ์เสสุ คือ การให้การ-

¹ สมเด็จพระวันรัต วัดพระเชตุพน, สังคีตยวงศ์ พงศาวดารเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัย, หน้า 707.

² ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 39 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 91.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

สงเคราะห์แก่มณฑลพราหมณ์ทั้งปวง¹ และคงจะมาจากคตินิยมในการนับถือพระศรีอารยเมตไตรย ซึ่งสืบมาแต่โบราณว่า บุคคลที่มีศรัทธาเลื่อมใสมาเพื่อบำเพ็ญทาน รักษาบุญศีล บุคคลเหล่านี้จะได้เห็นพระศรีอารยเมตไตรย และบุคคลที่สร้างพระเจดีย์ ปลูกไม้พระศรีมหาโพธิ์ สร้างพระอารามถวายสงฆ์อีก อาจจะตามทันพระศรีอารยเมตไตรยด้วย² การปรับปรุงพุทธศาสนาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว อาจแบ่งออกได้เป็นการปรับปรุงด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การฟื้นฟูปรับปรุงพระธรรมวินัย

เมื่อยายราชธานีมาอยู่ที่กรุงธนบุรี บ้านเมืองเพิ่งจะเข้าสู่สภาพปกติ ยังคงมีพระสงฆ์ที่ปฏิบัติตนไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงมีพระราชดำริว่า พุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองได้นั้นต้องอาศัยพุทธบริษัท 4 ปฏิบัติตามพุทธโอวาท และพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย³ จึงโปรดให้พระศรีภูริปริชา สืบเสาะหาพระสงฆ์เถรานุเถระผู้รกรรณธรรม แล้วให้นิมนต์มาประชุม ณ บางหว้าใหญ่ แต่งตั้งขึ้นเป็นพระราชาคณะตามสมควรแก่คุณานุรูป วัดบางหว้าใหญ่จึงเป็นศูนย์กลางของการศึกษาพระธรรมวินัยในสมัยกรุงธนบุรี

ใน พ.ศ. 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก เนื่องจากพระไตรปิฎกสูญหายไปในช่วงสงครามเป็นบางส่วน การสังคายนาในครั้งนี้เป็นกิจกรรมที่อยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท การสังคายนามีขึ้นที่วัดมหาธาตุฯ จัดแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 4 กอง เพื่อชำระพระวินัย พระสุตฺร พระอภิธรรม

¹ กรมศิลปากร, ไตรภูมิโลกวิชัยยกถา เล่ม 2, หน้า 1.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

³ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2516), หน้า 327.

และพระสัทธาวิเสส พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงมีพระราชศรัทธาเสด็จ
ไปถวายอาหารแก่บรรดาพระสงฆ์ด้วยพระองค์เอง วันละ 2 เวลาทุกวัน จนกระทั่งการ
สังคายนาสำเร็จลง รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 5 เดือน¹ แสดงถึงพระราชศรัทธาในพระ-
ศาสนายิ่ง

ต่อมาได้มีการปรับปรุงพระไตรปิฎกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า-
อยู่หัว ทรงสนับสนุนให้แปลพระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย และโปรดให้มีการ
สอบทานคัดลอกพระไตรปิฎกที่มีอยู่กับพระไตรปิฎกที่ได้มาจากต่างประเทศด้วย นับได้ว่าการ
สังคายนาพระไตรปิฎกก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้พระไตรปิฎกที่สังคายนาแล้วนั้นเป็นหลัก
สำหรับการเรียนการสอนของพระสงฆ์สามเณรสืบต่อมา

ส่วนในเรื่องการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์และสามเณร ก็ได้รับการ
สนับสนุนเป็นอย่างดีจากพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลกและพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้มีการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม
น หอพระมณเฑียรธรรม ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ-
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้มีผู้มาสอนพระปริยัติธรรมทุกพระอารามหลวง และในพระบรม
มหาราชวังก็โปรดให้สร้าง เก่งขันริมหอพระปริศน บริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระ-
มหากษัตริย์พระราชทานจุฬัจจัย³ นิคมภัต และคิลานภัต⁴ แก่พระสงฆ์ที่ปวง

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพระนิพนธ์
ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 105.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 232.

³ จุฬัจจัย คือเครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิตสี่อย่าง สำหรับพระสงฆ์นั้นหมายถึง จีวร
บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช (ยารักษาโรค).

⁴ คิลานภัต คืออาหารสำหรับคนไข้ (ใช้เฉพาะพระสงฆ์).

เพื่อให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดถูกต้อง ได้มีการออกกฎหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์ขึ้น ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีการออกกฎหมายเกี่ยวกับพระสงฆ์หลายฉบับ เช่น ฉบับที่ 2 ระบุขอตห้ามสงฆ์รับฝากทรัพย์สินสมบัติ หรือพัวพันเกี่ยวกับเรื่องฆราวาส ฉบับที่ 3 ระบุให้เจ้าสำนักมีบาอุชิพระสงฆ์ที่อยู่ใต้งค์บัญชาและมีหนังสือประจำตัว¹ เป็นต้น

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาที่สำคัญคือ การก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย ด้วยอาศัยพระปรีชาญาณของพระวชิรญาณเถระ (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ พระเจ้าน้องยาเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้ออกผนวชใน พ.ศ. 2367 ทรงเล่าเรียนพระไตรปิฎกแตกฉาน เมื่อทรงพิจารณาศึกษาทั่วถึงละเอียดมากเข้า จึงเกิดสลดพระทัยว่าวัตรปฏิบัติซึ่งได้สั่งสอนกันต่อ ๆ มาใน คลาคเคลื่อนและพระวินัยหย่อนยานเป็นอันมาก ครั้นทรงทราบว่ามิพระเถระมอญชื่อ ซาย เข้ามายูอยู่ที่วัดราชาธิวาส ได้เป็นที่พระสุเมธมุนี มีวัตรปฏิบัติที่นาล้อมใส่ก็เสด็จไปแลกเปลี่ยนความรู้ทางพุทธศาสนาและพระวินัยปฏิบัติ ทรงวินิจฉัยเปรียบเทียบเลือกแต่ที่เห็นว่าถูกต้องของคามหลักฐานแห่งพระธรรมวินัย แล้วทรงประพฤติตามนั้นตั้งเป็นธรรมยุติกนิกายขึ้น

ข้อปฏิบัติซึ่งเป็นหลักของความประพฤติฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เน้นทางด้าน การประพฤติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด สมควรด้วยเหตุผล พระวชิรญาณเถระทรง กวักขันในการเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ให้มีความรู้กว้างขวาง สามารถเทศนาสั่งสอนบรรดาผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังเน้นในเรื่องวิปัสสนาธุระ

¹ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร, พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500), หน้า 16.

อีกด้วย¹

การก่อตั้งธรรมเนียมศึกษายังผลให้กติกามีชื่อเสียงทางศาสนาของไทยเผยแพร่ไปยังประเทศที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะลังกาซึ่งมีความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนากับไทยมาเป็นระยะเวลาอันนาน²

2. การจัดการปกครองคณะสงฆ์

เมื่อบ้านเมืองเข้าสู่สภาพปกติ การจัดการปกครองพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อควบคุมพระสงฆ์และสามเณรให้อยู่ในระเบียบแบบแผน ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี การจัดการปกครองคณะสงฆ์ยังคงดำเนินตามแบบเดิมเกี่ยวกับการจัดการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา คือ แบ่งเป็น อรัญวาสีกับคามวาสี แต่ได้รวมเอาคณะสงฆ์อรัญวาสีไว้กับคณะซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่าย เรียกว่า คณะเหนือและคณะใต้

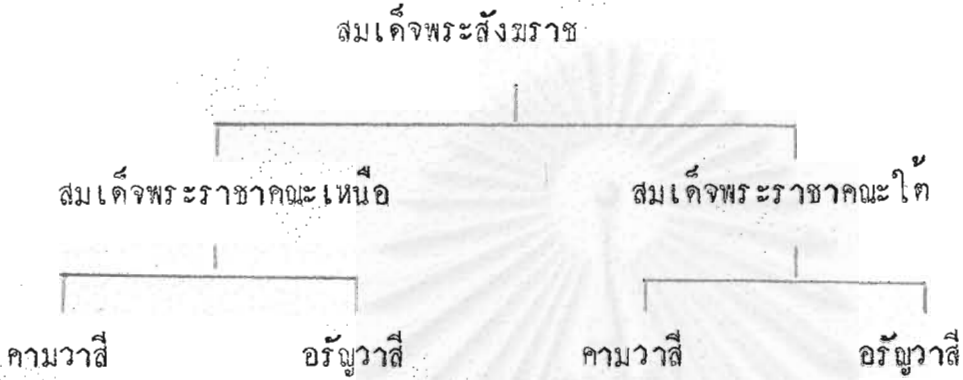

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องวัดสมอรายอันมีนามว่า ราชธานีวาส (พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2499), หน้า 45.

รายละเอียดเพิ่มเติมดูใน อัจฉรา กาญจนไฉน, "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องพระจอมเกล้า (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2517), หน้า 31.

แผนภูมิการจัดการปกครองคณะสงฆ์สมัยกรุงธนบุรี¹

สถาบันวิทยบริการ

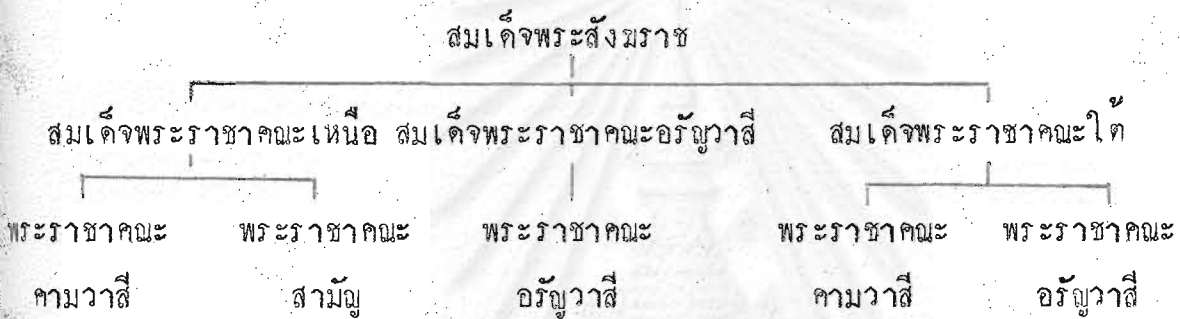
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ที่มาของแผนภูมิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,

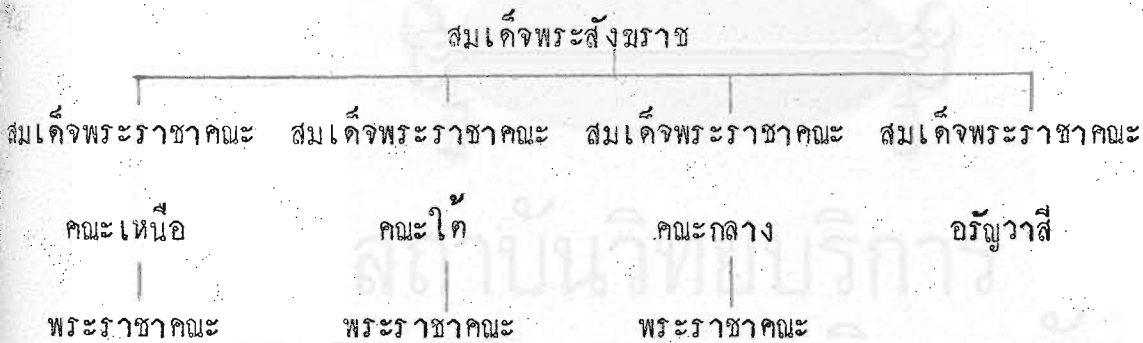
"ตำนานคณะสงฆ์," ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา.

สำหรับการจัดการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คงดำเนินการตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงธนบุรี มีการแก้ไขเพิ่มเติมบ้าง ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิต่อไปนี้¹

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
และรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ที่มาของแผนภูมิ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ตำนานคณะสงฆ์," ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา.

การจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นระเบียบแบบแผนในครั้งนี้อย่างดีให้คณะสงฆ์เป็นปึกแผ่น มีการบังคับบัญชาควบคุมกันตามลำดับชั้น ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงมีบทบาทในการควบคุมการคณะสงฆ์ ด้วยการแต่งตั้งพระสงฆ์ให้ดำรงสมณศักดิ์ต่าง ๆ

3. การสร้างและปฏิสังขรณ์วัด

การปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งคือ การสร้างและปฏิสังขรณ์วัด จะเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงให้ความอุปถัมภ์ในเรื่องนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้จ้างข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนมาสร้างพระอุโบสถ มหาวิหาร, เสนาสนะ กุฏิ พระอาราม มากกว่า 200 หลัง โดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นจำนวนมาก¹ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้บรรดาขุนนางมีส่วนร่วมในการสร้างและปฏิสังขรณ์วัด เช่น เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ช่วยสร้างและปฏิสังขรณ์วัดราชคฤห์ พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (กุน) สร้างและปฏิสังขรณ์วัดนาค เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงให้ความสนับสนุนในการสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยทางด้านนี้เป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากพระราชานุญาตส่วนพระองค์ที่ทรงกำหนดให้เวลาบ่ายโมงซึ่งเคยเป็นเวลาพักผ่อนพระราชอิริยาบถของพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อน ๆ เป็นเวลาที่เสด็จออกให้พวกราชการเข้าถวายแบบพระอารามต่าง ๆ และเวลาทุ่มตรงเป็นเวลารายงานการก่อสร้างให้พระองค์ได้ทรงทราบ²

¹ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, หน้า 327.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยพิมพ์, 2522), หน้า 230-231.

การสร้างและปฏิสังขรณ์นับว่าเป็นผลดีแก่บ้านเมืองในด้านเป็นแหล่งความรู้สำหรับพระสงฆ์และสถานศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไป และยังเป็นศูนย์รวมของสังคมอีกด้วย

การปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นยังผลให้สถานะทางพุทธศาสนาในประเทศไทยมีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ในการฟื้นฟูปรับปรุงพุทธศาสนาในระยะนี้ ฝ่ายไทยมีความประสงค์ที่จะติดต่อกับประเทศที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ เพื่อทราบถึงความเป็นไปทางพุทธศาสนาในประเทศนั้น ๆ และแลกเปลี่ยนความรู้ในทางพระธรรมวินัยโดยเฉพาะกับประเทศลังกา ซึ่งฝ่ายไทยถือว่าเป็นต้นแหล่งพุทธศาสนาและมีความสัมพันธ์กับไทยมาเป็นระยะเวลาช้านาน

การติดต่อทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา

หลังการก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกาแล้ว พระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปช่วยอุปสมบทกุลบุตรชาวลังกาได้เดินทางกลับกรุงศรีอยุธยา เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จสวรรคต การติดต่ออย่างเป็นทางการจึงว่างเว้นลง ทั้งนี้เป็นเพราะฝ่ายไทยของทำสงครามกับพม่า เพื่อกอบกู้เอกราชจากพม่า หลังจากนั้นก็ต้องทำการฟื้นฟูบูรณะประเทศ ส่วนทางฝ่ายลังกา พระสงฆ์ได้ให้เหตุผลที่ไม่ได้ติดต่อกับไทยว่าพระสงฆ์ลังกามีการแตกแยกเป็นหมู่เหล่า บรรดาพระสงฆ์ที่เคร่งครัดก็มามาก แต่ก็ยังมีบางที่เป็นอลัชชี ที่สำคัญคือพระสงฆ์ลังกาไม่ทราบว่าจะเดินทางมาประเทศไทยอย่างไร และการเดินทางมาจะสะดวกหรือลำบากมากน้อยเพียงไร จึงยังรั้งรออยู่ ประกอบกับลังกาเองก็ต้องเผชิญปัญหาการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกและการรักษาเอกราชของชาติไว้

¹ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เลขที่ 149, ลำเนาสมณสาส์น.

การติดต่อกันทางศาสนาเริ่มปรากฏหลักฐานในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ใน พ.ศ. 2352 มีพระสงฆ์ลังกา 1 รูป คือ พระวไลยและสามเณรอีก 2 รูป คือ สามเณรรัตนปาละ และสามเณรพิชายะ เดินทางจากเกาะลังกามาขึ้นฝั่งที่เมืองนครศรีธรรมราช และแสดงความประสงค์ที่จะเข้ามากรุงเทพฯ เจ้าพระยามนทรวิชัย (พิชัญ) จึงช่วยเหลือจัดส่งเข้ามา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้พระสงฆ์และสามเณรลังกาดังกล่าวเข้าพักในพระอารามหลวง พระวไลยและสามเณรรัตนปาละไปพำนักอยู่ที่วัดมหาธาตุ ส่วนสามเณรพิชายะจัดให้พำนักที่วัดพระเชตุพน¹ เนื่องจากไม่ถูกกันกับพระวไลยและสามเณรรัตนปาละ ต่อมาสามเณรทั้ง 2 รูปได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตอุปสมบทที่กรุงเทพฯ โดยถือว่าเป็นศาสนวงศ์เดียวกับไทย² แสดงให้เห็นถึงความผูกพันใกล้ชิดระหว่างคณะสงฆ์ไทยและลังกาประการหนึ่ง

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่พระสงฆ์และสามเณรลังกาเข้ามาในครั้งนี้เป็นความปรารถนาส่วนบุคคล มิได้เข้ามาเป็นทางการ ไม่มีสมณสาส์นหรืองานที่ได้รับมอบหมายจากทางฝ่ายลังกาแต่อย่างใด

หลังจากนั้นได้มีพระสงฆ์จากลังกาเดินทางเข้ามาอีกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มีการส่งสมณทูตจากฝ่ายไทยและมีสมณสาส์นแลกเปลี่ยนกันจนถึงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

การติดต่อบetween ไทยกับลังกาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น มีจุดประสงค์ที่สำคัญ 2 ประการ คือ

1. เพื่อต้องการทราบความเป็นไปในทางพุทธศาสนา
2. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในทางพุทธศาสนา

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2 (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2477), หน้า 176.

² เรื่องเดียวกัน.

1. เพื่อต้องการทราบความเป็นไปในทางพุทธศาสนา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2356 คือ พระศาสนวงศานำเอาพระบรมสารีริกธาตุ 2 องค์และพระศรีมหาโพธิ์ 1 องค์เข้ามาที่นครศรีธรรมราช แจ้งว่าจะเอาเข้ามาถวายพระยานคร (น้อย) จึงจัดเรือเข้ามาส่งที่เมืองสมุทรปราการ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้ข้าราชการ 2 ท่านไปสอบถามไต่ความว่า พระมหาดังกล่าวจะให้เชิญพระบรมสารีริกธาตุและพระศรีมหาโพธิ์เข้ามาถวาย แต่ไม่มีสมณสาส์นกำกับมาด้วย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไม่แน่ว่าจะเข้ามาโดยสุจริต เพราะเมื่อมีการไต่ถามไม่ได้ความชัดเจน และวัตรปฏิบัติไม่น่าเลื่อมใส จึงทรงมีพระราชปรารภว่าพระสงฆ์ในลังกาซึ่งเป็นสมณวงศ์เดียวกับไทยมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาคงจะเปลี่ยนแปลงไปมาก ประกอบกับได้ทรงทราบว่า ขณะนั้นลังกาอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษซึ่งเป็นชาติที่นับถือศาสนาต่างกัน ทำให้พระองค์ทรงต้องการทราบว่าพุทธศาสนาในลังกาเป็นเช่นไร จึงโปรดให้ส่งสมณทูตไปลังกา¹

ทางฝ่ายลังกาต้องการทราบข่าวคราวพุทธศาสนาในประเทศไทยเช่นเดียวกัน พระสงฆ์ที่เข้ามาในกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2383 คือ พระกัฏฐสนธิ์ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ทางฝ่ายลังกาต้องการรู้ข่าวคราวการพระพุทธรศาสนาในประเทศไทยเช่นเดียวกัน

เมื่อพระสงฆ์ลังกาเข้ามาในกรุงเทพฯ ไม่ว่าในรัชกาลใด พระมหากษัตริย์ไทยจะทรงให้การต้อนรับพระสงฆ์ลังกาอย่างดี จัดให้พำนักในพระอารามหลวง พระราชทานนิตยภัต บัณฑิต เช่นเดียวกับพระสงฆ์ไทย เมื่อสามเณรหรือพระสงฆ์รูปใดต้องการที่จะอุปสมบท ก็พระราชทานให้ตามความปรารถนา ทำให้พระสงฆ์ลังกาประสงค์ที่จะเดินทาง

¹ เรืองเดียวกัน, หน้า 177.

เข้ามามากขึ้น ก็จะเห็นได้จากสมณสาส์นจากพระสงฆ์ลังกาว่า

... ก็ครั้งนี้ภิกษุ 4 องค์ ศกฺขุรัฐ 3 คน ชาวสิงหฬมีอุทสาหะ... จึงออกจากประเทศของตัวไปโดยสุจริต... เมื่อไปอยู่ในกรุงถึง 2 ปีเศษ ก็ไม่มีข้อผิดคณินใด... ครั้นเมื่อภิกษุและศกฺขุรัฐจูงพวกนั้น ไคลาสะการของพระราชาทาน เป็นแลทานผู้มีศรัทธา ไคลงเครวหะ โดยชาเป็นอันมาก และไคลกลับมาโดยสะดวกด้วยกันโดยไม่มีเสียค่าจ้าง ครั้นนี้ชาวสิงหฬทั้งพระทั้งศกฺขุรัฐก็ท้อไป ก็เอิกเกริก ทวงคนทวงวาจะเขาไปในกรุงนั้นมาก หนทางไปมาก็ลำบาก ลากสะการก็ห่างหายในสยามประเทศ เราคาดการดูว่า แค้นไปเห็นจะเป็นทุกปีก็ว่าใด...¹

ความต้องการทราบข่าวคราวทางพุทธศาสนานี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะพระสงฆ์ในลังกา คือ สยามวงศ์กับมรัมวงศ์ (อมรปุระนิกาย) ต่างฝ่ายต่างก็ถือปฏิญญาไม่ยอมทำสังฆกรรมร่วมกัน พวกพระสงฆ์สยามวงศ์ห่มนุ่งพวกพระสงฆ์มรัมวงศ์ว่า เป็นพระสงฆ์ที่มาจากชนชั้นต่ำกว่าตน ก็จะเห็นได้จากสมณสาส์นของพระสงฆ์สยามวงศ์ถึงพระสงฆ์ไทยความว่า

... ครั้นอยู่มากภายหลัง มีพวกคนต่ำซัวเป็นพวกชาวทอหูกบ้าง พวกพรานปลาบ้าง ที่ชาวลังกาไม่ไว้ใจให้อุปสมบทเป็นภิกษุ แล้วออกจากเกาะลังกาไปเมืองอมรปุระ แคว้นแคว้นพม่า ไปไคอุปสมบทบวชเป็นภิกษุเทศิน แล้วกลับคืนมายังเกาะลังกา นี้เกลียดเกลียดคนชาติต่ำซัวเหมือนกัน บวชเป็นพระสงฆ์สามเณร ขึ้นเป็นอันมากเป็นพวก 1 เรียกว่ามรัมวงศ์ เราพวกวงศ์อุบาสิ มีความคลางแคลงสงสัยอยู่ จึงนัดหมายมีให้รวมอุโบสถสังฆกรรมด้วยพวกนั้นเสียทีเดียว จนกาลบัดนี้...²

พวกนิกายสยามวงศ์ต้องการที่จะทราบว่า การพระพุทฺธศาสนาในประเทศตนวงศ์จะเป็นเช่นไร เพราะเมื่อเกิดการแยกนิกายแล้ว จึงเกิดความไม่แน่ใจว่าฝ่ายใดมีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้อง มีพระสงฆ์ลังกาหลายท่านแม่บวชในสยามวงศ์ พิจารณาเห็นว่าทั้ง 2

¹ ห่องสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เลขที่ 149, สำเนาสมณสาส์น.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประคิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่ 1, หน้า 390.

ฝ่าย คือ สยามวงศ์และมรัมวงศ์ทางมีวัตรปฏิบัติที่ยังคลาดเคลื่อนอยู่ทั้งสองฝ่าย¹

ส่วนพระสงฆ์มรัมวงศ์ก็สนใจที่จะทราบความเป็นไปของพุทธศาสนาในประเทศไทยด้วย ทั้งนี้คงเป็นเพราะได้ทราบข่าวคราวว่า มีพระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาในประเทศไทยและได้รับการต้อนรับอย่างดี เมื่อเดินทางกลับไปก็มีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใสในครั้งแรก พระสงฆ์ฝ่ายมรัมวงศ์บางคนไม่กล้าที่จะเดินทางเข้ามา เนื่องจากเห็นว่าพระสงฆ์สยามวงศ์หรืออุบลวงศ์ได้เดินทางเข้ามาแล้ว ทางฝ่ายพระสงฆ์ไทยจึงต้องชี้แจงให้ทราบว่า ฝ่ายไทยยินดีที่จะต้อนรับและให้ความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ทั้ง 2 นิกายตามสมควร ถ้าพระสงฆ์เหล่านั้นประพฤติตามพระวินัยอย่างถูกต้อง ดังนั้นพระสงฆ์ที่เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ จึงเป็นทั้งพระสงฆ์สยามวงศ์และมรัมวงศ์

2. เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ทางพุทธศาสนา

การที่พระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาเพื่อสืบข่าวคราวความเป็นไปของพุทธศาสนาในประเทศไทย ได้พำนักและศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในกรุงเทพฯ ทำให้มีความรู้มากยิ่งขึ้น มีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส เมื่อเดินทางกลับไปยังประเทศของตน ก็ประพฤติตนเป็นแบบอย่างให้กับพระสงฆ์อื่น ๆ และสั่งสอนเผยแพร่พระธรรมวินัย ในบางครั้งเมื่อพระสงฆ์ลังกาจะเดินทางมายังประเทศไทย บรรดาพระสงฆ์อื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงในชื่อพระธรรมวินัยต่าง ๆ ก็มักมอบหมายให้พระสงฆ์ที่จะเดินทางมา เป็นผู้สืบเสาะหาพระสงฆ์ไทยที่มีความรู้ช่วยแก้ไขข้อข้องใจนั้น และนอกจากนี้ยังมีการส่งสมณสาสน์เพื่อถกเถียงปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องพระธรรมวินัยและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนาอีกด้วย

¹ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386) เลขที่ 149, สำเนาสมณสาสน์.

ส่วนทางฝ่ายไทย การที่ได้ติดต่อกับพระสงฆ์ลังกาเป็นโอกาสที่จะได้
 เพิ่มพูนความรู้ในเรื่องพระธรรมวินัย ด้วยการขอยืมพระไตรปิฎกที่ไทยไม่มีจากทางลังกา
 เพื่อนำมาศึกษาเล่าเรียน ดังที่พระสงฆ์ไทยได้มีสมณสาสน์แจ้งให้พระสงฆ์ลังกาทราบจุด
 ประสงค์ในการติดต่อกันว่า "พวกข้าพเจ้า...ก็ไปโดยมุ่งประโยชน์ใหญ่ กล่าวคือการแสวง
 หาบิณฑังคัมภีร์ที่ไม่มีในประเทศสยามนั้นนั่นแล"¹ จะเห็นได้ว่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระสงฆ์ไทยเดินทางไปลังกาใน พ.ศ. 2386 เมื่อเดินทางกลับ ได้ยืมหนังสือพระไตรปิฎกกลับมาถึง 40 คัมภีร์ ต่อมาได้นำคัมภีร์ดังกล่าวไปคืนใน พ.ศ. 2387 และยืมพระไตรปิฎกเข้ามาอีก 30 คัมภีร์ ทางฝ่ายไทยจึงมีหลักฐานในทางพุทธศาสนากว้างขวางเพิ่มขึ้นมาก

การส่งสมณทูตไทยไปลังกา

เมื่อมีพระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ อยู่เนือง ๆ ทำให้ทางฝ่ายไทยสนใจที่จะเดินทางไปติดต่อกับพระสงฆ์ที่ลังกาบ้าง การส่งสมณทูตไปลังกาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นมีทั้งสิ้น 3 ครั้ง คือ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 1 ครั้ง และในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ครั้ง สมณทูตชุดแรกในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนที่เดินทางไปยังลังกาเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ที่ต้องการทราบความเป็นไปของพระพุทธศาสนาในลังกาว่า พระสงฆ์และสามเณรยังคงปฏิบัติตามพระวินัยคัมภีร์หรือไม่ พระเจดีย์ปูชนียสถานอื่น ๆ ยังคงอยู่สภาพใด จึงโปรดให้สมเด็จพระสังฆราชเจ้ามหาพรหมมุนีเจ้าคณะสงฆ์ฝ่ายคามวาสีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ได้พระสงฆ์ทั้งสิ้น 8 รูป คือ พระอาจารย์ดี พระแก้ว พระคง พระหวง พระอาจารย์อยู่ พระปราง

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ 4 ภาค 2 (พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2515), หน้า 479.

พระเซ่ง และพระม่วง ซึ่งเป็นพระสงฆ์ในวัดราชบูรณะและวัดมหาธาตุ¹ นอกจากพระสงฆ์ไทยที่จะเดินทางไปครั้งนี้แล้ว ยังมีพระสงฆ์ลังกา 2 รูป คือ พระรัตนปาละ และพระธิชายะ ซึ่งเข้ามาอุปสมบทในประเทศไทยตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เดินทางกลับไปพร้อมกันด้วย ในการเดินทางครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้นำของพระราชอุทิศส่งไปบูชาพระรัตนธาตุและพระเจดีย์ในลังกาทวีปพร้อมกับพระราชสาสน์ด้วย

คณะสมณทูตออกเดินทาง เมื่อเดือน 2 ขึ้น 13 ค่ำ พ.ศ. 2357 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระบรมราชโองการให้พระเจ้านองยาเซอ กรมหมื่นศักดิ์พลเสพย จักเรือนำส่งพระสงฆ์ชุดดังกล่าวไปยังเมืองนครศรีธรรมราช และให้พระนครศรีธรรมราช (พัตน์) จัดการฝากไปกับเรือกำปั่นที่เข้ามาค้าขายไปลังกา ระหว่างทางเกิดอุปสรรคคือเรือชำรุด ท้องกืดอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราชถึง 11 เดือน แล้วจึงเดินทางไปกับเรือบรรทุกข้าวไปขายที่อินเดีย สมณทูตไปขึ้นบกที่อินเดียที่เมืองมัทราส บันดักเดินทางข้ามมายังเกาะลังกา ใน พ.ศ. 2359 พระสงฆ์ไทยพำนักที่เมืองอนูราชปุระ สอบถามได้ความแน่นอนว่าอังกฤษเป็นผู้ปกครองลังกาอยู่ในขณะนั้น จากนั้นจึงได้เดินทางต่อไปยังเมืองแคนดี

พระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปในครั้งนี้ ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากบรรดาพุทธศาสนิกชนลังกา ได้มีกระบวนแห่สมณทูตเข้าไปในเมืองแคนดี และจัดการรับรองให้พักอยู่ที่วัดบุปผาราม ซึ่งพระสงฆ์ไทยที่ไปจากกรุงศรีอยุธยาครั้งพระอนุาดีเคยพำนักอยู่²

¹ ภายหลังมีพระสงฆ์ชื่อ พระเทพ เดินทางไปด้วย มาสมทบกับคณะที่เมืองนครศรีธรรมราช.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 354.

รัฐบาลอังกฤษที่เกะลังทำให้ความร่วมมือและอุปถัมภ์พระสงฆ์ไทยเป็นอย่างดี ตลอดระยะเวลาที่พำนักในลังกา จัดถวายเงินนิตยภัตเช่นเดียวกับที่ให้แก่พระสงฆ์ลังกา อำนวยความสะดวกในการเดินทางไปเคารพปูชนียสถาน เช่นที่พระพุทธรูปที่เขาสุมนกูฏ เป็นต้น นอกจากนั้นยังอนุญาตให้พระสงฆ์ไทยอยู่เชิญหน่อพระศรีมหาโพธิ์กลับประเทศอีกด้วย

การที่รัฐบาลอังกฤษให้ความร่วมมือในกิจการพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คงจะเป็นเพราะอังกฤษเพิ่งเข้ามาปกครองลังกาใหม่ ๆ จึงพยายามสร้างความพึงพอใจให้กับชาวพื้นเมือง มีนโยบายให้สิทธิในการนับถือศาสนา และยังมีข้อตกลงให้ความคุ้มครองพุทธศาสนาในลังกาคงกล่าวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้เมื่อมีสมณทูตไปจากไทย อังกฤษจึงให้ความร่วมมือด้วยเป็นอย่างดี

พระสงฆ์ไทยพำนักในลังกากระยะหนึ่ง เมื่อปฏิบัติศาสนกิจตามที่ได้รับมอบหมาย มาเสร็จสิ้น จึงเตรียมตัวกลับเมืองไทย อังกฤษช่วยเป็นธุระในการเดินทางกลับ โดยจัดส่งให้คณะทูตไทยลงเรือข้ามไปยังประเทศอินเดีย แล้วเดินทางต่อมาถึงเกาะหมาก (ปีนัง) พักรออยู่จนกระทั่งพระยานครศรีธรรมราชส่งเรือไปรับกลับมาประเทศไทย รวมระยะเวลาเดินทางไปกลับและพำนักในลังกาของสมณทูตครั้งนี้เป็นเวลา 3 ปี 6 เดือน

การเดินทางของสมณทูตครั้งนี้บรรลุผลตามความมุ่งหมายคือ ได้ทราบข่าวคราวว่าการพุทธศาสนาในลังกาเป็นอย่างไร ทราบว่าอังกฤษซึ่งเป็นผู้ปกครองเกะลังกามีได้เบียดเบียนพุทธศาสนาแต่อย่างไร และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระสงฆ์ไทยกับลังกา ตลอดจนข้าราชการอังกฤษที่ลังกาอีกด้วย ถึงขนาดที่เจ้าหน้าที่อังกฤษขอให้พระสงฆ์ไทยช่วยส่งข่าวคราวทุกข์สุข ติดต่อกับตนเป็นประจำ¹

เมื่อคณะสมณทูตเดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ ก็ได้รับความดีความชอบ เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีพระราชดำริว่า สมณทูตเดินทางด้วยความลำบาก-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 357.

ตราครุฑ และสืบชาวคราวพุทธศาสนามาได้ตามพระราชประสงค์ จึงพระราชทาน
เลื่อนสมณศักดิ์ เช่น พระอาจารย์คือเลื่อนเป็นพระราชาคณะ มีสมณศักดิ์เป็นที่พระคัมภีร์
ปริชา พระมหาชินโปรคให้เป็นพระราชาคณะฝ่ายคันถธุระ สมณศักดิ์เป็นที่พระวิสุทฐมนี
เป็นต้น พระสงฆ์ที่เดินทางไปในครั้งนี้โปรดให้เพิ่มนิตยภัตและพระราชทานไตรปิฎกมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่ทั้งฝ่ายไทย
และลังกาคิดต่อกันบ่อยครั้ง ด้วยการเดินทางของคณะสมณทูตไทย และพระสงฆ์ลังกาที่
เดินทางมากรุงเทพฯ และด้วยการติดต่อทางสมณสาสน์ ดังจะเห็นได้ว่าในช่วง พ.ศ.
2385-2386 มีสมณสาสน์ติดต่อกันถึง 10 ฉบับ¹ การติดต่อในรัชกาลนี้ใกล้ชิดกันมาก
เป็นเพราะบทบาทของพระวชิรญาณเถระ (สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ) ทรงมีบทบาทสำคัญใน
การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ไทยและลังกา

เมื่อพระวชิรญาณเถระทรงก่อตั้งธรรมยุติกนิกายแล้ว พระองค์ทรงย้ายมา
ประทับ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2379 ได้ทรงสร้างความสำเร็จในเรื่องการ
ศึกษาพระธรรมวินัย การประพฤติปฏิบัติตนของพระสงฆ์ให้ถูกต้อง ตามพุทธบัญญัติของ
พระพุทธองค์ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในวัดบวรนิเวศวิหารครั้งนั้น ได้มีกิตติศัพท์บอไปถึง
ดังกล่าว พระวชิรญาณเถระซึ่งเป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงฟื้นฟูพระธรรมวินัยให้รุ่งเรืองขึ้น เป็นเหตุให้พระสงฆ์ลังกาเข้ามากรุงเทพฯ มาก
ขึ้น

ใน พ.ศ. 2383 ได้มีพระสงฆ์ลังกา คือ พระกัณฺฐสนธิ์เดินทางมากรุงเทพฯ เพื่อ
นมัสการมหาเจดีย์สถาน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งไปตาม ก็สามารถ
ชี้แจงข้อวัตรปฏิบัติแม่นยำ จึงโปรดให้พระวชิรญาณเถระทรงรับไว้ให้พำนักอยู่ที่วัดบวรนิเวศ
วิหาร เมื่อพระกัณฺฐสนธิ์เดินทางกลับไปยังกา ได้นำกิตติศัพท์ของพระวชิรญาณเถระและ-

¹ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1204-1205 (พ.ศ.
2385-2386), สำนักสมณสาสน์.

วัชรปฏิบัติที่นำเลื่อมใสของพระสงฆ์ไทยไปเผยแพร่ในลังกา ดังจะเห็นจากสมณสาส์นจากพระสงฆ์ลังกาว่า "...เมื่อภิกษุ...เป็นพวกของข้าพเจ้า...ได้กลับคืนไปบ้านเมืองไปเล่าสรรเสริญพระเดชพระคุณ"¹ ทอกจากพระกัถกุสนธแล้ว ได้มีพระสงฆ์จากลังกาติดตามเข้ามาอีก พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบหมายการรับรองบรรดาพระสงฆ์จากลังกาให้แก่พระวชิรญาณเถระ ซึ่งทรงพระปรีชาสามารถในเรื่องพระธรรมวินัยและภาษามคธ เป็นการสะดวกในการติดต่อแลกเปลี่ยนสมณสาส์นกับทางลังกามากยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่า การติดต่อกันระหว่างไทยกับลังกาในรัชกาลนี้ อยู่ภายใต้ความดูแลของพระวชิรญาณเถระทั้งสิ้น

การจัดส่งสมณทูตในรัชกาลนี้ครั้งแรกสืบเนื่องมาจากใน พ.ศ. 2385 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระลังกาซึ่งได้เข้ามาพำนักในวัดบวรนิเวศวิหาร ถวายพระพรลากลับไปประเทศของตน และขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กลับไปได้โดยสะดวก จึงทรงมีพระราชดำริในข้อนี้ว่า ถ้าจะจัดให้ไปกับเรือสินค้าที่เข้ามาค้าขาย ก็เกรงว่าจะเป็นการไม่สะดวก เพราะเป็นเรื่องของพวกที่นับถือศาสนาต่างกัน ทรงพิจารณาเห็นสมควรว่า ควรจะจัดให้ไปกับเรือกำปั่นของทางกรุงเทพฯ²

นอกจากนั้นได้ทรงปรึกษากับพระวชิรญาณเถระว่า สมควรที่จะไปสอบสวนว่า พุทธศาสนาในลังกาเป็นเช่นไร เพราะไม่ได้ติดต่อกันเป็นระยะเวลาพอสมควรแล้ว ถ้าพุทธศาสนายังคงเป็นปกติอยู่ ก็จะได้มีพระสงฆ์เดินทางให้เป็นไมตรีสืบไป พระวชิรญาณเถระทรงเห็นว่าพระคัมภีร์ไตรปิฎกของไทยยังมีส่วนมากพระองค์อยู่บ้าง เมื่อครั้งทำการ -

¹ ห้องสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เล่มที่ 146, สำเนาสมณสาส์น.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 78-79.

สังคายนาพระไตรปิฎกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น เป็นการแก้ไข
 พินัยชนะที่วสะกตที่ยังผิดเพี้ยนคลาดเคลื่อนในพระคัมภีร์ที่ยังมีอยู่เสียเป็นส่วนใหญ่ พระ
 ราชวินิจฉัยเถระจึงทรงถือโอกาสนี้จักส่งพระสงฆ์ไทยไปขอยืมพระไตรปิฎกคัมภีร์ต่าง ๆ ที่ยัง
 ไม่มีในกรุงเทพฯ เขามาคัดลอกด้วย

การจักการตรวจสอบและจัดหาคัมภีร์พระวินัยมาเพิ่มเติมขึ้นนั้น กล่าวได้ว่าเป็น
 งานสำคัญของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายในขณะนั้น พระราชวินิจฉัยเถระทรงสนับสนุนการ
 เดินทางของสมณทูต เพื่อให้งานดังกล่าวประสบความสำเร็จสมบูรณ์เป็นเกียรติคุณของ
 คณะสงฆ์ดังกล่าวสืบไป

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระราชวินิจฉัยเถระทรงเลือก
 พระสงฆ์ที่จะเดินทางไปลังกา พร้อมทั้งแถมณสาสน์ไปถึงสังฆนายกลังกา พระสงฆ์ที่
 เดินทางไปเป็นพระสงฆ์ในธรรมยุติกนิกายทั้งสิ้น 5 รูป คือ พระพุทธญาณ พระอมร
 พระสุภุทธิ พระคัมภีร์ และพระพุทธรังษี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระ
 ราชทานรูปเขียน ต้นไม้เงินทอง ดอกไม้บูชาพระรัตนชฎาคูด้วย

คณะสงฆ์ลังกาและพระสงฆ์ไทยเดินทางไปลังกาด้วยเรือกำปั่นหลวงชื่อ จินดา-
 รัตนคุณิกา ไปพำนักอยู่ในลังกาเป็นเวลา 1 ปี กลับถึงเมืองไทยใน พ.ศ. 2386 คณะ
 สมณทูตได้รับการต้อนรับจากบรรดาพุทธศาสนิกชนลังกาเป็นอย่างดี เช่นเดียวกับกับคณะทูต
 ชุดก่อน มีการจัดกระบวนแห่และเข้าพักที่วัดบุปผาราม และได้เข้านมัสการพระรัตนชฎา
 ถวายเครื่องบูชาที่นำมาจากกรุงเทพฯ เมื่อกลับมาได้ยืมคัมภีร์มา 40 คัมภีร์¹

ต่อมาพระสงฆ์ลังกาได้ฝากสมณสาสน์เข้ามาทวงพระคัมภีร์ที่ยืมเข้ามา พระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดพระสงฆ์ออกไปส่งพระคัมภีร์ มีพระสังฆปริณายก

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรภาพ, ประวัติขบวน
พระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 373.

พระปิลันทวิหตะ พระยัญหิตตะ พระอาสาสะ พระอมร รวม 6 รูป สามเณร 1 รูป คือ สามเณรปันขาระ เดินทางไปโดยเรือกำปั่นอุคมเคซ. พร้อมกันนี้ก็ได้นำสีหัตตะสามเณรลังกาซึ่งเข้ามาบรรพชาในกรุงเทพฯ ไปส่งด้วย ในครั้งนี้ได้มีพระไตรปิฎกเข้ามาใหม่อีก 30 คัมภีร์ เดินทางกลับถึงกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2387 มีพระสงฆ์และคฤหัสถ์ลังกาเดินทางเข้ามาด้วย 40 กว่าคน¹

การส่งสมณทูตทั้งสองครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทำให้พระสงฆ์และประชาชนของประเทศทั้งสองเกิดความรูสึกผูกพันใกล้ชิด เป็นการกระชับความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ผลของการติดต่อกันระหว่างไทยกับลังกา

การติดต่อทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกาในช่วงระยะเวลาดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีในหลาย ๆ ด้าน นอกเหนือไปจากความใกล้ชิดระหว่างพุทธศาสนิกชนของทั้ง 2 ประเทศ

1. ความรู้ทางพุทธศาสนา

การเดินทางติดต่อกันระหว่างพระสงฆ์ไทยและพระสงฆ์ลังกาและการแลกเปลี่ยนสมณสาสน์ ยังผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ในทางพุทธศาสนาไปในตัวด้วย เมื่อพระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ ได้พำนักจำพรรษาศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเพิ่มเติมแล้ว ก็เดินทางกลับบ้านเมืองของตน นำเอาคติคุณและความรอบรู้ของพระสงฆ์ไทยไปแพร่หลาย ดังในสมณสาสน์จากพระสงฆ์ลังกาว่า

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3,

...มีคนข้าพเจ้าทั้งหลาย โค้บพระสงฆ์ลังกา ที่ท่านเข้าไปอยู่ในสยาม
ประเทศถึง 2 ปี... โค้บขอกิจการสัมมาปฏิบัติทาง ๗ ในพวกพ้องของท่าน
ที่อยู่ในวัดสองสามแห่ง มีวัดบวรนิเวศ เป็นคน ข้าพเจ้าทั้งหลายชอบใจนัก...
แล้วพวกข้าพเจ้าจึงโค้บพร้อมกันปดกษาว่า แมนโฉนหนอ เราทั้งหลายจะโค้บประพฤติ
ในจารีตศีล และการวินัยกิจทั้งปวง ให้เหมือนกับพระสงฆ์พวกนี้ทุกประการ...¹

โดยเฉพาะกิริยาคือของพระวชิรญาณเถระซึ่งเป็นพระราชาคณะชั้นผู้ใหญ่ในวัด
บวรนิเวศวิหารนั้น จะเห็นได้ว่ามีสมณสาสน์หลายฉบับจากลังกาที่กล่าวถึงพระปรีชา
สามารถของพระองค์ในทางธรรม พระสงฆ์จากลังกาจะจัดของสำคัญในทางพุทธศาสนา
อาทิเช่น พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป เขามาถวายพระองค์ เพื่อเป็นการแสดง
ความเคารพอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส

ฝ่ายพระวชิรญาณเถระก็ทรงสนพระทัยในการศึกษาพุทธศาสนามาก เคยมี
พระคำริที่จะเดินทางไปแสวงหาความรู้ที่ลังกา ซึ่งทรงเห็นว่าเป็นคนเก่าในทางพุทธศาสนา
แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พระราชทานพระบรมราชานุญาต เพราะระยะ
ทางระหว่างไทยและลังกาห่างไกลกัน อาจเกิดอันตรายได้ ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงติดต่อกับ
พระสงฆ์ลังกามากขึ้น ทรงทราบว่าพุทธศาสนาในลังกาไม่ได้เจริญมากกว่าในประเทศไทย²
จึงทรงติดต่อแต่เพียงสมณสาสน์เท่านั้น ทรงใช้โอกาสที่พระสงฆ์ลังกาเข้ามาใน
ประเทศไทยและการจัดส่งพระสงฆ์ไทยไปลังกา สอบสวนและจัดหาพระคัมภีร์ที่ยังขาดอยู่
และจัดการขอยืมเพื่อให้มีครบถ้วนบริบูรณ์ ดังที่ได้ทรงสมณสาสน์ถึงพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ แจ้ง
ถึงพระประสงค์ที่จะขอยืมคัมภีร์มาคัดลอก เฉพาะคัมภีร์ที่ในเมืองไทยยังขาดอยู่บางบาง-

¹ หนังสือวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ. ศ. 1205 (พ. ศ. 2386)
เลขที่ 149, สำนักสมณสาสน์.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, วัดสมอรายอันมีนามว่าราชาธิวาส.

ส่วน บางคัมภีร์ก็มีไม่ครบ บางครั้งมีแต่ชื่อไม่ปรากฏตัวคัมภีร์ ในการคัดเลือกคัมภีร์ที่ยังขาดอยู่ พระองค์ได้มอบรายชื่อให้กับพระสงฆ์ที่ออกมาในคณะสมณทูตไว้เพื่อตรวจสอบ ซึ่งความประสงค์ในข้อนี้ก็เป็นผลสำเร็จ เพราะพระสงฆ์ดังกล่าวได้ให้ฝ่ายไทยยืมพระคัมภีร์ต่าง ๆ มาคัดลอก ดังเช่น นามะรูปปริเฉท มหานยสารที่ปณี วิจจวาจกฏีกา วินยวินจโยฎีกา บุราณฎีกาบาฬิมุค บุราณฎีกามูลสิกขา นวฎีกามูลสิกขา บุราณฎีกาอังคุตตร และฎีกามหาวงม เป็นต้น รวมคัมภีร์ที่ไทยได้ขอยืมมาจากดังกล่าวในการส่งสมณทูต 2 ครั้ง เป็นจำนวนทั้งสิ้น 70 คัมภีร์ ซึ่งเป็นประโยชน์ในด้านหลักฐานสำหรับค้นคว้าพระธรรมวินัย

เป็นที่น่าสังเกตว่าความประสงค์ในการคัมภีร์ของฝ่ายไทยนั้น พระสงฆ์ทั้งสยามวงศ์และมรรมวงศ์พยายามสนองตอบเป็นอย่างดี ทางฝ่ายมรรมวงศ์มีสมณสาสน์เข้ามาถวาย พระวชิรญาณเถระ เสนอให้ยืมพระคัมภีร์ที่ทางฝ่ายไทยไม่มี เป็นคัมภีร์ซึ่งพระสงฆ์มรรมวงศ์ได้มาจากพม่า และจะแปลออกเป็นภาษาสิงหล จัดเตรียมไว้ให้พระสงฆ์ไทยที่จะเดินทางไปดังกล่าวเพื่อนำกลับเข้ามากรุงเทพฯ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าการติดต่อกันระหว่างพระสงฆ์ไทยกับพระสงฆ์ลังกามีได้จำกัดอยู่เฉพาะกับพระสงฆ์สยามวงศ์ซึ่งถือว่าเป็นวงศ์เดียวกันเท่านั้น แต่ได้ติดต่อกับพระสงฆ์อีกนิกายคือมรรมวงศ์ด้วย ทั้ง ๆ ที่ทั้งสองนิกายมีข้อขัดแย้งกัน พระสงฆ์มรรมวงศ์เคยกล่าวหาว่า พระสงฆ์สยามวงศ์ก็กักไม่ให้ฝ่ายมรรมวงศ์ทราบ ว่าพระสงฆ์ไทยเดินทางไปถึงดังกล่าวแล้ว² การที่ฝ่ายไทยให้ความสำคัญกับทั้ง 2 นิกายทัดเทียมกันนั้น เป็นผลดีที่การติดต่อกันเปลี่ยนแปลงความรู้สามารถทำได้กว้างขวางขึ้น

ทางฝ่ายลังกาได้ใช้โอกาสในการติดต่อกันนี้สอบสวนคัมภีร์ของตน และขอยืมคัดลอกพระคัมภีร์จากไทยเช่นเดียวกัน เช่น คัมภีร์โยธนาฎีกา สังคหะฎีกาอภิธาน มงคล-

¹ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เลขที่ 148, สำเนาสมณสาสน์.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประณิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 353.

ที่ป็น ฎีกาคันถรรฐ เป็นต้น ซึ่งทางฝ่ายไทยมิได้ขัดข้องแต่ประการใด การแลกเปลี่ยน พระคัมภีร์ยังผลให้หลักฐานทางพุทธศาสนาสมบูรณชนทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายไทยและลังกา

2. การฟื้นฟูคตินิยมในทางพุทธศาสนา

การติดต่อกันระหว่างไทยและลังกาในครั้งนี้เป็นการฟื้นฟูความเชื่อและคตินิยมทางพุทธศาสนาของชาติทั้งสอง ดังจะเห็นได้จากความเชื่อในเรื่องการเคารพบูชาพระศรีมหาโพธิ์ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา เมื่อพระสงฆ์ไทยมีโอกาสเดินทางไปยังลังกาซึ่งเป็นสถานที่ที่เชื่อกันว่ามีพระศรีมหาโพธิ์ที่แท้จริง ก็ได้ขอนำหน่อพระศรีมหาโพธิ์ดังกล่าวกลับเข้ามาปลูกในประเทศไทย เช่น เมื่อครั้งที่สมณทูตไทยเดินทางไปยังลังกาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขากลับได้นำเอาหน่อพระศรีมหาโพธิ์ 6 หน่อมาด้วย ปลูกไว้ที่เมืองกลันตัน 1 ต้น ที่เมืองนครศรีธรรมราช 2 ต้น ที่วัดมหาธาตุฯ 1 ต้น วัดสุทัศน์ฯ 1 ต้น และวัดสระเกศอีก 1 ต้น¹

นอกจากนี้ทั้งฝ่ายไทยและลังกายังมีความเชื่อร่วมกันในเรื่องการบูชาพระทันตธาตุ กล่าวคือเมื่อจะส่งสมณทูตออกไปในรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้พระราชทานเครื่องบูชาพระทันตธาตุไปถวายด้วย พระสงฆ์ไทยเมื่อไปถึงก็พยายามหาโอกาสที่จะได้เข้านมัสการพระทันตธาตุ โดยขออนุญาตจากรัฐบาลอังกฤษที่ลังกาซึ่งก็เป็นไปตามความประสงค์ และเมื่อพระสงฆ์ไทยต้องการพระทันตธาตุจำลอง อังกฤษก็พยายามจัดให้²

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3,

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ประวัชชยานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่ป็น, หน้า 359.

การที่ไทยมีคตินิยมทางพุทธศาสนา เช่นเดียวกับลังกา และได้มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ ในขณะที่เดินทางติดต่อไปมาหาสู่กัน ก่อให้เกิดความรู้คู่ผูกพันใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

3. ผลกระทบในทางการเมือง

จุดประสงค์หลักในการส่งสมณทูตไปลังกา เป็นไปในทางพุทธศาสนา แต่การเดินทางในครั้งนี้นับว่ามีผลในทางการเมืองไปในตัวด้วย เป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ชาติ คือ ไทยและลังกา โดยอาศัยพื้นฐานทางด้านพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่า พระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ให้ความสำคัญในการเดินทางของสมณทูตมาก โดยเห็นว่า "ราชการครั้งนี้ประกอบด้วยพุทธจักรและอาณาจักร"¹ ได้เป็นธุระช่วยจัดแจงช่วยเหลือพระสงฆ์ในคณะสมณทูตตามความสามารถและขอขานหน้าที่ของตน

การที่ได้มีการติดต่อระหว่าง 2 ชาตินี้เอง ทำให้ทางลังกามีความรู้สึกร่วมที่พึงที่จะให้ความช่วยเหลือในเรื่องการพุทธศาสนาได้คือพระมหากษัตริย์ไทย ทางฝ่ายลังกายกย่องพระมหากษัตริย์ไทยมาก อาจกล่าวได้ว่าเท่าเทียมกับกษัตริย์ของลังกาเอง ข้าราชการลังกาชื่อ ทิดติเรป็นฏะรามะ หักมียา คุณาแอล ได้มีจดหมายถึงพระวชิรญาณเถระ แสดงความประสงค์ที่จะถวายเสด็จทำด้วยไม้สักซึ่งเคยเป็นเสด็จทรงของพระเจ้าวิกรมราชสีห์ (Wikrama Rajasingha) แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะทราบวาพระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก²

นอกจากนั้นทางฝ่ายลังกายังหวังพึ่งพระบรมราชูปถัมภกของพระมหากษัตริย์ไทยในกิจการพระพุทธศาสนาของตน ทั้งในด้านกรให้พระบรมราชูปถัมภกแก่พระสงฆ์ลังกา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 311.

² ห่องสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205 (พ.ศ. 2386) เลขที่ 148, สำนักสมณศาสน.

ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและการจัดการ เดินทางติดต่อซึ่งกันและกัน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้ตามที่ต้องการ

การติดต่อระหว่างไทยและลังกาด้วยการเดินทางไปมาหาสู่และส่งสมณฑุคนแลกเปลี่ยนกันนี้ ได้นำไปสู่การติดต่อระหว่างฝ่ายไทยกับรัฐบาลอังกฤษที่ลังกาด้วย ทั้งนี้ เพราะอังกฤษอยู่ในฐานะผู้ปกครองลังกา เมื่อพระสงฆ์ไทยเดินทางไปถึง จำเป็นต้องพบปะและเจรจาคำความกับนายคานอังกฤษ การเข้าขมบูนีเยสถานที่สำคัญคือวิหารพระเขี้ยวแก้ว จำเป็นต้องขออนุญาตจากราชการอังกฤษ รวมทั้งการขุดหนอพระศรีมหาโพธิ์เฮา กลับเข้ามาปลูกในกรุงเทพฯ อังกฤษได้อำนวยความสะดวกและปฏิบัติต่อพระสงฆ์ไทย เหมือนกับพระสงฆ์ลังกา ดังที่ราชการอังกฤษได้กล่าวกับพระสงฆ์ไทยว่า "ถ้าเจ้าคุณทั้งปวงจะอยู่ ณ เมืองนี้ทราบเท่าชีวิต ดิฉันก็จะปฏิบัติไปจนกว่าจะสิ้นชีวิตด้วยกัน"¹ และเมื่อพระสงฆ์ไทยจะเดินทางกลับ อังกฤษก็เป็นธุระช่วยจัดการหาพาหนะมาส่งพระสงฆ์ที่เกาะหมากอีกด้วย

อังกฤษได้มีส่วนช่วยให้การติดต่อระหว่างไทยกับลังกาในระยะเวลานี้เป็นไปโดยสะดวก มิได้ขัดขวางการติดต่อแต่ประการใด พระสงฆ์ไทยได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ว่า "(พวกข้าพเจ้า)...ยังยินดีขอบคุณต่อคณะผู้สำเร็จราชการอังกฤษ โดยที่ได้ปกครองเกาะทั้งสี่โดยธรรม ไม่ลดล้างชนบทธรรมเนียมในเกาะนั้นเสียประการหนึ่ง...โดยที่ได้ทำปฏิสังขารภิกษุชาวสยามของพวกข้าพเจ้าผู้ไปที่เกาะนั้นประการหนึ่ง"²

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ, ประติมากรรม
พระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 356.

² พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีใน
รัชกาลที่ 4 ภาค 2, หน้า 475.

4. การอุปสมบท

ถึงแม้ในลังกาจะมีพระสงฆ์จำนวนมากพอสมควร มีพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่จะจัดการอุปสมบทให้แก่กุลบุตรลังกาได้เองก็ตาม เมื่อเดินทางติดต่อกับไทย ไททราว กิติคุณความรู้และความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย พระสงฆ์ลังกาจึงขอร้องให้พระวชิรญาณเถระ จัดส่งพระสงฆ์ที่มีความรอบรู้ในพระธรรมวินัย ไปเป็นพระอุปัชฌาย์ช่วยอุปสมบทให้แก่ประชาชนลังกา พร้อมทั้งขอพระสงฆ์อีก 10 รูป เป็นพระบริวารออกไปช่วยในการนี้ เพื่อสั่งสอนพระสงฆ์ลังกาให้มีวัตรปฏิบัติตามแบบอย่างในประเทศไทย

เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่พระสงฆ์ลังกาต้องการอุปสมบทตามอย่างในประเทศไทย อาจเป็นเพราะถือว่าเป็นวงศ์เดียวกันมาแต่เดิม ดังที่พระสงฆ์ลังกาได้กล่าวไว้ว่า "เราเล่าก็นับถือพระสงฆ์ชาวกรุงศรีอยุธยาเป็นครูอุปัชฌาย์ของเรา"² เมื่อมีการติดต่อกันบ่อยครั้ง ไททราวความก้าวหน้าทางพุทธศาสนาของฝ่ายไทย ทางพระสงฆ์ลังกาจึงต้องการให้มีกรอุปสมบทในลังกาโดยพระสงฆ์ไทยตามแบบอย่างที่เคยมีมาแล้วในอดีต

พระสงฆ์ฝ่ายลังกาขอมาให้ได้ไปช่วยจัดการอุปสมบทกุลบุตรในขณะนั้นเป็นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย แต่เนื่องจากในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังไม่ได้มีการนับเป็นทางการว่าพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายเป็นนิกายหนึ่ง จึงยังไม่ได้-

¹ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เลขที่ 150, สำนักสมณสาส์น.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประติมาฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาที่ปี, หน้า 353.

มีการวินิจฉัยในครั้งนั้น¹

การติดต่อทางพุทธศาสนาในลังกาในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นนี้เป็นการ กระชับ ความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมให้แน่นแฟ้นขึ้น และยังเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ในระยะต่อมา โดยเฉพาะในเรื่องการอุปสมบทและการจัดการคณะสงฆ์ ซึ่งทางฝ่ายลังกาจะติดต่อขอรับ ความอุปถัมภ์จากไทยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 433.

การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาจากประเทศไทย

ในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตใน พ.ศ. 2394 พระ-
วชิรญาณเถระ (สมเด็จพระเจ้าอนงญาเชอ เจ้าฟ้ามงกุฏ) ไค่ลาผนวช และเสด็จเถลิง-
ถวัลยราชสมบัติ ทรงพระนามว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์
อันดีระหว่างไทยกับลังกาได้ดำเนินต่อมา ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ฝ่ายลังกามีความใกล้ชิดกับ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ยังทรงผนวชอยู่ และทางฝ่ายลังกาได้ตระหนัก
ในพระเกียรติคุณความเป็นบูรพมหาราชอย่างกว้างขวาง และความสนพระทัยในศาสนาของ
พระองค์ตั้งไกลกลาวมาแล้ว ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
การติดต่อระหว่างไทยและลังกาก็ได้ดำเนินต่อมา ทำให้ทางฝ่ายลังกาทราบถึงความ
ไปของการพุทธศาสนาในประเทศไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นอย่างดี

การพุทธศาสนาในประเทศไทยในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงแต่งตั้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ให้กรมหมื่นบวรรั้งสีสุริยพันธ์¹ เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตปกครองวัดบวรนิเวศวิหารต่อจากพระองค์ เจ้าคณะองค์นี้ทรงรักษานบธรรมเนียมที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงวางระเบียบปฏิบัติไว้อย่างเต็มที่ และยังได้ทรงตั้งธรรมเนียมบางอย่างเพิ่มขึ้น เช่น ทรงนัดให้พระสงฆ์คณะธรรมยุตไปนมัสการพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรและทำวัตรสวดมนต์ในพิธีเช้าพรรษาในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นประจำทุกปี² เป็นต้น เป็นโอกาสให้บรรดาพระสงฆ์คณะธรรมยุตได้พบปะกัน และเป็นการสร้างสามัคคีในหมู่คณะด้วย นอกจากนั้นกรมหมื่นบวรรั้งสีสุริยพันธ์ยังทรงมีความระมัดระวังในการรับกุลบุตร เข้ามาอุปสมบทในคณะธรรมยุต ด้วยเกรงว่าอาจจะมึนงงที่หวังผลประโยชน์ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดปราน จึงเข้ามาบวชโดยที่ไม่ได้ศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษานบธรรมเนียมของคณะธรรมยุตไว้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีได้ทรงละเลยหรือรังเกียจการสมาคมกับพระสงฆ์มหานิกายแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ประธานอุปสมบทแก่กุลบุตรรวมกับที่ประชุมสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงให้ความสนพระทัยคณะสงฆ์มหานิกายเท่าเทียมกันกับคณะธรรมยุตพระองค์ทรงมีนโยบายที่จะติดต่อสมาคมกับพระสงฆ์มหานิกายใกล้ชิดกว่าเดิม เช่น พระ-

¹ กรมหมื่นบวรรั้งสีสุริยพันธ์ ประสูติเมื่อ พ.ศ. 2352 พระนามเดิมคือพระองค์เจ้าฤกษ์ เป็นพระโอรสของกรมพระราชวังบวรมหาเสนาบดี และเจ้าจอมมารคาน้อยเล็ก บรรพชาเป็นสามเณรใน พ.ศ. 2365 และผนวชเป็นภิกษุต่อมา จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2394 ทรงได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ได้รับเฉลิมพระนามเป็น "พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นบวรรั้งสีสุริยพันธ์" ต่อมาได้รับเฉลิมพระนามเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ใน พ.ศ. 2464 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2435.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465), หน้า 36.

ราชทานพระบรมราชาญาทิให้ทุกคามปัญหา พระธรรมวินัยที่ใครจะทราบหรือยังสงสัยได้
 ความประสงค์ และทรงชี้แจงพระราชวินิจฉัยโดยมิไคร้งเกียจ¹ พระสงฆ์มหานิกายได้หัน
 มาสนใจปรับปรุงวัตรปฏิบัติของตนให้ดีขึ้น พระราชนโยบายดังกล่าวนอกจากจะทำให้
 พระสงฆ์เคร่งครัดในพระธรรมวินัยแล้ว ยังทำให้การคณะสงฆ์ไม่มีการแตกแยกกันอีกด้วย

นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงสร้างวัดวาอารามเพิ่มขึ้น วัดที่โปรดฯ ให้สร้าง
 ขึ้นใหม่ ได้แก่ วัดมกุฏกษัตริยาราม วัดโสมนัสวิหาร วัดปทุมวนาราม วัดบรมนิวาส และที่
 สำคัญคือวัดราชประดิษฐาราม ซึ่งถือว่าเป็นวัดประจำพระองค์ และได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์
 วัดทั้งในกรุงและหัวเมืองอีกเป็นจำนวนมาก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องพิธีต่าง ๆ ทาง
 พุทธศาสนาอย่างจริงจัง ดังที่โปรดฯ ให้กำหนดพิธีในวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชาเป็น
 พระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรง
 ให้ความอุปถัมภ์กิจการพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้าน ยังผลให้พุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง
 พระสงฆ์ต่างสนใจเอาเรียนศึกษาปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยกันโดยทั่วไป

ในรัชกาลต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบาย
 ปรับปรุงประเทศทั้งทางด้านอาณาจักรและพุทธจักร สำหรับทางด้านพุทธจักรนั้น ทรงอาศัย

¹ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ (พระนคร : โรงพิมพ์
 สมาคมสังคมนศาสตร์, 2504), หน้า 87.

ความช่วยเหลือจากพระเจ้านองยาเซอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส¹ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) คงจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเกลี้ยกล่อมให้กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสผนวชไม่สึกเพื่อเป็นกำลังของพระองค์ในการทะนุบำรุงพุทธศาสนา² ซึ่งพระเจ้านองยาเซอ กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสได้ทรงประกอบกรณียกิจสนองพระราชประสงค์ทางคานพุทธศาสนาหลายประการ

ในเรื่องการศึกษาของสงฆ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสได้ทรงจัดตั้งมหามกุฏราชวิทยาลัยขึ้นใน พ.ศ. 2436 หลังจากที่ทรงรับปกครองวัดบวรนิเวศวิหารเพียง 1 ปี ในขณะนั้นได้มีการตั้ง "มหาธาตุวิทยาลัย" หรือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายที่วัดมหาธาตุอยู่แล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2432 มหามกุฏราชวิทยาลัยตั้งขึ้นด้วยจุดประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อเป็นสถานศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์และสามเณร เพื่อจัดเป็นที่เล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ เช่น หนังสือไทยและเลขสำหรับเด็กที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองนำมาฝากไว้ในวัด และเพื่อเป็นสถานที่อบรมสั่งสอนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั่วไป

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ประสูติเมื่อ พ.ศ. 2403 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเจ้าจอมมารดาแพ มีพระนามเดิมว่า พระองค์เจ้ามุนษุณนาคมาณพ ทรงบรรพชาเป็นสามเณรใน พ.ศ. 2416 และต่อมาผนวชเป็นภิกษุใน พ.ศ. 2422 ใน พ.ศ. 2424 ได้รับสถาปนาเป็น กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เจ้าคณะรองคณะธรรมยุติกนิกาย ต่อมาได้รับเฉลิมพระนามเป็น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ใน พ.ศ. 2453 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2464.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระประวัติ (พระนคร: มงคลการพิมพ์, 2514), หน้า 45.

ในเรื่อง การศึกษาของพระสงฆ์นั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงนำวิชาการแบบใหม่เข้ามาสอนในมหามกุฏราชวิทยาลัย ทรงให้นักเรียนเรียนทั้งภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ เบื้องต้น และวิชาการอื่น ๆ มหามกุฏราชวิทยาลัยจึงเป็นสถานศึกษาที่สำคัญมากในขณะนั้น ใน พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่จะขยายการศึกษาออกไปยังหัวเมือง จึงทรงมอบหมายให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นผู้ดำเนินการด้วยความร่วมมือของกระทรวงมหาดไทย วัดในกรุงและหัวเมืองเป็นสถานศึกษา ดำเนินการสอนโดยพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมจากมหามกุฏราชวิทยาลัย การดำเนินงานในครั้งนั้น นอกจากแสดงถึงความไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้พุทธศาสนามีความสำคัญ เจริญมั่นคงยิ่งขึ้น กล่าวคือ โรงเรียนที่ตั้งขึ้นนั้น ครูผู้สอนคือพระสงฆ์ผู้สละอายุพระพุทธศาสนา วิชาที่สอนเป็นหลักก็คือวิชาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา สั่งสอนอบรมกุลบุตรให้เป็นคนดี ปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา

นอกจากนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสยังทรงเป็นธุระในการพระพุทธรูปศาสนามากมายหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการสั่งสอนพระธรรมวินัยให้กับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ด้วยการทรงพระนิพนธ์หนังสือสอนพระพุทธรูปศาสนามาตราพระปริยัติธรรม งานสำคัญอีกประการหนึ่งของพระองค์ก็คือ ทรงเป็นธุระช่วยเหลือในการทำสังคายนาจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นงานที่สำคัญในทางพุทธศาสนาในอันที่จะเผยแพร่ความรู้ทางพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป

แต่เดิมนั้นการทำสังคายนาพระไตรปิฎก จะใช้วิธีการจารึกอักษรขอมลงในใบลาน ซึ่งเป็นการยากสำหรับผู้ที่ไม่รูภาษาขอมที่จะอ่านให้เข้าใจได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้มีการตรวจสอบทานพระไตรปิฎกอีกครั้ง และตีพิมพ์เป็นเล่ม มีคณะกรรมการตรวจสอบต้นฉบับ แล้วจึงเปรียบเทียบกับต้นฉบับในประเทศพม่า ลังกา และสยามบาลีปกรณ์ที่ลอนดอน เมื่อเสร็จแล้วได้จัดพิมพ์เป็นภาษาบาลีเขียนด้วยตัวอักษรไทย 1,000 ชุด ชุดละ 39 เล่ม ใน พ.ศ. 2436

ในเรื่องการคณะสงฆ์นั้น ในรัชกาลนี้ได้มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการซึ่งเป็น
 หน่วยงานซึ่งจัดการทั้งเรื่องการศึกษาและการศาสนา กรมที่ดูแลเรื่องศาสนาคือกรม
 สังฆการี มีหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์ อาทิเช่น การตั้งสมณศักดิ์ เจ้าอาวาสและเจ้า
 คณะ รวมทั้งมีหน้าที่สอดส่องดูแลความประพฤติของพระสงฆ์และสามเณร ช่วยปราบปราม
 อลัชชี เป็นต้น ทดมาได้มีการตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์ ใน พ.ศ. 2445 มอบ
 หมายให้พระสงฆ์ดูแลปกครองกันเองภายใต้การดูแลของมหาเถรสมาคม ซึ่งมีสมเด็จพระ
 มหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นองค์ประธาน ทำให้การปกครองสังฆมณฑลเป็น
 ไปโดยเรียบร้อยเป็นปกติแผน ยังผลให้การพุทธศาสนามีความมั่นคงขึ้น

จะเห็นว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงมีบทบาท
 สำคัญในการพุทธศาสนาในรัชกาลนี้เป็นอย่างมาก ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 ทรงมีพระราชดำริว่า ไฉนทรงดำเนินงานด้วย "กำลังแลพระวิริยะแลพระปรีชาญาณอันแรง
 กลามีไฉนครั้งแรกทอดความยากลำบากพระกายและพระหฤทัย และทรงพระดำริจัดการบำรุง
 พระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปในตามทางเจริญ ต้องตามกาลสมัยทุกวันนี้" ¹ นับได้ว่าสมเด็จพระ
 พระมหาสมณเจ้าฯ ไฉทรงสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวในการช่วยทะนุบำรุงพระศาสนาเป็นอย่างดี ประเทศไทยมีชื่อเสียงเด่นในฐานะแหล่ง
 พุทธศาสนา ดังกล่าซึ่งมีการติดต่อกับไทยเป็นระยะเวลานาน จึงได้ติดต่อเพื่อขอรับความ
 อุปถัมภ์ในด้านการศึกษาจากไทยอีกครั้งหนึ่ง

สาเหตุในการขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนา

ความต้องการของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนซึ่งกำลังจะขอรับความอุปถัมภ์จาก
 ฝ่ายไทย เกิดขึ้นด้วยเหตุผลประกอบกันหลายประการ ดังนี้คือ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

1. ความแตกแยกของคณะสงฆ์ในลังกา
2. พื้นฐานความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา
3. นโยบายของอังกฤษต่อการติดต่อระหว่างไทยกับลังกา

1. ความแตกแยกของคณะสงฆ์ในลังกา

คณะสงฆ์ในลังกาได้แตกแยกเป็นหมู่เหล่าในกายทาง ๆ มาเป็นระยะเวลา นาน มีวัตรปฏิบัติที่ต่างกัน ไม่ยอมรับร่วมทำสังฆกรรมด้วยกัน ในขณะนั้นพระสงฆ์ใน ลังกาแยกออกเป็น 3 พวกใหญ่ ๆ คือ พระสงฆ์สยามวงศ์หรืออุบาลีวงศ์ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก พำนักอยูคามวัดทั่วไปทั้งเกาะ พระสงฆ์อมรปุระวงศ์หรือรมมังศ์เป็นวงศ์ที่รับถือนวชเป็น แบบพม่า อยู่คามวัดชายฝั่งทะเลภาคใต้ และพระสงฆ์รามัญวงศ์อยู่คามวัดแถบชายฝั่งทะเล เชนเดียวกับอมรปุระวงศ์

พระสงฆ์ทั้ง 3 คณะดังกล่าวไม่มีใครมีความปรองดองกันอย่างเห็นได้ชัด พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภถึงเรื่องนี้ว่า "พระสงฆ์แลชาวเมือง สิงหพิทขีที่ขึ้นนับถือพุทธศาสนาอยู่นั้น พวกนั้นก็ไม่มีใครสามัคคีต่อกัน พวกหนึ่งจะพาไปทาง หนึ่ง พวกหนึ่งจะพาไปทางอื่น ว่ากล่าวทุ่มเถียงแย่งกันไป เยือก้นมา"¹

การไม่ปรองดองกันนี้ไม่ได้รับการแก้ไข เนื่องจากชาดผู้เป็นใหญ่ทางศาสนา ที่จะชักนำพระสงฆ์ให้รวมกลุ่มกัน อังกฤษซึ่งเป็นผู้ปกครองลังกาก็นับถือลัทธิศาสนาแตกต่าง กัน แม้ว่ารัฐบาลอังกฤษจะรับรองสถานะพุทธศาสนา ก็มีได้คำเป็นงานส่งเสริมกิจการ พุทธศาสนาเท่าใดนัก เนื่องจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่อาจก่อให้เกิดความ กระทบกระเทือนได้ง่าย บรรดาข้าหลวงใหญ่อังกฤษในลังกาจึงไม่มีความประสงค์ที่จะเข้า แทรกแซงกิจการพุทธศาสนา เจ้าหน้าที่อังกฤษบางคนได้เสนอให้ชาวพุทธจัดการเรื่องศาสนา

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : พุทธอภินิหารพิมพ์, 2516), หน้า 117.

ของตนเองโดยที่รัฐไม่จำเป็นต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยว¹

ในเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ ถึงแม้ว่ารัฐบาลอังกฤษจะมีการแต่งตั้งสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ต่าง ๆ แต่อังกฤษก็มิได้เข้าไปเกี่ยวข้องในการปกครองคณะสงฆ์แต่อย่างใด จึงขาดผู้นำที่จะทำหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาการคณะสงฆ์ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งข้อสังเกต เมื่อครั้งพระองค์เสด็จแวะประพาสลังกาใน พ.ศ. 2440 ว่า "...ไม่มีผู้ใดเป็นใหญ่ บังคับบัญชาทั่วไป ฝ่ายอาณาจักรก็มิได้เกี่ยวข้องอันใดในศาสนา เขามิใคร่รอกอนขมเหง เหมือนครั้งโปรตุเกส แต่อาศัยที่ไม่ได้มีผู้ใดจะตราสินข้อที่ถูกต้อง"²

โดยเหตุที่ลังกาขาดผู้นำที่จะทำหน้าที่บำรุงอุปถัมภ์การพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงต่างปฏิบัติตนตามที่ตนเห็นสมควร ไม่ใคร่สนใจในการศึกษาพระธรรมวินัย ประพฤติตนไม่สมควร เช่น ได้มีพระสงฆ์ตกเป็นจำเลยในคดีฆาตกรรมบ้าง ทำเงินปลอมบ้าง นอกจากนี้ยังมีการแสวงหาลาภสักการจากประชาชน ชักนำไปเกิดความเลื่อมใสในการถือฤกษ์³ สภาวะการณดังกล่าว ทำให้ประชาชนเลื่อมความนับถือพระสงฆ์ บางคนเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนาซึ่งมีการเผยแพร่อ้างสอนอยู่โดยทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่า อัครศาสนของผู้นับถือพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาในลังกาขณะนั้น เป็นดังนี้คือ เป็นพุทธ 7 ส่วน และเขารีก-

¹ H.A.J. Halugalle, British Governors of Ceylon (Colombo: The Associated Newspaper of Ceylon, 1963), p. 85.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์เรื่องพระตันตขาคู (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ไท, 2468), หน้า 37.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำแปลจดหมายนายธรรมกิริชชาวลังกา ลงวันที่ 20 เมษายน 2440," พระนิพนธ์ทางเรื่อง (พระนคร : โรงพิมพ์สี่หวร, 2514), หน้า 174.

นับถือคริสต์ศาสนาเสีย 1 ส่วน¹ ความสำเร็จในการชักจูงให้ประชาชนในเกาะดังกล่าวหันมาเป็นคริสต์ศาสนิกชน เกิดขึ้นได้ส่วนหนึ่งเนื่องจากคณะมิชชันนารีถือโอกาสที่พระสงฆ์ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นเครื่องมือโฆษณาให้ประชาชนเห็นข้อบกพร่องของพุทธศาสนา

สภาพพุทธศาสนาในดังกล่าวขณะนั้น ได้มีผู้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า "คณะสงฆ์แตกแยก ออกเป็นหมู่เหล่า และอาจกล่าวได้ว่าการคณะสงฆ์กำลังเสื่อมโทรมอย่างมาก"² เป็นเหตุให้พระสงฆ์และชาวพุทธในดังกล่าวเห็นความจำเป็นที่จะต้องหาวิธีปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาในประเทศของตน โดยอาศัยความช่วยเหลือจากดินแดนที่นับถือพุทธศาสนา เช่น เดียวกันคือประเทศไทย

2. พื้นฐานสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา

การที่ไทยและลังกามีความสัมพันธ์ติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ทางพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการส่งสมณทูตจากประเทศไทย เพื่อสอบถามความเป็นไปของพุทธศาสนาในลังกา และมีพระสงฆ์ลังกา เดินทางเข้ามาติดต่อและขอเล่าเรียนพระปริยัติธรรมในกรุงเทพฯ อย่างสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดความผูกพันใกล้ชิดกันเป็นพิเศษกว่าประเทศที่นับถือพุทธศาสนาชาติอื่น ๆ

ทางด้านลังกาเมื่อทราบข่าวคราวพุทธศาสนาในประเทศไทยว่า พระสงฆ์ไทยศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมกันอย่างกว้างขวาง และมีวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด จึงต้องการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกับพระสงฆ์ไทย และประสงค์ที่จะมีวัตรปฏิบัติเช่นเดียวกัน จึงได้มีจดหมายจากพระสงฆ์ลังกา เข้ามาขอพระสงฆ์ไทยไปเป็นอาจารย์สอนพระธรรมวินัย

¹ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 30 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 45.

² หจข., ร.5 ศ.8 จดหมายของอโศกะภิกขุ ลงวันที่ 1 สิงหาคม 2443, เรื่องอโศกะภิกขุเมืองลังกา.

ที่ลังกา ตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว¹

นอกจากนั้น ในขณะที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ยังทรงผนวช เป็นที่ "พระวชิรญาณเถระ" เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ทรงรับภาระในการดูแล พระสงฆ์ลังกา กล่าวกันว่า พระองค์ทรงสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับพระสงฆ์เหล่านั้น อย่างสม่ำเสมอ² และยังคงทรงมีสมณสาส์นติดต่อกับพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ของลังกา นอกจากนี้ ยังทรงรับผิดชอบในการตรวจสอบคัมภีร์ของไทยที่มีอยู่ กับคัมภีร์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ของฝ่ายเถรวาท เพื่อให้ได้คณบัญัติถูกต้อง จึงได้ทรงติดต่อกับฝ่ายลังกา เพื่องานดังกล่าว อยู่เสมอ

การตรวจสอบพระคัมภีร์ต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนาที่ทางฝ่ายไทยมักจะตรวจสอบ กับคณบัญัติมีในลังกา เป็นเพราะลังกาได้ชื่อว่ามีพระไตรปิฎกที่เป็นหลักของพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท³ กล่าวคือ ในรัชกาลพระเจ้าวิสุทธิคามินี (พ.ศ. 455-467) ได้มีการจารึก พระธรรมวินัยลงเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก เพื่อป้องกันการคลาดเคลื่อน นับว่า เป็นพระไตรปิฎกฉบับเขียนฉบับแรกของฝ่ายเถรวาท และต่อมาในรัชกาลพระเจ้ามหานาม (พ.ศ. 943-975) มีพระสงฆ์ชื่อพระพุทธโฆษาจารย์ชาวเมืองพุทธคยาในอินเดียเดินทางไป ลังกาเพื่อแปลอรรถกถาและพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี และได้ร่วมมือกับ พระเถระชาวลังกาชำระพระไตรปิฎกใหม่อีกครั้ง อาจจะนับได้ว่าเป็นการสังคายนาอีก-

¹ ห่องสมุทวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เลขที่ 151, สำเนาสมณสาส์น.

² แอ็บบ็อก โดว์ มอฟเฟ็ค, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, 2520), หน้า 21.

³ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา (ธนบุรี : โพธิ์สามต้นการพิมพ์, 2513), หน้า 582.

ครั้งหนึ่ง ในครั้งนี้พระพุทโธมาจารย์และพระเถระดังกาโคช่วยกันแต่งและรวบรวมคัมภีร์ต่าง ๆ ขึ้นเป็นจำนวนมาก นับว่าพระคัมภีร์ทางพุทธศาสนาได้มีเป็นหลักมั่นคง กล่าวกันว่าพระไตรปิฎกที่รวบรวมในครั้งนั้นมีอรกตกถึง 275,250 เรือง¹ พระไตรปิฎกซึ่งได้รับการสังคายนาในครั้งนั้นเป็นหลักของพุทธศาสนาเถรวาทและเผยแพร่ไปในนานาประเทศต่อมา ถึงแม้ลังกาจะประสบความยุ่งยากทางการเมืองบ้างก็ตาม แต่ก็ยังมีพระสงฆ์ที่เล่าเรียนพระคัมภีร์ไตรปิฎกโดยวิจิตรจำ และได้ช่วยกันรักษารวบรวมและรจนารรกตกคัมภีร์อีกหลายเรื่องเพิ่มเติมขึ้น ลักษณะเด่นและชื่อเสียงของพระไตรปิฎกในลังกานี้เองทำให้ทางฝ่ายไทยสนใจที่จะตรวจสอบสมทานคัมภีร์กับลังกา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ พระสงฆ์ลังกาเห็นเป็นโอกาสเหมาะที่จะขอรับพระบรมราชูปถัมภ์ เนื่องจากทางฝ่ายลังกาได้ทราบถึงน้ำพระทัยอันกว้างขวางของพระองค์ที่จะทำนุบำรุงการพระพุทศาสนาเป็นอย่างดี

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงสนพระทัยในการทะนุบำรุงพุทธศาสนาเช่นเดียวกับสมเด็จพระบรมชนกนาถ และทรงประกอบพระราชกรณียกิจในทางพุทธศาสนาหลายประการ โดยเฉพาะที่มชื่อเสียงปรากฏไปในต่างประเทศ คือ การจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ใน พ.ศ. 2436 พระองค์ได้พระราชทานพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์แก้ไขชำระและสถาปนาศึกษาในประเทศและต่างประเทศ พระราชกรณียกิจนี้เป็นที่ยกย่องมากจากพระสงฆ์ลังกา ซึ่งได้มีจดหมายกราบบังคมทูลว่า

...ทุกประเทศที่มีถือพุทธศาสนา มีความนับถือฝ่าละอองธุลีพระบาท เพราะการพิมพ์พระไตรปิฎก 39 เล่มสมุด ... ทูลขอการพิมพ์พระไตรปิฎกนี้ชื่อว่า ทรงปลงกัณนรรดาธิบาย ฝ่ายภาษาสยาม จากเทศุรายและอันครายทุกประการ...²

¹ ลีทธารถ พุทธรักชิต, สยามบุปผัมปทา, หน้า 20.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำแปลคำกราบบังคมทูลของชาวลังกานับถือพระพุทศาสนา," พระนิพนธ์ทางเรื่อง, หน้า 152.

การประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความสนพระทัยในการอุปถัมภ์พุทธศาสนา พระสงฆ์ลังกาจึงมีความหวังว่า พระองค์จะทรงเป็นที่พึ่งในทางศาสนาแก่ตนได้ โดยอาศัยรากฐานความสัมพันธ์อันดีที่มีมาแต่ในอดีตระหว่างไทยกับลังกา

พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในลังกาได้พยายามปรับปรุงพุทธศาสนาในประเทศของตนหลายวิธีด้วยกัน อาทิ ได้พยายามที่จะเผยแพร่พระธรรมคำสั่งสอน โดยการใช้สิ่งพิมพ์สำหรับแจกจ่าย และจัดพิมพ์งานเขียนทางพุทธศาสนาเพื่อรวบรวมไว้เป็นหลักฐาน แต่ทว่าขาดแคลนเงินทุน ในครั้งนั้นทางลังกาจึงขอพระราชทานทุนจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการจัดตั้งโรงพิมพ์ ซึ่งพระองค์ก็พระราชทานให้ตามปรารถนา โรงพิมพ์ที่ตั้งขึ้นชื่อว่า "โรงพิมพ์ลังโกปการ" (Lankopakara Press) ในปี พ.ศ. 2405 อยู่ที่เมืองกัลลั (Galle) ได้ผลิตหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นอันมาก การศึกษาทางพุทธศาสนาจึงเผยแพร่กว้างขวางขึ้น และพยายามที่จะส่งเสริมการศึกษาทางพุทธศาสนา โดยการตั้งโรงเรียนสอนศาสนาในวันอาทิตย์ สอนพุทธประวัติ ธรรม และวินัยสนา และจัดตั้งวิทยาลัยสงฆ์ที่สำคัญอีก 2 แห่งคือ วิทยาลัยการ บริเวณะ ใน พ.ศ. 2419 และวิทยาลัย บริเวณะ ใน พ.ศ. 2416 ให้การศึกษาชั้นสูงแก่พระสงฆ์ทั่วไป ถึงกระนั้นความพยายามดังกล่าวก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งนี้พระสงฆ์ลังกามีความเห็นว่าเป็นเพราะ "ไม่ได้รับความอุปถัมภ์ และความเมตตาจากผู้นับศาสนา"² ทางฝ่ายลังกาจึงหวังที่จะได้รับความอุปถัมภ์จากไทย เพื่อให้งานฟื้นฟูพุทธศาสนาในประเทศของตนดำเนินไปด้วยดี

¹ พระแก้วสุวรรณ, ไปสืบศาสนาในลังกาและอินโดนีเซีย (พระนคร : โรงพิมพ์เลี้ยงช้างจงเจริญ, 2507), หน้า 11.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำแปลจดหมายเหตุพระสังฆปริณายก เตือนเมษายน ร.ศ. 116," พระนิพนธ์ทางเรื่อง, หน้า 159.

นอกจากนั้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์นี้ว่าเป็นพระมหากษัตริย์ที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเพียงพระองค์เดียวที่ยังปกครองดินแดนที่เป็นเอกราช ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไป รวมทั้งรัฐบาลของชาติตะวันตกที่ปกครองดินแดนในแถบเอเชียด้วย ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่ผู้ชุกคนพบพระบรมสารีริกธาตุใน พ.ศ. 2441 ที่เมืองกบิลพัสดุ์ ลอร์ดเคอร์ซอน (Lord Curzon) อุปราชอังกฤษที่ปกครองอินเดียปรารภว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นพุทธศาสนูปถัมภกมีอยู่แต่เพียงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว จึงได้ส่งพระบรมสารีริกธาตุนั้นเข้ามาถวาย¹ ปรากฏว่าประเทศที่นับถือพุทธศาสนาชาติอื่น ๆ รวมทั้งลังกาดด้วย ได้แต่งทูตเข้ามาทูลขอพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งพระองค์ได้พระราชทานแบ่งให้ตามประสงค์ เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้พระเกียรติคุณแพร่ออกไป โดยเฉพาะทางฝ่ายลังกาให้ความนับถือพระองค์ในฐานะองค์พุทธศาสนูปถัมภกเป็นอย่างมาก แม้แต่พระสงฆ์ที่เป็นชาวอังกฤษซึ่งได้เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนา คือ พระอโศกะภิกขุ ยังได้ให้คิดเห็นในจดหมายกราบบังคมทูล ลงวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2443 ว่า "จะพยายามกระทำทุกสิ่งเท่าที่ตนเองจะสามารถทำได้ เพื่อให้ชาวพุทธชาติต่าง ๆ อยู่ภายใต้การดูแลของผู้นำทางศาสนาแต่พระองค์เดียว (หมายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)"²

ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกันระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในทั้งสองประเทศยังคงแน่นแฟ้นอยู่ ด้วยความเชื่อที่ว่าทางฝ่ายกัมพูชาศาสนาเดียวกัน และได้เคยให้ความอนุเคราะห์แก่กันมาในอดีต จนมีผู้เปรียบเทียบว่า ไทยและลังกาเปรียบเสมือนพี่น้อง -

¹ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ประชุมพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา, หน้า 111.

² หจข., ร. 5 ศ. 8 จดหมายพระอโศกะภิกขุ ลงวันที่ 1 สิงหาคม 2443, เรื่องอโศกะภิกขุเมืองลังกา.

ฝาแฝด¹ ไม่มีข้อรังเกียจกันแต่ประการใด พระสงฆ์ในลังกาให้เกียรติแก่พระสงฆ์ไทย เป็นอันมาก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง ได้มีเจ้านายไทย เดินทางไปลังกาและณเวชนั้น คือ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์² ซึ่งต่อมาได้ดำรงตำแหน่ง เป็น เจ้าอาวาสวัดที่พุทธคยาราม นับเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่สองของวัดนั้น และได้สร้าง ความเจริญให้แก่วัดดังกล่าวเป็นอันมาก พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงมีโอกาสเฝ้าพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ครั้ง เมื่อพระองค์แวะประพาสลังการะหว่างทาง เสด็จประพาสยุโรป ใน พ.ศ. 2440 และ พ.ศ. 2450 การยอมรับพระสงฆ์ชาวไทยเป็น เจ้าอาวาสในลังกาแสดงถึงความใกล้ชิดสนิทสนมของทั้งสองฝ่ายได้เป็นอย่างดี ทางฝ่าย ลังกาคงจะเห็นว่า ในฐานะที่พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงเป็น เชื้อพระวงศ์และได้เคยปฏิบัติ ราชการที่สำคัญมาก่อน อาจจะเป็นผู้เชื่อมโยงให้ไทยและลังกาใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำแปลจดหมายเหตุพระ-
สงฆ์ลังกา ลงวันที่ 16 มีนาคม ค.ศ. 1897," พระนิพนธ์ทางเรื่อง, หน้า 147.

² พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ ประสูติใน พ.ศ. 2395 เป็นโอรสของพระเจ้าวรวงศ์-
เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
พระชันษาได้ 20 ปี ได้เสด็จไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ สำหรับการศึกษาแล้วกลับมา
รับราชการในประเทศไทยอยู่ระยะหนึ่ง ก่อนที่จะได้รับแต่งตั้งไปเป็นอัครราชทูตไทยประจำ
ราชสำนักต่าง ๆ ในทวีปยุโรป เมื่อ พ.ศ. 2428 (ร.ศ. 103) ทรงร่วมกับคณะทูตไทย
ณ กรุงลอนดอนและปารีส เข้าชื่อกันถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงการบริหารราชการ
แผ่นดินต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาทรงเดินทางไปญี่ปุ่น แล้วไม่
ได้กลับมาเมืองไทย แต่ได้เดินทางต่อไปลังกา ไปณเวชนและจำพรรษาที่วัดที่พุทธคยาราม
ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 จนได้เป็นเจ้าอาวาส เป็นที่ยกย่องนับถือในลังกามาก ครั้นถึงต้น
รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงลาผนวช เดินทางกลับประเทศไทย สิ้นพระ-
ชนม์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างทั้งสองประเทศเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ทางฝ่ายลังกาหวังที่จะได้รับความร่วมมือจากไทยในการปรับปรุงการศาสนาในประเทศของตน จึงได้ดำเนินการขอรับความช่วยเหลือมายังฝ่ายไทย โดยพยายามเน้นถึงความอนุเคราะห์ที่มีต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน

3. นโยบายของอังกฤษต่อการติดต่อกันระหว่างไทยกับลังกา

อังกฤษในฐานะผู้ปกครองลังกา ไม่มีนโยบายที่จะเบียดเบียนพุทธศาสนา ซึ่งนับได้ว่าแตกต่างจากนโยบายของโปรตุเกสที่ได้เคยปกครองลังกามาก่อน โดยที่โปรตุเกสมีนโยบายหลักในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา พยายามเปลี่ยนศาสนาของชาวพื้นเมือง และไม่ยอมให้พุทธศาสนิกชนลังกาติดต่อสอบถามข่าวคราวพุทธศาสนาในดินแดนอื่น¹

ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การติดต่อกันทางพุทธศาสนา ระหว่างไทยกับลังกาสามารถดำเนินไปด้วยดี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอังกฤษที่ปกครองลังกาอยู่ไม่ขัดขวางและยังช่วยอำนวยความสะดวกบางประการให้ด้วย อาทิเช่น การจัดส่งพระสงฆ์ในคณะสมณทูตไทยให้เดินทางกลับประเทศ และการส่งเคราะห์ทางด้านการเงินในขณะที่ย่านักอยู่ในลังกา เป็นต้น²

การที่รัฐบาลอังกฤษที่ลังกาไม่ขัดขวางการติดต่อกันระหว่างไทยและลังกา นอกไปจากนโยบายที่ไม่บีบบังคับชาวพื้นเมืองเรื่องศาสนา คงเห็นว่าเท่าที่ผ่านมาเป็นการติดต่อกันทางศาสนาไม่เกี่ยวกับการเมือง สำหรับการติดต่อกับไทยนั้น ใน พ.ศ. 2365 รัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ส่งจอห์น ครอว์เฟิร์ด (John Crawford) เป็นทูตมาเจริญทางพระราชไมตรีกับไทย ครั้นใน พ.ศ. 2367 เมื่ออังกฤษทำสงครามกับพม่าก็ได้ชักชวนให้ไทยเป็นพันธมิตรของตน และใน พ.ศ. 2369 ได้-

¹ ชูศักดิ์ ทิพยเกษร, พระพุทธศาสนาในศรีลังกา, หน้า 254.

² สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาคำรราชานุกาพ, ประติษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 345.

สงครามเอก เฮนรี เบอร์นี (Captain Henry Burney) เข้ามาทำสนธิสัญญาทางไมตรี และการค้ากับไทยเป็นผลสำเร็จ การดำเนินความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอังกฤษกับไทย นับเป็นข้อหนึ่งที่ทำให้อังกฤษไม่มีข้อกีดกันการติดต่อระหว่างไทยกับชาวลังกา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอังกฤษกระชับแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น และเป็นความสัมพันธ์ระดับประมุขของประเทศ เซอร์ จอห์น เบอริง (Sir John Bowring) ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครราชทูตเชิญพระราชสาส์นของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย มาเจรจาทำสนธิสัญญาทางไมตรีกับไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้จัดการต้อนรับอย่างสมเกียรติ และมี การเจรจาลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์ ที่เรียกกันว่า "สนธิสัญญาเบอริง" ใน พ.ศ. 2398 หลังจากนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเชื่อมสัมพันธไมตรีกับอังกฤษ โดยทรงแต่งตั้งให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) เป็นราชทูตไปเจริญพระราชไมตรีกับสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ใน พ.ศ. 2400 ในการส่งราชทูตไปในครั้งนี้ ทรงมีพระราชดำริที่จะมอบหมายให้คณะทูตไทยเจรจากับ ลอร์ด คลาเรนดอน (Lord Clarendon) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอังกฤษ เรื่องการรับรองคณะทูตไทยที่จะไปตั้งกาให้เรียบร้อยสมควรแก่ทางพระราชไมตรี¹ พระราชดำรินี้ในข้อนี้ขึ้น เนื่องจากทรงพิจารณาเห็นว่า การติดต่อระหว่างไทยกับรัฐบาลอังกฤษที่ลังกา แต่เดิมนั้นมีลักษณะที่ค่อนข้างจะไม่เป็นทางการ เพราะ "พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ยังไม่ทรงทราบธรรมเนียมฝ่ายข้างอังกฤษถนัด" และ "...ควยทราบว่าอังกฤษนับถือศาสนาอย่างอื่น..."² การติดต่อจึงมีแต่ -

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4, หน้า 119.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

สมณสาสน์ของสมเด็จพระสังฆราชไปถึงพระสังฆนายกในลังกา และหนังสือจากขุนนางไทย ถึงเจ้าหน้าที่อังกฤษในลังกา ท่านองผากผิงให้เจ้าหน้าที่อังกฤษช่วยดูแลและอำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์ไทย โดยย้ำว่าการที่ไทยเข้าไปติดต่อกับชาวลังกานั้น เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และเพื่อกิจการทางพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด¹ เป็นการแสดงให้เห็นเจตนาของไทยอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันกรเข้าใจผิดและข้อบาดหมาง ใจกับรัฐบาลอังกฤษในภายหลัง

การติดต่อกับรัฐบาลอังกฤษที่ลังกาในลักษณะดังกล่าว ไม่เป็นที่พอพระราชมหุทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่าไรนัก ด้วยทรงเห็นว่าเป็นการไม่สมพระเกียรติ² จึงมีพระราชประสงค์ให้คณะทูตปรึกษา กับ ลอร์ด คลาเรนดอน เพื่อที่รัฐบาลที่กรุงลอนดอนจะได้มีคำสั่งให้ทางรัฐบาลที่ลังกาจัดการต้อนรับคณะทูตไทยที่จะเดินทางไปลังกาต่อไปในภายหน้าให้เรียบร้อยดีกว่าครั้งก่อน ๆ ทรงอ้างว่า "ขณะนี้ฝ่ายไทยได้รับพระราชไมตรีอันสนิทสนมจากสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียแล้ว"³ นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงต้องการให้ทางฝ่ายอังกฤษรับทราบว่า การที่ไทยเข้าไปติดต่อกับลังกานั้นเป็นไปด้วยจุดประสงค์ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาเท่านั้น ดังที่มีพระราชบัญชาให้คณะทูตกล่าวถึงพระราชดำริที่จะส่งคณะทูต ประกอบด้วยพระสงฆ์และข้าราชการคุมเครื่องบรรณาการไปบูชาพระทันตธาตุ ทรงกล่าวไว้ว่าการส่งทูตเป็นไปตามธรรมเนียมที่เคยปฏิบัติมาในรัชกาลก่อน ๆ เพื่อการทำบุญกุศล มิได้มีจุดมุ่งหมายอื่น ทั้งนี้เพื่ออังกฤษจะได้ไม่เกิดความระแวงแคลงใจแก่ประการใด

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางฝ่ายรัฐบาลอังกฤษเองก็มีได้ชัดของแก่ประการใดที่พุทธศาสนิกชนลังกาจะติดต่อกับฝ่ายไทย โดยเฉพาะเมื่อ

¹ เรื่องเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 118.

³ เรื่องเดียวกัน.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเกาะลังการะหว่างทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปใน พ.ศ. 2440 ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนลังกา รัฐบาลอังกฤษที่ลังกาได้ถวายการต้อนรับเป็นอย่างดี และเมื่อทรงแวะที่ลังการะหว่างเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2450 เซอร์เฮนรี เบลก (Sir Henry Blake) ข้าหลวงใหญ่อังกฤษที่ลังกาได้ถวายการต้อนรับที่เมืองโคลอมโบ และถวายพระพุทธรูปซึ่งมีค่ามาก จนทรงเห็นว่า "คุ้มถึงว่าเราได้คบกับลังกามาหลายร้อยปี แต่เราไม่เคยได้ของดีของลังกาดังนี้..."¹

การที่ไทยและอังกฤษมีความสัมพันธ์ในทางการทูตต่อกัน และอังกฤษไม่เคยขัดขวางการติดต่อระหว่างไทยกับลังกา จึงทำให้ชาวลังกาเห็นว่าการขอความช่วยเหลือใด ๆ จากไทย น่าจะดำเนินไปได้ด้วยดีและสะดวกขึ้น

การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนา

การขอรับความอุปถัมภ์ในทางพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ลังกาเสนอมานั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ

1. การขอพระราชเป็นแบบธรรมเนียมตักนิทาย
2. การขอรับการจัดการปกครองคณะสงฆ์จากฝ่ายไทย

1. การขอพระราชเป็นแบบธรรมเนียมตักนิทาย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ หรือ พระวชิรญาณเถระ ได้ทรงก่อตั้งคณะสงฆ์ธรรมยุตแล้ว ได้ทรงพยายามฟื้นฟูการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่งสอนศาสนิกมัยให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด วัดบวรนิเวศวิหารขึ้นชื่อว่าเป็นแหล่ง-

¹ หจข., ร. 5 ต. 7 เรื่องหนังสือรับและพระราชหัตถเลขาตอบต่างประเทศ.

การศึกษาที่สำคัญ ความเจริญที่เกิดขึ้นในครั้งนั้นมีกิศัพพีไปถึงลังกา ได้มีพระสงฆ์ลังกา เดินทางเข้ามาเพื่อศึกษาพระธรรมวินัย และสอบสวนชาวคราวทางพุทธศาสนา เมื่อกลับออกไปยังประเทศของตน ก็นำเอาคติคุณความรู้อันในธรรมและความเคร่งครัดของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายไปเผยแพร่ในประเทศของตน ทำให้พระสงฆ์อื่น ๆ เกิดความสนใจที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างพระสงฆ์ไทย จึงได้มีสาส์นมากราบทูลขอรับให้พระวชิรญาณเถระช่วยจัดส่งพระสงฆ์ไทยที่รอบรู้ออกไปเป็นอุปัชฌาย์ บรรพชาและอุปสมบทให้กับบรรดากุลบุตรลังกา¹

ความประสงค์ในการขอพระสงฆ์ธรรมยุติกออกไปในครั้งนั้น เกิดจากศรัทธาและความใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์ลังกา กับพระสงฆ์คณะธรรมยุติที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพราะบรรดาพระสงฆ์ลังกาที่เดินทางเข้ามา ได้รับพระบรมราชานุญาตให้พำนักที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อจำพรรษาศึกษาพระธรรมวินัย สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ที่วัดบวรนิเวศวิหารมีการศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลีกันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากพระสงฆ์ธรรมยุติได้ใช้ภาษามคธ (ภาษาบาลี) แบบเดียวกันกับพระสงฆ์ลังกาในการสวดกรรมวาจาและการสวดมนต์ เพราะเห็นว่าดีกว่าแบบอื่น² ส่วนพระสงฆ์มหานิกายใช้ภาษามคธเช่นกันแต่ทว่ากรออกเสียงผิดเพี้ยนกันบ้าง นอกจากนี้วิธีการเรียนของพระสงฆ์ธรรมยุติแบ่งการเรียนเป็น 2 ชั้น ชั้นต้นเรียนไวยากรณ์ไปจนจบคัมภีร์มงคลีปนี เป็นการกวัดขันให้รู้ภาษามคธให้แตกฉานเสียก่อน แล้วจึงให้ศึกษาหาความรู้ด้วยการอ่านคัมภีร์อื่น ๆ ต่อไปภายหลัง ผู้ที่ศึกษาที่วัดบวรนิเวศวิหารจึงรอบรู้ภาษามคธ เชี่ยวชาญถึงสามารถพูด อ่าน เขียนได้โดยสะดวก

¹ หอสมุดวชิรญาณ, จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205 (พ.ศ.2386)

เลขที่ 151, สำนักสมณสาสน์.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เรื่องนิกาย (พระนคร: โรงพิมพ์สามมิตร, 2457), หน้า 24.

สำหรับพระสงฆ์ซึ่งกำลังเดินทางเข้ามา สามารถติดต่อกับเขาได้ด้วยการใช้ภาษามคธ
เท่านั้น เป็นเหตุหนึ่งที่ต้องพำนักอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

ความใกล้ชิดสนิทสนมและการที่สามารถติดต่อกันได้สะดวกโดยการใช้ภาษาเดียวกัน
ย่อมเป็นเครื่องดึงดูดใจให้พระสงฆ์ลังกาสุนใจที่จะแลกเปลี่ยนความรู้กับพระสงฆ์
ธรรมยุต อีกทั้งพระวชิรญาณเถระทรงแสดงความสนพระทัยอย่างมากในการติดต่อกับ
พระสงฆ์ลังกา เกี่ยวกับเรื่องหลักธรรมทางพุทธศาสนาและพระวินัยทุกค่านทุกมุม เพื่อนำ
ความรู้ดังกล่าวมาปรับปรุงหลักปฏิบัติของพระสงฆ์ธรรมยุต ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสอง
ฝ่ายแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น พระสงฆ์ลังกาจึงได้กราบทูลขอพระสงฆ์ธรรมยุตไปช่วยทำการอุปสมบท
ที่ลังกา แต่ในขณะนั้นทางฝ่ายไทยยังไม่ได้มีการสนองตอบในเรื่องนี้แต่ประการใด เพราะ
ยังไม่ถือว่าธรรมยุติกนิกายเป็นอีกนิกายหนึ่ง ยังเป็นสำนัก เรียกว่าสำนักวัดบวร อยู่ใน
ความปกครองของพระวชิรญาณเถระ มีวัดขึ้นกับคณะนี้ไม่มากนัก และรวมอยู่กับคณะกลาง
ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตินโรส¹

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์แล้ว ได้ทรงสถาปนา
กรมหมื่นวรวงศ์วิสัยพันธ์ เป็นอธิบดีของคณะสงฆ์ธรรมยุต ซึ่งเรียกในประกาศเฉลิมพระนาม
กรมว่า "ธรรมยุติกายิกสงฆ์ มัชฌิมบวรนิเวศาคีคณะ" เป็นคณะหนึ่งในคณะกลาง เหตุ
ที่ไม่ได้ทรงแยกคณะธรรมยุตเป็นคณะหนึ่งต่างหาก ก็เพราะทรงมีพระราชดำริว่า ถ้าทรง
ชวนขยายแผนิกายธรรมยุตให้แพร่หลายด้วยพระราชานุญาต จะเกิดโทษแก่บ้านเมืองมาก
กว่าเป็นคุณ² เพราะจะทำให้พุทธบริษัททั้งพระและคฤหัสถ์ที่นับถือคตินิกายต่างกันเกิด
รังเกียจกัน และพระมหานิกายก็จะหวั่นเกรงว่าอาจถูกบังคับให้แปลงเป็นธรรมยุต ทาง
ฝ่ายธรรมยุตเอง ถ้ามีจำนวนมากนัก การปฏิบัติพระธรรมวินัยก็อาจจะเสื่อมทรามลงได้

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การคณะสงฆ์
(พระนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2514), หน้า 21.

² สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า 87.

พระองค์มีพระราชดำรัสเป็นทางการว่า ให้ถือทั้ง 2 นิกายเป็นอย่างเดียวกัน เป็นต้นว่า ในการพิธีพระสงฆ์ ให้มีนิตยร่วมกันทั้ง 2 นิกาย การแต่งตั้งเป็นพระราชาคณะ ก็ให้ เลือกลงจากพรรษา อายุ และคุณธรรม ไม่ถือว่าเป็นนิกายใด

ใน พ.ศ. 2395 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ส่งคณะทูต ไปลังกาโดยมีจุดประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อคืนคัมภีร์ที่ขอยืมจากลังกา และเพื่อสนอง ทอบความประสงค์ของพระสงฆ์ลังกาที่ต้องการบวชแปลงเป็นธรรมยุต¹ ด้วยเหตุผลที่ กราบบังคมทูลมาว่า จะได้เป็นการรวมนิกายสงฆ์ทั้งอุบาลีวงศ์และมรณวงศ์ เข้าเป็น ธรรมยุตินิกายเพียงนิกายเดียว

สมณทูตที่เดินทางไปในครั้งนั้น ประกอบด้วยพระสงฆ์ทั้งสิ้น 10 รูป หัวหน้า คณะคือ พระอโณมสิริมนี พระราชาคณะวัดป่าหมากแข้ง พระสงฆ์ที่ร่วมเดินทางไปด้วยคือ พระมหาชน วัดพิชัยญาติ พระมหาหรรณ วัดบวรนิเวศวิหาร และพระอันดับอีก 7 รูป

สำหรับภารกิจในเรื่อง การจัดการบวชแปลงและตั้งคณะธรรมยุตที่ลังกานั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอนด้วยกันคือ ขั้นแรกถ้ามีชาวลังกาต้องการอุปสมบทเป็นแบบธรรมยุต และมีผู้ เด็ดใจใสมากพอที่จะตั้งเป็นคณะใดมั่นคง ก็ให้พระอโณมสิริมนีเป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาดวง พระสงฆ์ธรรมยุต ทำการอุปสมบทตามที่ปรารถนา และขั้นที่สองคือ ถ้ามีสมณกิจที่จะต้อง คุดูแลในลังกาต่อไป ก็ให้พระอโณมสิริมนีอยู่ที่ลังกาจนกว่ากิจการต่าง ๆ จะเสร็จเรียบร้อย²

พระบรมราชานุญาตดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระองค์ไม่ทรงแนพระทัยว่าการ ก่อตั้งธรรมยุตินิกายในลังกาจะประสบความสำเร็จ จึงทรงสั่งการไปในลักษณะที่เป็น-

¹ สมเด็จพระญาณสังวร ปภุชจา กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ใน ลังกาทวีป, หน้า 433.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 434.

เงื่อนไขว้¹ ต้องมีผู้เลื่อมใสมากพอที่จะทำให้การ ก่อตั้ง^๑มั่นคงพอ จนสามารถดำเนินการต่อไปได้ นอกจากนั้นยังต้องมีพระราชบัญชาให้พระสงฆ์เถรวาท^๒ เจริญจิตหมายถึงพระสงฆ์ลังกาแจ้งว่า การที่จะจัดตั้งคณะธรรมยุตตามความประสงค์ของพระสงฆ์ลังกานั้น เห็นว่าอาภัพอุปสรรคอื่น^๓ เนื่องมาจากบรรดาพระสงฆ์เถรวาท^๒ ก็จะเร่งรัดพระอโหมศิริมุนีให้ดำเนินการ ถ้าพระอโหมศิริมุนีเห็นว่ายังไม่ถูกต้องตามหลักศิลาบท ก็จะยังไม่ยอมดำเนินการให้ รวมทั้งบรรดาประชาชนลังกาที่ไม่เลื่อมใสอาจจะรบกวนเบียดเบียนต่าง ๆ ดังนั้นถ้าหากมีข้ออุปสรรคเกิดขึ้นเช่นนี้ ก็ทรงอนุญาตให้พระอโหมศิริมุนีเดินทางกลับกรุงเทพฯ ได้ ปรากฏว่าเหตุการณ์ค่อนข้างจะเป็นไปตามพระราชวินิจฉัย การส่งสมณทูตในครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดความคับหน้าในการ ก่อตั้ง ธรรมยุติกนิกายในลังกาแต่ประการใด สาเหตุสำคัญคือการไม่ปรองดองของพระสงฆ์ลังกา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบเป็นอย่างดี ดังได้ทรงตั้งข้อสังเกตไว้ว่า "พระสงฆ์แดนชาวเมืองสิงห์ทวีปที่ยังนับถือพุทธศาสนาอยู่นั้น พวกนั้นก็ไม่มีใครสามัคคีต่อกัน"^๒ ในครั้งนี้ปัญหาการไม่ปรองดองที่เกิดขึ้นในหมู่พระสงฆ์และอุบาสกลังกา เป็นเพราะต่างถือเป็นหมู่เหล่า มีความอิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน พระอโหมศิริมุนีเกิดความเบื่อหน่าย จึงเดินทางกลับกรุงเทพฯ

คณะสงฆ์ในลังกาที่แก่งแย่งไม่ปรองดองกันก็คือ สยามวงศ์กับมรุมวงศ์ซึ่งไม่ได้สมาคมหรือร่วมทำสังฆกรรมมาเป็นเวลานาน ฝ่ายพระสงฆ์สยามวงศ์ถูกพระสงฆ์มรุมวงศ์ว่าเป็นพวกชั้นต่ำ มักจะกีดกันพวกมรุมวงศ์ แม้แต่การติดต่อกับฝ่ายไทย เมื่อมีพระสงฆ์ไทยเดินทางไปลังกา ก็เคยปิดบังไม่ให้พวกมรุมวงศ์ทราบ จนพระสงฆ์มรุมวงศ์ของเขียนจดหมายมาเล่าให้พระสงฆ์ไทยทราบ เมื่อพระสงฆ์ไทยเดินทางไปครั้งนี้ พระสงฆ์ทั้งสอง-

¹ เรืองเดียวกัน, หน้า 435.

² พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4, หน้า 117.

ฝ่ายอ้างว่า ธรรมเนียมกนิทายเป็นวงศ์เดียวกับตน ฝ่ายสยามวงศ์ก็อ้างว่าเป็นวงศ์เดียวกับไทยอยู่แล้ว ส่วนทางฝ่ายมร้มวงศ์อ้างว่าพระสงฆ์ธรรมเนียมรับอุปสมบทจากกนิทายรามัญ รวมสมณวงศ์กับตนอยู่ ในการรับอุปสมบทนั้น ถึงแม้มสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎจะทรงผนวชแปลงแบบมอญก็จริง แต่ก็มีใ้ใ้หมายความว่าธรรมเนียมกนิทายมาจากรามัญนิกาย เพราะพระองค์ทรงผนวชตามแนวความคิดทางพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ทรงศึกษาเข้าด้วยกัน ทรงสอบสวนและเด็อกสิ่งที่ถูกของ ตามพุทธบัญญัติมาเป็นหลักวัตรปฏิบัติ สิ่งใดที่พระสงฆ์มทานิกายหรือพระสงฆ์รามัญนิกายประพฤติ กาทรงตรวจสอบเห็นว่าถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ก็คงไว้ ถ้าเห็นว่าผิดก็เลิก หรือทรงแก้ไขตามที่ทรงพระดำริว่าถูกต้อง

การส่งสมณทูตไปในครั้งนี้จึงมีผลสมตามความมุ่งหมายเพียงประการเดียวคือการคืนพระศัมภีร์ พระสงฆ์ไทยได้มอบของพระราชทานอื่น ๆ ให้แก่พระสงฆ์ทั้งฝ่ายสยามวงศ์และมร้มวงศ์ด้วย ส่วนจุดประสงค์ที่จะสนองตอบความต้องการของพระสงฆ์ลังกาเรื่องอุปสมบทนั้น ไม่เป็นผลสำเร็จประการใด

นับตั้งแต่นั้นมาก็ได้มีการส่งสมณทูตจากไทยไปลังกาอีก คงเป็นเพราะพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า ถ้าการส่งสมณทูตครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จแล้ว "...จะหากลวาระบกวณเขามาอีก พระเถรานุเถระในกรุงเทพฯ จะรับเป็นธุระไม่ได้"¹

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสงฆ์ลังกาบางรูปยังคงมีความประสงค์ที่จะขอขวชแปลงเป็นธรรมเนียม ในตอนแรกได้ขอเดินทางเข้ามาบวชในกรุงเทพฯ และทูลขอให้พระองค์ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก เช่นพระศรีสุมน เมื่อเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความเกอูกดูแลพระสงฆ์ที่เข้ามาเป็น-

¹ สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประคิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป, หน้า 434.

อย่างนี้ จึงได้ขอพระราชทานพระสงฆ์ออกไปอุปสมบทในคอนปลายรัชกาลเมื่อเสด็จแวะ
ประพาสลังกาใน พ. ศ. 2440

การที่พระสงฆ์ดังกล่าวยังคงสนใจที่จะบวชแบบธรรมยุตินั้น อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นความนิยมที่เชื่อกันว่า พระสงฆ์ไทยคณะธรรมยุตเคร่งครัดในพระธรรมวินัย พระสงฆ์ดังกล่าวมาศึกษาในเมืองไทยและบวชแปลกก็เคร่งครัดและได้รับการยกย่องนับถือจากประชาชนทั่วไป ส่วนการเลือกเข้ามาศึกษากับพระสงฆ์ธรรมยุตินั้น มีข้อสังเกตได้ประการหนึ่งว่า คณะสงฆ์ธรรมยุตมีความใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์มาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้ก่อตั้งธรรมยุติกนิกาย เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ ได้ทรงแต่งตั้งกรมหมื่นบวรวิรัชสุริยพันธ์ (ต่อมาทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์) เป็นเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุต กรมหมื่นบวรวิรัชสุริยพันธ์ทรงเป็นเจ้านายที่ใกล้ชิดกับพระองค์อย่างมาก และเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงผนวช กรมหมื่นบวรวิรัชสุริยพันธ์ก็ทรงเป็นองค์อุปนายของพระองค์ เจ้าคณะธรรมยุตของกศตมาคือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส) ก็ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เช่นเดียวกับพระองค์ จึงกล่าวได้ว่า คณะธรรมยุตมีเจ้านายปกครองติดต่อกันโดยตลอดมา ดังนั้นการติดต่อกับคณะธรรมยุตย่อมเป็นการสะดวกที่จะได้รับการอุปถัมภ์จากองค์พระมหากษัตริย์ เนื่องจากพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ทรงมีความนับถือสนิทสนมด้วย

พระสงฆ์ดังกล่าวแรกที่เข้ามาขอบวชในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ พระศิริสุน ซึ่ง เป็นพระสงฆ์ภิกษุสามเณร ได้เดินทางมากรุงเทพฯ และพำนักที่วัดบวรนิเวศวิหาร พระศิริสุนกราบทูลให้กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงทราบ เพื่อขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตในการขอบวชแปลกครั้งนี้ นอกจากนั้นยังมีพระสุเมธจารย์ พระสงฆ์ฝ่ายอุบาลีวงศ์ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตด้วยเช่นกัน แต่ขณะนั้นยังไม่ได้เดินทางเข้ามา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบความประสงค์ของพระสงฆ์ลังกา ทรงมีความยินดีที่ฝ่ายไทยจะมีโอกาสให้ความช่วยเหลือเพื่อประโยชน์ของการพระศาสนา

...เมืองซึ่งถือพระพุทธศาสนา ซึ่งยังใช้ภาษาบาลีก็ยังมีเหลือเป็นเอกรวช อยู แต่เมืองไทยเมืองเดียว การที่จะช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้คู่สู้คนอื่นแท้จริงแพร่หลายไปถึงประเทศห่างไกล ซึ่งยังมีผู้นับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีผู้ที่จะทำนุบำรุงยกย่องให้ได้ประโยชน์อันเป็นแก่นสารทั่วไปชนทั้งปวงตามปรารถนา...

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงเป็นธุระช่วยจัดการในเรื่องพระสงฆ์ลังกาเข้ามาขอบวช และพระองค์จะทรงอุทิศทุน เกอกุลาให้ตามแต่ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ จะทรงเห็นสมควร จากนั้นก็พระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาเพื่อขอบวช และศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดบวรนิเวศวิหาร ต่อมาอีกหลายองค์ด้วยกัน

การที่ชาวลังกาเข้ามาขอบวชเป็นธรรมยุติกนี้ ฝ่ายไทยมีข้อที่ต้องระมัดระวังให้ เป็นไปอย่างเรียบร้อยด้วย พระสงฆ์ลังกายังมีความไม่ปรองดองกันอยู่ซึ่งทำความลำบากใจให้กับฝ่ายไทยพอสมควร กล่าวคือเมื่อพระศิริสุนนเข้ามาขอบวช มีพระลังกาอีกรูปหนึ่งชื่อ พระสุภุติ (ชื่อเดิมคือ ปวเรศกตทวาริยมหาวิภาวีสุภุติ) มีหนังสือถึงพระเจ้านองยาเชอพระองค์เจ้าโสณบัณฑิต² เพื่อสอบถามว่าพระศิริสุนนเข้ามาเมืองไทยเพื่ออะไร และทำอะไร

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระราชหัตถเลขา-ลายพระหัตถ์ (พระนคร : พุทธอุปสมบทการพิมพ์, 2514), หน้า 46.

² พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต ประสูติใน พ.ศ. 2406 เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารคาวาด ต่อมาทรงกรมเป็น กรมขุนพิทยลาภพฤฒิธาดา เคยทรงดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาประจำสถานทูตอังกฤษ, ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ, เสนาบดีกระทรวงมหรหาร, โยชานิกการ และกระทรวงวัง สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2456.

บางขณะที่อยู่ในกรุงเทพฯ ได้พยายามจับผิดและตรวจสอบข้ออ้างของพระศิริสุนันที่ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยรับสั่งเชิญคนเข้ามากรุงเทพฯ แต่สิ้นรัชกาลเสียก่อน จึงเพิ่งเดินทางเข้ามา พระสุภักดิ์ได้ส่งหนังสือของพระศิริสุนันที่เขียนถึงพระสงฆ์ลังกาอื่น ๆ ก่อนเดินทางมาประเทศไทย กล่าวถึงการที่ทรงเชิญในครั้งนั้นแนบมาด้วย¹

ตัวอย่างความไม่ปรองดองไว้ใจกันที่เกิดขึ้น ทำให้ทางฝ่ายไทยต้องระมัดระวังในการรับพระสงฆ์ลังกาเข้ามาบวชในธรรมยุติกนิกาย เพราะเกรงว่าพระสงฆ์ที่บวชแปลงแล้ว กลับไปประเทศของตน จะไปแตกแยกเป็นหมู่เหล่า ไม่ปรองดองตั้งข้อรังเกียจซึ่งกันและกัน จึงจำเป็นต้องพยายามหาหนทางแก้ไขเพื่อจะให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่คณะสงฆ์ลังกา

วิธีที่จะแก้ไขปัญหาคงกล่าวให้ลุล่วงไปได้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสจึงถวายขอเสนอแนะว่า ขอให้พระสงฆ์ลังกาที่บวชแปลงเป็นธรรมยุตจากไทยไปแล้ว ออกหนังสือรับรองแก่พระสงฆ์ลังการูปอื่น ๆ ที่ต้องการเข้ามาบวชแปลงในกรุงเทพฯ ทางฝ่ายไทยจึงจะยินยอมบวชให้ ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์ที่เป็นฝ่ายธรรมยุตกลับไปรวมกลุ่มปฏิบัติธรรมในประเทศของตนได้โดยปราศจากข้อขัดแย้ง²

เมื่อมีการให้การบวชแปลงแก่พระสงฆ์ลังกาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้การเผยแพร่เลาเรียนแบบธรรมยุตในลังกาเป็นไปอย่างถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด จึงทรงกำชับให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสให้ทรงปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยและวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องให้แก่พระสงฆ์ลังกาที่เข้ามาอย่างเต็มที่ เนื่องจากพระสงฆ์ดังกล่าวนี้มีเวลาพำนักศึกษาพระธรรมวินัยในกรุงเทพฯ ไม่มากนัก เมื่อกลับไปปฏิบัติธรรมในประเทศของตน จำเป็นต้องเข้าใจ-

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระราชหัตถเลขา-
ลายพระหัตถ์, หน้า 48.

² เรื่องเดียวกัน.

วัตรปฏิบัติอย่างดองแท้ เพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นต่อไป และเป็นการเผยแพร่เกียรติ-
คุณของธรรมยุติกนิกายไปในตัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกำชับเพิ่มเติม
ว่า ถึงแม้พระสงฆ์ลังกา เช่น พระศิริสุนัน จะเดินทางกลับประเทศแล้วก็ตาม ขอให้สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้าฯ ทรงติดต่อบิณฑบาตชาวคราว ตักเตือนในเรื่องวัตรปฏิบัติจนกว่าแน่ใจว่า
มีรากฐานมั่นคงแล้ว จึงจะเป็นที่ไว้วางใจได้ การให้ความอุปถัมภ์แก่พระสงฆ์ลังกาที่เดิน
ทางเข้ามา แสดงให้เห็นจุดประสงค์ของฝ่ายไทยที่จะปลูกฝังให้พระสงฆ์ชาวลังกา เป็นผู้
ศึกษาและเผยแพร่ธรรมยุติกนิกายเอง โดยที่ทางฝ่ายไทยจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการ
ภายในของพระสงฆ์ลังกา ส่วนการให้ความช่วยเหลือใด ๆ จะเป็นเพียงการสนองตอบ
ความต้องการของพระสงฆ์ลังกาเท่านั้น ไม่ได้เป็นการริเริ่มจากฝ่ายไทยแต่อย่างใด

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาส
ยุโรปใน พ.ศ. 2440 พระสงฆ์ลังกาทราบข่าว จึงได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จลังกาใน
ระหว่างทาง เพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไป พระองค์ทรงแวะเกาะลังกา
ตามคำกราบบังคมทูลเชิญ ทางฝ่ายลังกาได้ถวายการต้อนรับ มีพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน
มาเฝ้าเป็นจำนวนมาก²

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรก
ที่ได้เสด็จลังกา และได้ทรงมีโอกาสดูพระเนตรสภาพพุทธศาสนาด้วยพระองค์เอง
ทรงให้ข้อสังเกตในเรื่องการนับถือศาสนาในลังกาว่า "ที่นั่นวัดฝรั่งมาก ทั้งในป้อมและนอก
ป้อม พวกลังกาชั้นดี ๆ เขารักมาก ที่ยั้งนับถือพุทธศาสนายู่หลายคน"³ ทำให้ทรงทราบ

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "จดหมายเหตุพระสงฆ์ลังกา
ลงวันที่ 16 มีนาคม ค.ศ. 1897," พระนิพนธ์ทางเรื่อง, หน้า 197.

² พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จ
พระราชดำเนินประพาสยุโรป (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 33.

³ เรื่องเดียวกัน.

ว่าการที่ศาสนาพุทธในลังกามีคู่แข่งสำคัญคือคริสต์ศาสนา จึงจำเป็นต้องมีการฟื้นฟูปรับปรุง เพื่อให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ต่อไป นอกจากนี้บรรดาพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบอายุพุทธศาสนา ยัง "แยกหมู่แยกคณะกันเป็นอันมาก" และพระสงฆ์บางพวกก็ "ไม่สู้เอาใจในการสั่งสอน" อีกด้วย¹ พระองค์จึงทรงตั้งพระทัยที่จะให้ความช่วยเหลือสนอง ทอความพยายามที่จะฟื้นฟู พุทธศาสนาของชาวลังกาทิ้งอย่างจริงจัง

พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ลังกาได้ให้ความยกย่องพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก เมื่อพระองค์เสด็จประพาสวัดปรมนันทวิหาร บรรดาพระสงฆ์และชาวพุทธถือว่าสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเป็นสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ โคกก่อสร้างที่สำหรับเป็นสถานที่สวดมนต์ และใช้เป็นห้องสมุด เพื่อเป็นที่ระลึก ในการเสด็จครั้งนั้น ทอมาพระสังฆิสสะ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส ได้มีจดหมายขอพระราชทาน พระปรมาภิไธยเป็นชื่ออาคาร²

ในการเสด็จประพาสดังกล่าวครั้งนี้ พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนลังกาได้ออโอกาส ทูลเกล้าฯ ถวายจดหมายแสดงความประสงค์ขอพระราชทานพระกรุณาเป็นธุระในการตั้ง ธรรมยุติกนิกายในลังกา ความว่า

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์เรื่องพระพันธุชาตุ (พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ไท, 2468), หน้า 37.

² หจข., ร.5 ศ.8 จดหมายพระสังฆิสสะพระสงฆ์ลังกาทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1907, เรื่อง พระสังฆิสสะมหาเถโรแห่งปรมนันทวิหาร เมืองลังกา ขอพระปรมาภิไธยเป็นชื่อวัด.

... อากาศภาพทั้งหลาย.....ปรารถนาจะเป็นธรรมยุติกนิกายเหมือนในกรุง
 สยามทุกอย่าง... ความปรารถนามีไชเป็นครั้งแรก... เดิมมาก่อน ย่อมจะทราบชัด
 อยู่เหมือนกันว่า ครั้นสมเด็จพระบรมชนกนาถยังทรงผนวชอยู่ เมื่อเสด็จดำรงราชสมบัติ
 ... พระองค์พอพระทัย ที่จะเอา เป็นพระราชบุตร ตกลงเตรียมการจะส่งพระสงฆ์
 ธรรมยุติกนิกายมาตั้งที่ เพอร่วมพวกอาพาตทางหูล่วยเขา เป็นหมู่เดียวกันกับธรรมยุติก
 ในกรุงสยาม แล้วตั้งเป็นคณะธรรมยุติที่ลังกา อยู่ในธรรมิการักษาของสมเด็จพระบรมพิ
 พระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเสด็จลวงลับไปแล้ว แต่เพราะเหตุผลหลายอย่างที่คาดไม่เห็น
 หาไม่ว่าที่ประสงค์เป็นอย่างนี้ ก็คงสำเร็จเสียแล้ว...¹

2. การขอรับการปกครองคณะสงฆ์จากฝ่ายไทย

การขอรับความช่วยเหลือในกิจการพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งจากฝ่ายลังกา
 ก็คือ การขออยู่ใต้การปกครองทางพุทธศาสนาของไทย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ทางฝ่าย
 พระสงฆ์ลังกาขาดผู้ที่อุปถัมภ์ และจัดการเรื่องพุทธศาสนาที่อำนาจอย่างเต็มที่ จึง
 หวังพึ่งความอุปถัมภ์จากฝ่ายไทย ทั้งนี้เป็นเพราะ

...กรุงสยามกับเกาะลังกา ตั้งอยู่ที่ ถ้อยผูกไมตรี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย
 ศาสนาไมตรี เหมือนพี่น้องหูหนึ่งแตร คงได้รับ และยังจะรับความอนุเคราะห์แก่กันและ
 กัน เพราะเหตุสามัคคีที่ช่วยกันและกัน อากาศภาพทั้งหลายเชื่อว่า ในอนาคตไกล ยัง
 จักช่วยกันชาน และทะนุบำรุงพระศาสนาอันแท้จริงบริสุทธิ์หรืออย่างเอก หากามีได้...²

ลักษณะการขอรับการจัดการปกครองคณะสงฆ์จากฝ่ายไทย เป็นการยอมรับ
 อำนาจสิทธิ์ขาดอยู่ภายใต้ประมุขทางศาสนาพระองค์เดียว คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว โดยจะยอมรับกฎเกณฑ์ พระราชกฤษฎีกา และพระราชวินิจฉัยการปกครอง

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำแปลจดหมายเหตุพระสงฆ์
 มริม่วงศชาวลังกา เมษายน ร.ศ. 116," พระนิพนธ์ทางเรื่อง, หน้า 159.

² เรื่องเดียวกัน.

ฝ่ายพุทธจักรของไทย¹ การขอรับความช่วยเหลือครั้งนี้ พระสงฆ์มีหวัง ศรัทธาอันสลับงศมา จากพม่า ก็ไปขอพระราชทานความช่วยเหลือให้แก่พระสงฆ์ในพม่าด้วย เนื่องจากพม่า ในขณะนั้นตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเช่นเดียวกับลังกา จึงขาดผู้อุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาที่มี อำนาจสิทธิ์ขาดอย่างแท้จริง

...อาชญาภาพทั้งหลาย ฆราวาสและหัวหน้าอุบาสกปรนนิทรมานในลังกา... แสดง ความประสงค์ของอาชญาภาพทั้งหลาย ที่ตั้งไว้ใต้อบรมิการักขาของสมเด็จพระบรม บพิตร... ซึ่งวาถาพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามทูลขอแล้ว... จะไม่เป็น แด่เพียงตั้งพระสงฆ์ทุก ๆ นิกาย ในกรุงสยามและลังกา ไว้ไว้หัวหน้าที่เขายอม อนุมัติผู้เดียวเท่านั้น คงรวมพระสงฆ์ในประเทศพม่าเขาใดด้วย...²

ความคิดในการที่จะรวมพระสงฆ์ทั้งไทย ลังกา และพม่าเข้าด้วยกัน ดูเหมือน จะเป็นความหวังของพระสงฆ์ลังกาอยู่มาก แม้แต่พระสงฆ์อังกฤษที่บวชในลังกา คือ พระ- อโศกะภิกษุ ก็ยังมีความเชื่อว่าคณะสงฆ์ในสามประเทศน่าจะรวมกันอยู่ภายใต้ประมุขของ คณะสงฆ์เพียงพระองค์เดียว คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอโศก- ะภิกษุได้พยายามเดินทางขุดขี้กษาศาสนาพุทธศาสนาทั้งในลังกาและพม่า เตรียมการที่จะ เดินทางเข้ามาในประเทศไทย และได้เขียนจดหมายขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เข้ามาพำนักที่กรุงเทพฯ แต่เมื่ออุปวย เสียชีวิตลงเสียก่อน สำหรับทางฝ่ายพระสงฆ์ พม่าจะมีท่าทีในเรื่องการรวมคณะสงฆ์อย่างไร ยังไม่พบหลักฐานในเรื่องนี้แต่อย่างใด

พระสงฆ์ลังกาขอรับการปกครองจากฝ่ายไทย โดยให้พระบาทสมเด็จพระ- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประมุขฝ่ายศาสนจักร เพื่อขอความอนุเคราะห์ และหวังที่จะรวม คณะสงฆ์เข้าด้วยกัน และยังยอมรับการปกครองของพระองค์ตามการบังคับบัญชาของ-

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, "คำกราบบังคมทูลของ ผู้บัญชาพุทธศาสนาในลังกา วันที่ 20 เมษายน ร.ศ. 116," พระนิพนธ์ทางเร่อง, หน้า

เถรสมาคมของไทย ซึ่งทางพระสงฆ์ลังกาเห็นว่า เป็น "เถรสมาคมอันทรงอำนาจอันแข็งแรง
ไม่อ่อนแอ"¹ ด้วย

การเสด็จประพาสลังกาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้
พุทธศาสนิกชนลังกาและบรรดาพระสงฆ์มีโอกาสใกล้ชิดกับพระองค์มากขึ้น ไต่ทราบถึง
ความอนุเคราะห์ที่พระราชทานแก่พระสงฆ์ลังกา ไม่ว่าจะเป็นการพระราชทานแก่พระสงฆ์
ลังกา ไม่ว่าจะเป็นการพระราชทานคัมภีร์พระไตรปิฎกเพื่อประดิษฐานไว้ในสถาบันการ
ศึกษาในลังกา เช่นที่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ วิชโยทัย ปรีเวณะ หรือการพระราชทานพระราช-
ทรัพย์ เพื่อปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ เก้าแฉกที่เมืองอนุราชปุระ และปัจจัยในการศึกษาพระธรรม
วินัยอื่น ๆ พระสงฆ์ลังกาจึงมีความหวังว่า พระองค์จะทรงสามารถช่วยฟื้นฟูพุทธศาสนา
ในดินแดนของตนได้ ถ้า "สมเด็จพระบรมบพิตรจะทำนุบำรุงทั่วถึง เหมือนอย่างทรงอยู่
ในสยาม"² และยังหวังอีกว่า การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ จะยังผลให้มีการรวมพุทธ-
บริษัทใน 3 ประเทศ คือ ไทย ลังกา และพม่า ไว้ภายใต้การปกครองของเถรสมาคม
เดียวกัน

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัวทรงส่งเรื่อง การขอรับการปกครองของคณะสงฆ์ไทยนี้ให้เถรสมาคมพิจารณา พร้อม
กับเรื่อง การขอให้ตั้ง คณะธรรมยุติในลังกาดด้วย โดยจะทรงถือเอามติของเถรสมาคมเป็น
สำคัญ

การประชุมพิจารณาของเถรสมาคม เรื่องการที่ฝ่ายลังกาขอความอนุเคราะห์ทางศาสนา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบหมายให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงพิจารณาเรื่องพระสงฆ์และชาวลังกาขอความอนุเคราะห์ทางศาสนา

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเป็นประธานที่ประชุมเถรสมาคมเพื่อพิจารณาเรื่องดังกล่าว
ในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2441

ที่ประชุมประกอบด้วยพระเถรานุเถระ ทั้งสิ้น 10 รูป ดังนี้คือ¹

1. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต
เป็นองค์ประธานในที่ประชุม

2. พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร เจ้าคณะรอง

3. ม.จ. พระสกลพรพิริยพรต

4. ม.จ. พระศรีสุทศศักดิ์นุวัตร

5. พระธรรมปาโมกข์ วัดมฤฎฐนิกรียาราม

6. พระธรรมไตรโลก วัดพิชัยญาติ

7. พระราชพงศปฏิพัทธ์ วัดโสมนัสวิหาร

8. พระเทพโมลี วัดโสมนัสวิหาร

9. พระราชกวี วัดบวรนิเวศวิหาร

10. พระสุคุณคณาภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร

ประเด็นเรื่องพระสงฆ์และคฤหัสถ์ดังกล่าวอยู่ใต้อการปกครองฝ่ายพุทธศาสนานั้น
ที่ประชุมได้แยกออกเป็น 2 หัวข้อ คือ การขอให้ตั้งธรรมยุติกนิกายในลังกา และขออยู่
ในความปกครองของไทยในฝ่ายพระศาสนา โดยที่ที่ประชุมตกลงกันไว้ก่อนแล้วว่า พระ-
มหาราชานุชิตที่จะให้แก่ชาวลังกานั้นควรจะ "เป็นผลที่ได้ได้เพียงไร ก็จะให้เพียงนั้น"²

ในเรื่องขอวชแปลงเป็นธรรมยุต ที่ประชุมเห็นว่า ถ้าเข้ามาขอรับการบวช
แปลงในประเทศไทย ก็ยินดีที่จะประกอบพิธีอุปสมบทให้ โดยมีข้อเสนอว่าผู้ที่ขอเข้ามาบวช

¹ "รายงานการประชุมเถรสมาคม 1 มิถุนายน ร.ศ. 116," พระนิพนธ์ทางเรื่อง,
หน้า 183.

² เรื่องเดียวกัน.

ต้องมีความประพฤติดี เป็นที่น่านับถือ หรือมิฉะนั้นต้องนำหลักฐานฝากฝังมาจากพระสงฆ์ที่เคยได้รับการบวชแบบธรรมยุตมาก่อนในประเทศไทย

ส่วนการที่จะส่งพระสงฆ์ออกไปทำการอุปสมบท ตั้งธรรมยุติกนิกายในลังกานั้น พระสงฆ์ที่เข้าประชุมเห็นว่า เป็นเรื่องที่ไม่สามารถทำได้ โดยมีเหตุผลต่าง ๆ กันดังนี้คือการจัดหาพระสงฆ์ไทยที่จะเดินทางไปลังกา เพื่อส่งสอนพระธรรมวินัยทำการอุปสมบทนั้นทำได้ยากมาก ในข้อนี้พระสงฆ์ไทยคงจะมีความเห็นว่า "เวลานี้ลังกาไม่ใช่ยุโรปของพระไทย"¹ และที่สำคัญคือ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมประชุมทางเกรงว่าจะเกิดปัญหาเนื่องมาจากความไม่ปรองดองของสงฆ์ในลังกา จึงมีตัวอย่างให้เห็นมาแล้ว การที่เป็นปฏิปักษ์กัน มีความอิจฉาริษยา อาจจะทำให้ธรรมยุติกนิกายเสื่อมเสียชื่อเสียงได้ในภายหลัง บางท่านจึงได้ตั้งข้อแม้ว่า ถ้าพระสงฆ์ลังกาจะยอมเป็นธรรมยุตทั่วทั้งเกาะแล้ว จึงจะเห็นควรที่จะส่งพระสงฆ์ไทยออกไป

โดยสรุปที่ประชุมส่วนใหญ่มีมติว่า ไม่สมควรที่จะจัดส่งพระสงฆ์ไปลังกา แต่จะให้การอนุเคราะห์แก่บุคคลที่เข้ามาขอรับการอุปสมบทในกรุงเทพฯ และจะพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ในระหว่างจำพรรษา และศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เหมือนกับที่ได้เคยปฏิบัติมาแล้วในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระราชหัตถเลขา-
ลายพระหัตถ์, หน้า 48.

"เวลานี้ลังกาไม่ใช่ยุโรปของพระไทย" เป็นข้อความเปรียบเทียบเรื่องการศึกษาในสมัยนั้น ถ้าผู้ใดต้องการศึกษาหาความรู้ในทางโลก นิยมเดินทางไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ สำหรับเรื่องความรู้ทางศาสนานั้น ขณะนั้นลังกามีได้มีความเจริญรุ่งเรืองมากในทางด้านการศึกษาพระธรรมวินัย จึงไม่ถือว่าเป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ไทยจำต้องไปเล่าเรียนต่อที่นั่นเช่นแต่ก่อน.

การขอพระสงฆ์ไทยออกไปอุปสมบทในลังกาคครั้งนี้ มีข้อที่แตกต่างกันกับเมื่อครั้ง
รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศหลายประการด้วยกัน

ประการแรก ผู้ที่ขอร้องให้มีการช่วยเหลืออนุเคราะห์ในครั้งนี้ เป็นเพียง
พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ซึ่งกบฏเหล่าเท่านั้น ที่เขาชอกันถวายเป็นจดหมายถึงพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง แต่มิได้มีการดำเนินงานอย่างเป็นทางการ
ส่วนในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น เป็นการติดต่อขอความช่วยเหลือที่เป็น
ทางการในระดับประเทศ มีการส่งคณะราชทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี และ
ทูลขอพระสงฆ์ที่จะจัดออกไปช่วยอุปสมบทแก่ชาวลังกาซึ่งทางฝ่ายไทยได้ให้ความร่วมมือเป็น
อย่างดี

ประการที่สอง สภาวะแวดล้อมทางการเมืองในช่วงเวลาของสองรัชกาลมีข้อ
แตกต่างกัน กล่าวคือ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทางฝ่ายลังกายังมีอาณาจักร
แคว้นคี่ซึ่งเป็นอิสระจากอิทธิพลของชาติตะวันตก มีพระเจ้าแผ่นดินลังกาที่นับถือพุทธศาสนา
เป็นใหญ่ในการปกครอง จึงไม่มีข้อขัดขวางในความพยายามที่จะปรับปรุงพุทธศาสนาอันเป็น
ศาสนาประจำชาติแก่อย่างใด แต่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น
ทางลังกาตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษซึ่งนับถือคริสต์ศาสนา ประชาชนเปลี่ยนไป
เข้ารีตเป็นคริสต์เสียเป็นจำนวนมาก ฝ่ายพุทธศาสนาก็มิได้มีผู้ใดเป็นหัวหน้าบังคับบัญชา
และกิจการของสงฆ์ได้โดยเด็ดขาด การที่จะส่งพระสงฆ์ไทยออกไป แม้จะมีจุดประสงค์
เพื่อทำนุบำรุงการศาสนา ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง แต่ทางฝ่ายไทยอาจจำเป็นที่จะต้อง
ชี้แจงให้อังกฤษในฐานะผู้ปกครองลังกาทราบเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดในภายหลัง เพราะ
การดำเนินการครั้งนี้ รัฐบาลอังกฤษที่ลังกาไม่ได้เป็นผู้ติดต่อโดยตรงกับไทย

ประการที่สาม การขอความช่วยเหลือในครั้งนี้รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
บรมโกศนั้น เป็นเพราะทางลังกาคดเคี้ยวสมควรถ้อย่างแท้จริง ผู้ที่มีความรู้ในพระธรรม
วินัยคงเป็นสามเณรเท่านั้น ไม่ได้รับการอุปสมบทอย่างถูกต้อง ในครั้งนี้พระสงฆ์ทั้งที่เป็น
อุบาลีวงศ์ มรณวงศ์ และรามัญวงศ์ และมีพระสงฆ์เป็นจำนวนไม่น้อย แต่ไม่มีใครสามัคคีกัน

การที่จะหวังให้รวมกันกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในกายเพียงนิกายเดียวย่อมทำได้ยาก ไม่เหมือนกับ การก่อตั้งสยามวงศ์ขึ้นเป็นนิกายสำคัญนิกายเดียวในอาณาจักรแคว้น

ความแตกต่างทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้ไม่ได้มีการก่อตั้งธรรมยุติกนิกายในลังกาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สำหรับประเด็นที่สอง คือ การขอรับการจัดการปกครองคณะสงฆ์จากไทย ผลการประชุมสรุปออกมาในลักษณะเดียวกับประเด็นแรกคือ ที่ประชุมมีมติไม่เห็นชอบที่จะรับเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ในลังกา โดยมีเหตุผลสำคัญคือ "ต่างพระราชอาณาจักรกัน"¹

"ต่างพระราชอาณาจักรกัน" ในที่นี้ คงหมายถึงลักษณะการเมืองที่แตกต่างกัน ฝ่ายไทยนั้นมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์จักรพรรดิปกครอง แต่ที่ลังกาชาวพื้นเมืองไม่ได้ปกครองตนเอง แต่อยู่ใต้อำนาจปกครองของอังกฤษซึ่งนับถือศาสนาต่างกัน รัฐบาลอังกฤษที่ลังกาถือว่า บรรดาสงฆ์ลังกาอยู่ในฐานะเช่นเดียวกับราษฎรสามัญที่อยู่ภายใต้การปกครองของตน ถ้าหากฝ่ายไทยยอมรับเขาไปจัดการปกครองพระสงฆ์ลังกา จะดูเสมือนหนึ่งไปปกครองซ้อนกันกับรัฐบาลอังกฤษ นอกจากนั้น คำว่า "ต่างพระราชอาณาจักร" อาจจะรวมความถึงระยะทางที่ห่างไกลกันซึ่งจะทำให้การติดต่อปกครองดูแลเป็นไปได้ไม่สะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพระสงฆ์ลังกามีพื้นฐานที่แตกแยกกันอยู่แล้ว ความพยายามที่จะประสานกลุ่มสงฆ์ซึ่งทำได้ยากมากขึ้นโดยปริยาย

ถึงแม้ว่าเถรสมาคมตกลงใจไม่ยอมรับเป็นผู้เป็นผู้ปกครองพระสงฆ์ลังกาตามที่ขอ ร้องมา แต่ก็ได้พยายามหาหนทางอนุเคราะห์อื่น ๆ ตามที่เห็นว่าอยู่ในขอบเขตอันสมควร เช่น การแนะนำแบบแผนธรรมเนียม กล่าวคือ ในกรณีที่พระสงฆ์ลังกาขอสงฆ์ในการศึกษาพระธรรมวินัย หรือมีข้อข้องใจในเรื่องวัตรปฏิบัติใด ๆ พระสงฆ์ไทยก็ยินดีที่จะช่วย แก้ไขข้อข้องใจนั้น แสดงให้เห็นว่าฝ่ายไทยมิได้ละเลยที่จะให้ความช่วยเหลือแก่อย่างใด

¹ "รายงานการประชุมเถรสมาคม," พระนิพนธ์ทางเรื่อง, หน้า 184.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับทราบมติของ เกรสภาคมคดลคจน
ชอบเซตที่เห็นว่าฝ่ายไทยจะให้ความช่วยเหลือได้ พระองค์ทรงยอมรับมตินั้น ได้พระ-
ราชทานคำตอบแก่พระสงฆ์ดังกล่าว พระองค์ไม่ทรงสามารถตอบสนองความประสงค์ของ
พระสงฆ์และชาวพุทธในลังกาได้ โดยทรงชี้แจงข้อขัดข้องว่า

...ข้าพเจ้าเป็นคนที่สุด จู้ดแต่การรักษากันปกครองอันชอบธรรมเพื่อศาสนา
แต่เพียงภายนอกอย่างเดียว แม้การนั้นก็ไม่สามารถทำในประเทศนอกรีตขึ้นมา นอก
อาณาจักรของตน อีกประการหนึ่ง ฐานะกษัตริย์ที่จะจัดให้ของทุกมพระธรรมวินัย
ทั้งหมด เป็นภาระธุระของพระภิกษุทั้งหลายจำพวกเดียว หาใช่ภาระธุระของ
ข้าพเจ้านุเป็นคนที่สุดไม่...¹

นอกจากนี้ยังทรงยกตัวอย่างของกษัตริย์ที่เป็นพุทธศักราชว่ามีหน้าที่ปกป้องคุ้มครอง
ศาสนาเท่านั้น ส่วนการจัดการเรื่องการคณะสงฆ์เป็นเรื่องของพระเถรานุเถระ
โดยตรง สุดท้ายพระองค์ได้ทรงขอร้องพระสงฆ์ดังกล่าว

...ขอพระภิกษุทั้งหลาย อย่าทำมานะ หรือทิฎฐิ จึ่งพร้อมเพรียงเบิกบาน
ทองการให้พระสังฆธรรมดำรงยืนนาน วิจารณกิจศาสนาแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้เป็นพระศาสดาของเราทั้งหลาย เพื่อประโยชน์ศึกษาแกพุทธศาสนบริษัท คนที่สุด
บรรพชิตทั้งปวงเกิด...²

เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระราชาธิษาย และพระปรีชาญาณอันรอบคอบที่จะไม่
ให้ทางลังกาน้อยใจ และเป็นการตัดปัญหายุ่งยากที่อาจจะมิขึ้นภายหลังด้วย

สำหรับในเรื่องการขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาในครั้งนี้ ดังได้กล่าวแล้ว
ว่าเป็นความประสงค์ของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนบางกลุ่ม ซึ่งเป็นตัวแทนขอรับความช่วยเหลือ
เข้ามา จึงไม่ปรากฏหลักฐานว่ารัฐบาลอังกฤษที่ลังกามีความเห็นเช่นไรในเรื่องนี้

¹ หจข., ร.5 ศ.8 คำแปลร่างพระราชดำรัสตอบพระสงฆ์, เรื่องหนังสือ
พระลังกาทาง ๆ.

² เรื่องเดียวกัน.

ประกอบกับทั้งทางฝ่ายไทยได้พิจารณาแล้วว่า จะไม่เข้าไปท้าวทายกกิจการพุทธศาสนาภายในลังกา แต่จะอนุเคราะห์แก่ผู้ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยตามสมควรเท่านั้น จึงไม่ปรากฏว่ารัฐบาลอังกฤษมีทิวทีในเรื่องนี้แต่ประการใด

การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้มีข้อที่อนุเคราะห์เพิ่มจากการขอขอแปลงเป็นธรรมยุต คือ การขอรับการจัดการปกครองคณะสงฆ์จากไทย หมายความว่ายอมรับการปกครองทางพุทธศาสนาของพระมหากษัตริย์ผ่านทางเกรสสมาคม และหมายความรวมถึงรับการสงเคราะห์ใด ๆ จากพระองค์เช่นเดียวกับพระสงฆ์ในประเทศไทยจะได้รับ ซึ่งในครั้งนี้ได้เน้นในความอนุเคราะห์ขอมากกว่าการที่จะจัดการขอแปลงตั้งคณะธรรมยุตที่ลังกา แล้ววางรากฐานให้พระสงฆ์ลังกาจัดการดำเนินการต่อไปเอง

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระกรุณาในการพิจารณาเรื่อง การขอรับความอุปถัมภ์ของทางลังกาให้แก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสโดยตรง มิได้ผ่านทางกระทรวงธรรมการซึ่งขณะนั้นมีเสนาบดีคือ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค เป็นเสนาบดีตั้งแต่ พ.ศ. 2435-2445) ทำให้ทางกระทรวงธรรมการมิได้มีบทบาทในเรื่องพระสงฆ์ลังกาขอความอนุเคราะห์เท่าไรนัก เป็นแต่เพียงผู้ที่รับทราบเรื่องราวและอ่านถวายความสะดวกแก่พระสงฆ์ลังกาในเรื่องการเดินทางติดต่อเท่านั้น ถึงแม้จะเห็นได้จากเมื่อครั้งที่พระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามารับการขอแปลงเป็นธรรมยุตในกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบหมายเรื่องการจัดการรับส่งเดินทางของพระสงฆ์ลังกาที่เข้ามาในครั้งนั้นและต่อไปทุก ๆ คราวแก่เจ้าพระยาภาสกรวงศ์เสนาบดีกระทรวงธรรมการ¹

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระราชหัตถเลขา-
ลายพระหัตถ์, หน้า 48.

มีข้อที่น่าสังเกตว่า การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทาน เรื่องการขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาให้อยู่ในการพิจารณาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส โดยตรงนั้น นอกเหนือไปจากความไว้วางพระราชหฤทัยในเรื่อง การพระพุทธรูปเป็นการส่วนตัวพระองค์แล้ว อาจเป็นเพราะเรื่องราวการขอรับความ ช่วยเหลืออื่น ๆ เกี่ยวข้องกับคณะธรรมยุตโดยตรง ในขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทรงแต่งตั้งสถาปนา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็น เจ้าคณะใหญ่ฝ่ายธรรมยุตแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2436 โดยที่ทรงมีภารกิจในการ "สั่งสอน ช่วย ระวังบोधิกกรรม และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามซึ่งขึ้นในคณะ"¹ การขอรับ การบวชแปลงเป็นธรรมยุตของพระสงฆ์ดังกล่าวที่จะให้เจ้าคณะใหญ่ทรงเป็นผู้พิจารณา โดยเฉพาะเมื่อให้การบวชแปลงแล้ว ทางฝ่ายดังกล่าวก็จะขออยู่ภายใต้การปกครองคณะสงฆ์ ของไทยผ่านทางเถรสมาคม เถรสมาคมในที่นี้คือเถรสมาคมฝ่ายธรรมยุต เนื่องจาก ในขณะนั้นยังไม่ได้มีการตั้งมหาเถรสมาคม รวมทั้งคณะกรรมการปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 (พ.ศ. 2445) แต่อย่างใด เถรสมาคมฝ่ายธรรมยุตมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสเป็นองค์ประธาน ประกอบด้วยพระเถระชั้นผู้ใหญ่ของคณะเป็น กรรมการ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสทรงระมัดระวังในเรื่องการให้ ความอนุเคราะห์มากพอสมควร ดังที่เคยทรงถวายคำแนะนำแก่พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า การที่จะทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ดังกล่าวเข้ามาบวชแปลงในเมือง ไทยนั้น สมควรจะต้องมีการให้คำรับรองจากพระสงฆ์ที่เคยบวชเป็นธรรมยุตมาแล้ว และ จะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อย ด้วยเหตุที่ทรงทราบว่าคณะสงฆ์ดังกล่าวไม่มีใครสำคัญ ก็นั้น จึงทรงเกรงว่าเมื่อรับบวชไปแล้ว จะมีผลเสียมาถึงชื่อเสียงของคณะธรรมยุตแม้กระทั่ง

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระประวัติ, หน้า

ในการประชุมพิจารณาของเถรสมาคม ก็ทรงประทานความเห็นแก่ที่ประชุมว่า การจะให้ความช่วยเหลือนั้น ควรจะพิจารณาถึงความเป็นไปได้ว่าจะทำสำเร็จหรือไม่ด้วย เมื่อที่ประชุมมีมติว่าจะให้การอนุเคราะห์แก่ผู้ที่เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรสก็ทรงเพิ่มเติมว่าจะขอพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ เช่นเดียวกับพระสงฆ์ลังกาที่เข้ามาในรัชกาลพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ จัดให้พักในอารามหลวง พระราชทานนิตยภัตปัจจัย เช่นเดียวกับพระสงฆ์ไทย นับได้ว่าทางฝ่ายไทยก็ยังคงยินดีและเต็มใจที่จะให้ความเกื้อกูลแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนลังกาตามสมควร

การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาของลังกาในระยะนี้ แสดงถึงความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างไทยและลังกาโดยอาศัยรากฐานความสัมพันธ์อันดีที่มีมาแต่อดีตอันยาวนาน และยังเป็นกรณีให้เห็นถึงความมั่นคงของพุทธศาสนาในประเทศไทยภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ถึงแม้ว่าความประสงค์ของฝ่ายลังกาดังกล่าวจะไม่ได้รับการสนองตอบโดยตรง ทางฝ่ายไทยก็ได้พยายามหาทางอนุเคราะห์ในทางอื่น โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือในเรื่องการศึกษาพระธรรมวินัยและแนวทางวัตรปฏิบัติที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นในการพุทธศาสนา

หลังจากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การติดต่อระหว่างพระสงฆ์ลังกาและพระสงฆ์ไทยคงดำเนินต่อไป มีพระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาบวชและพำนักเล่าเรียนพระธรรมวินัยในกรุงเทพฯ และได้มีพระสงฆ์ไทยเดินทางไปลังกาอยู่อย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเมื่อการคมนาคมติดต่อเจริญขึ้น สามารถไปมาหาสู่กันได้โดยง่าย การติดต่อแลกเปลี่ยนความรู้ทางพุทธศาสนาในเองได้มีส่วนช่วยให้การศึกษาทางพุทธศาสนาในทั้งสองประเทศมีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา.

บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยทำให้ทราบว่า ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับ
ลังกามีพื้นฐานจากการที่ไทยรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาเป็นศาสนาประจำชาติ
นับตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว พุทธศาสนาในลังกาเจริญ
รุ่งเรืองขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะได้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นในรัชกาลพระเจ้าปรัถ
กรมพาดูที่ 1 ซึ่งการสังคายนาดังกล่าวมีลักษณะเด่นทางด้าน การปรับปรุง วัตรปฏิบัติของ
สงฆ์ มีการออกกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ที่เรียกกันว่า "ปรัถกรมพาดูกติกวินัย" พระสงฆ์
ทั่วไปมีชื่อเสียงเด่นในด้านความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นตัวอย่างให้ดินแดนที่นับ
ถือพุทธศาสนาอื่น ๆ ปฏิบัติตามโดยการออกกฎหมายสำหรับพระสงฆ์ตามแบบอย่างในลังกาคด้วย
นอกจากนั้น การสังคายนาดังกล่าวยังเน้นการปรับปรุงทางด้านฎีกาพระวินัยต่าง ๆ
หลักฐานการศึกษาทางพุทธศาสนาในลังกาจึงครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น การสังคายนา
ครั้งนี้มีผลที่สำคัญคือ สามารถรวมการคณะสงฆ์ในลังกาซึ่งมีการแตกแยกกันนั้นเข้าด้วยกัน
ได้ โดยยอมรับการปฏิบัติตามแบบคณะมหาวิหารอันเป็นนิกายแรกในลังกา คณะมหาวิหาร
นี้ นับถือพุทธศานานิกายเถรวาท พุทธศาสนาในลังกาขณะนั้นจึงเป็นแบบเถรวาทที่เคร่ง
ครัด

ลักษณะเด่นของการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งนี้เอง ได้เป็นสิ่งดึงดูดใจให้
บรรดาพระสงฆ์ในดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ๆ อาทิเช่น มอญ พม่า ไทย ออกไปศึกษา
เล่าเรียนพระธรรมวินัยที่ลังกา ดินแดนไทยแห่งแรกที่รับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์
ก็คือ นครศรีธรรมราช การรับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์นั้นเป็นเพราะความก้าวหน้า
ในการศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาประการหนึ่ง และอีกประการก็คือ ในสมัยก่อนหน้านั้น
พุทธศาสนาก็ได้เข้ามาตั้งมั่นและเผยแพร่อยู่ในดินแดนไทยต่าง ๆ อยู่แล้ว พุทธศาสนาแบบ
ลังกาวงศ์จึงสามารถผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมได้ จากนครศรีธรรมราชพุทธศาสนา
แบบลังกาวงศ์ได้เผยแพร่ไปยังดินแดนไทยอื่น คือ อาณาจักรสุโขทัย ลานนา และอยุธยา

ในอาณาจักรสุโขทัยมีหลักฐานเรื่องการบริหารพุทธศาสนาแบบดังกลาวในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราช อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาแบบดังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองขึ้น เพราะได้รับความสนับสนุนจากขุนปกครอง โดยที่อาจจะมิจุดประสงค์ในทางการเมืองควบคู่กันไป การที่พระมหากษัตริย์องค์ใดแสดงให้เห็นว่า พระองค์เป็นผู้ที่มีพระทัยใส่ในการพุทธศาสนา ทรงเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนาแล้ว ย่อมสร้างศรัทธาให้กับประชาชนในอาณาจักร ทั้งยังเป็นการช่วยฟื้นฟูเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์และอาณาจักรอีกด้วย

ในอาณาจักรอยุธยา พุทธศาสนาแบบดังกาวงศ์ได้เผยแพร่เข้ามาและเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก โดยเฉพาะในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งพระองค์ทรงรับเอาคตินิยมหลายอย่างจากสุโขทัย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาปฏิบัติ และได้ทรงใช้ศาสนาเ็นเอง เป็นเครื่องมือประการหนึ่งในการที่จะรวมอาณาจักรสุโขทัยเข้ากับอาณาจักรอยุธยา

พุทธศาสนาแบบดังกาวงศ์ได้เข้ามาตั้งมั่นในดินแดนไทยและได้รับความอุปถัมภ์ด้วยดีมาโดยตลอด ด้วยความร่วมมือกันระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนที่จะทะนุบำรุงการพระพุทศาสนา พุทธศาสนาแบบดังกลาวได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและแนวความคิดของประชาชนอยู่หลายประการ และสืบต่อมาแม้จนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในปลายสมัยอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ความสัมพันธ์ระหว่างลังกากับไทยอย่างเป็นทางการได้เริ่มมีขึ้น ทางฝ่ายลังกาเกิดความยุ่งยากทางการเมือง เจริญปัญหาการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตก และดินแดนบางส่วนถูกยึดครอง พุทธศาสนาอันเป็นศาสนาประจำชาติไม่ได้รับการทะนุบำรุงเท่าที่ควร พุทธศาสนาจึงเสื่อมลงจนกระทั่งหมดสิ้นสมบวงส์ ไม่มีผู้ใดที่จะประกอบพิธีอุปสมบทที่ถูกต้องได้ จึงเกิดความพยายามที่จะฟื้นฟูพุทธศาสนาขึ้นอีก โดยที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากดินแดนที่นับถือพุทธศาสนาอื่น ในที่สุดทางฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินลังกาได้ทรงส่งคณะราชทูตมายังกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอพระสงฆ์ไทยออกไปอุปสมบทให้แก่ประชาชนลังกา เพราะทรงทราบว่าพุทธศาสนาในกรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรือง มีการศึกษาพระธรรมวินัยกันอย่างแพร่หลาย และมีพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก ทั้งนี้โดยการยืนยันของข้าราชการ -

ฮอลันดาที่ลังกา มีข้อที่น่าสังเกตว่าฮอลันดาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการติดต่อระหว่างลังกากับไทยในเรื่องการจัดพาหนะเดินทางของคณะราชทูต เพราะฝ่ายฮอลันดาหวังผลประโยชน์ทั้งในทางการค้าในกรุงศรีอยุธยา และหวังผลในทางการเมืองที่จะใช้นโยบายเอาใจชาวลังกาเพื่อป้องกันกรเข้าแทรกแซงของชาติตะวันตกก่อนด้วย

ผลของการติดต่อในช่วงนี้คือการก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกา ซึ่งมีการกล่าวว่าเป็นการชดเชยหนี้ให้แกลังกา คือ ไทยได้รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากลังกา และในระยะเวลาประมาณ 500 ปีต่อมาก็ได้นำแบบแผนพุทธศาสนานั้นกลับไปให้แกลังกาอีก เมื่อพิจารณาจากลักษณะของนิกายแล้ว จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาแบบเถรวาทค่อนข้างจะเป็นแบบอนุรักษ์นิยม ไม่ใคร่มีความเปลี่ยนแปลงเท่าใดนัก การก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังการั้งนี้ นับเป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของลังกา ได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานอย่างละเอียด ทั้งนี้เพราะถือว่าเป็นการฟื้นฟูการอุปสมบท ก่อตั้งสมณวงศ์ขึ้นมาใหม่ เพื่อสืบทอดอายุพุทธศาสนาในลังกา นิกายสยามวงศ์เป็นนิกายเดียวในลังกาที่ได้รับการก่อตั้งอย่างเป็นทางการโดยพระราชูปถัมภ์จากกษัตริย์สิงหล ในระยะต่อมาได้มีการตั้งนิกายสองนิกาย คือ มรรมวงศ์ และรามัญวงศ์ เพราะพระสงฆ์สยามวงศ์จำกัดการรับบวชอยู่แต่เฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ไม่ได้มีปรากฏในการอุปสมบทของไทย เป็นลักษณะเฉพาะพระสงฆ์สยามวงศ์เท่านั้น อย่างไรก็ตามพระสงฆ์สยามวงศ์ก็จัดเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในลังกา แม้จนกระทั่งทุกวันนี้

การที่ไทยและลังกามีความรู้สึกใกล้ชิดผูกพันกันในทางพุทธศาสนา มีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในครั้งนี้ เป็นพื้นฐานของการติดต่อในระยะต่อมา ดังที่ปรากฏว่า พระสงฆ์ลังกาก็มีความรู้สึกว่าเป็นสมณวงศ์เดียวกับคณะสงฆ์ในประเทศไทย จึงได้พยายามเดินทางเข้ามาติดต่อสอบถามข่าวคราวทางพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำ เป็นการเตือนให้ทางฝ่ายไทยระลึกถึงความสัมพันธ์ที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งได้วางแวนลงเพราะทางฝ่ายไทยเองต้องประสบความยุ่งยากทางการเมือง มีสงครามกับพม่า และต้องกอบกู้เอกราช ส่วนทางลังกานั้นก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ มีคู่แข่งคือคริสต์ศาสนา ถึงแม้อังกฤษไม่มีนโยบายที่จะเบียดเบียนพุทธศาสนาก็ตาม บรรดาพุทธศาสนิกชนและ -

พระสงฆ์ทางกบฏจะทราบข่าวคราวของพุทธศาสนาในประเทศไทยซึ่งได้เคยมีความสัมพันธ์กันมาแต่เดิม ฝ่ายไทยในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ พุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง เพราะได้มีการปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านพระธรรมวินัย การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม และการฟื้นฟูกิจการคณะสงฆ์ จึงเป็นโอกาสที่จะได้ติดต่อกันทางพุทธศาสนาอย่างใกล้ชิดอีกครั้งหนึ่ง

ผู้หมอบทบาทสำคัญส่งเสริมความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาในช่วงนี้ก็คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งขณะนั้นทรงผนวชเป็นที่พระวชิรญาณเถระ การปรับปรุงพุทธศาสนาของพระองค์โดยการก่อตั้ง "คณะธรรมยุต" มีชื่อเสียงแพร่ไปถึงประเทศลังกา พระสงฆ์ลังกาได้เข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยในกรุงเทพฯ และพำนักที่วัดบวรนิเวศวิหาร กิตติศัพท์ชื่อเสียงที่ว่าคณะสงฆ์ธรรมยุตเคร่งครัดในพระธรรมวินัย และพระวชิรญาณเถระทรงมีความรอบรู้ในพระธรรมวินัยและภาษาบาลีเป็นที่แพร่หลายในลังกา พระสงฆ์ลังกาจึงมีความประสงค์ที่จะติดต่อกับพระสงฆ์ไทย ในการติดต่อกับลังกาในช่วงนี้ พระวชิรญาณเถระทรงถือโอกาสที่จะหาทางเพิ่มพูนหลักฐานทางพุทธศาสนาในเมืองไทย ด้วยการกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอให้ส่งพระสงฆ์เป็นสมณทูตไปขอขัมม์ภีร์จากลังกามาคัดลอกเก็บรวบรวมไว้เป็นหลักฐาน เพราะทางลังกาได้ชื่อว่าเป็นแหล่งรวบรวมพระไตรปิฎกฉบับที่เป็นหลักของเถรวาท เป็นที่น่าสังเกตุว่าถึงแม้ทางฝ่ายลังกาจะประสบปัญหายุ่งยากทางการเมืองอยู่บ่อยครั้ง หลักฐานทางพุทธศาสนาถูกทำลายไปบ้างในบางครั้ง เช่น ในขณะที่โปรตุเกสยึดครองดินแดนบางส่วนของกัมพูชามีอาณาจักรแคว้นซึ่งเป็นอิสระ กัมพูชาก็ได้พยายามฟื้นฟูพุทธศาสนาด้วยวิธีต่าง ๆ จึงคงเก็บรักษาหลักฐานทางพุทธศาสนาส่วนใหญ่ไว้ได้ เพราะเมื่อครั้งที่ทางลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์ไทยออกไปทำการอุปสมบทนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศได้พระราชทานขัมม์ภีร์ไปเป็นจำนวนไม่น้อย ถึงแม้อาณาจักรแคว้นจะพ่ายแพ้แก่อังกฤษก็ตาม แต่การที่อังกฤษไม่มีความประสงค์ที่จะทำลายพุทธศาสนา บรรดาหลักฐานทาง ๆ ทางพุทธศาสนาที่น่าที่จะได้รับการเก็บรักษาไว้ได้ ดังปรากฏว่าในการส่งสมณทูต 2 ครั้ง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสงฆ์ไทยโดยขัมม์ภีร์มาถึง 70 ขัมม์ภีร์

ซึ่งเป็นคัมภีร์ของทั้งนิกายสยามวงศ์และมรณัง สือกปางสวน สำหรับของฝ่ายมรณังนั้น เป็นคัมภีร์ที่ได้มาจากพม่าซึ่งเป็นต้นวงศ์ของคุณ ทำให้ทางฝ่ายไทยมีหลักฐานในทางพุทธ- ศาสนาครบถ้วนยิ่งขึ้น

จากการที่ได้มีการติดต่อกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนมกันในครั้งนี้ เป็นเหตุให้ลังกา พึงความช่วยเหลือในทางพุทธศาสนาจากประเทศไทย ไม่แต่เฉพาะพระสงฆ์สยามวงศ์ เท่านั้น แต่ได้รวมถึงพระสงฆ์มรณังด้วย เพราะทั้งสองนิกายได้ติดต่อกับพระสงฆ์ไทย และฝ่ายไทยก็ได้ให้ความสำคัญทัดเทียมกันทั้งสองนิกาย การขอรับความอุปถัมภ์ทางศาสนา ที่พระสงฆ์ลังกาต้องการก็คือ ขอให้ส่งพระสงฆ์ไปช่วยบวชแปลงเป็นแบบธรรมยุต แต่ก็ ยังไม่มีการพิจารณาใด ๆ จากฝ่ายไทยในขณะนั้น เพราะยังมีได้ถือว่าเป็นทางการว่า คณะธรรมยุตเป็นอีกนิกายหนึ่ง

ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงระลึกถึงความ ประสงค์ของบรรดาพระสงฆ์ลังกา ประกอบกับต้องส่งคนคัมภีร์ที่ยืมมาจากลังกา พระองค์ จึงพระราชทานพระราชนุญาตให้พระสงฆ์ไทยเดินทางไปให้การอุปสมบทแก่ชาวลังกาได้ หากมีผู้ต้องการมากเพียงพอที่จะตั้งเป็นคณะที่มั่นคง จากการค้นคว้าชี้ให้เห็นว่า ความ ต้องการที่จะมีการบวชแปลงเป็นธรรมยุตเกิดขึ้นด้วยความคิดที่ว่า จะสามารถรวมนิกาย สองนิกายให้ เป็นนิกายเดียวได้สำเร็จ และในการที่ต้องการบวชแปลงเป็นธรรมยุตนั้น เป็นเพราะกิริศัพทความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ความสนิทสนมระหว่างพระสงฆ์ลังกา กับพระสงฆ์ธรรมยุตในประเทศไทย และคณะธรรมยุตมีความใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์ การขอรับความอุปถัมภ์ใด ๆ ก็น่าจะทำให้ได้โดยสะดวก แต่การขอรับการบวชแปลงเป็น ธรรมยุตในครั้งนี้ไม่เป็นผลสำเร็จ เนื่องจากความไม่ปรองดองของพระสงฆ์ลังกาเป็น ประการสำคัญ พระสงฆ์ลังกาจึงพยายามขอรับความอุปถัมภ์จากไทยอีกในรัชกาลต่อมา

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่พุทธ- ศาสนามีความมั่นคงทั้งในด้านการปกครองคณะสงฆ์ การจัดการศึกษาพระธรรมวินัย และ มีการรวบรวมหลักฐานทางพุทธศาสนา ปรากฏชื่อเสียงแพร่หลายเป็นอย่างมาก ทางฝ่าย- ลังกามีความประสงค์ที่จะให้พุทธศาสนาในประเทศของตนเจริญขึ้นบ้างโดยอาศัยความช่วยเหลือ-

เหลือจากไทย เนื่องจากในลังกาขณะนั้นไม่มีผู้ใดทำหน้าที่ดูแลบังคับบัญชาการพุทธศาสนา
ได้โดยเด็ดขาด รัฐบาลอังกฤษที่ลังกาในฐานะผู้ปกครองจะให้ความช่วยเหลือเฉพาะการ
สนับสนุนทางการเงิน ประกอบกับอังกฤษไม่ต้องการเข้าแทรกแซงกิจการพุทธศาสนา
เท่าใดนัก ส่วนการที่พุทธศาสนิกชนและพระสงฆ์ลังกาจะมีการติดต่อกับไทยนั้น รัฐบาล
อังกฤษก็ได้ชี้แจงแต่ประการใด เพราะขณะนั้นอังกฤษมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับ
ไทยแล้ว และฝ่ายไทยแสดงให้เห็นว่า การที่เข้าไปติดต่อลังกาเป็นไปด้วยเหตุผล
ทางศาสนา ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองแต่อย่างใด การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนา
ในรัชกาลนี้ เริ่มจากการที่พระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาขอขบวชในประเทศไทย และขอ
ให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ภิกษุสงฆ์ ต่อมาพระสงฆ์
และพุทธศาสนิกชนลังกาได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จประพาสตั้งการระหว่างทางเสด็จพระ-
ราชดำเนินไปทวีปยุโรปใน พ.ศ. 2440 นับว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระ-
องค์แรกที่เสด็จไปลังกา ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองจึงกระชับแน่นแฟ้นขึ้น
พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนลังกาถือโอกาสพิเศษนี้ถวายหนังสือกราบบังคมทูลขอรับความ
อุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาจากไทย เป็นที่น่าสังเกตว่าในรัชกาลนี้พระมหากษัตริย์ไทยพระ-
ประพาสลังกาถึง 2 ครั้งคือในครั้งนี้ และใน พ.ศ. 2450 ระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนิน
ทวีปยุโรปครั้งที่สอง แต่ในการเสด็จฯ ครั้งหลังนี้เป็นการเดินทางพระองค์ไม่เป็นการ
และแวะลังกาชั่วระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น

การขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาในรัชกาลที่ 5 มีข้อเสนอเพิ่มเติมจาก
การขอให้จัดตั้งคณะธรรมยุตคือ การขอรับการปกครองคณะสงฆ์จากไทยผ่านทางเดร-
สมาคมซึ่งเป็นการผูกพันกันมากกว่าเดิม ข้อเสนอทั้งสองเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่สำคัญที่
รัฐบาลไทยต้องใช้พิจารณาอย่างรอบคอบ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงปรึกษาและมอบหมายเรื่องนี้แก่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า จึงทรงเป็นประธานประชุมปรึกษารื้อกับ เดรสมาคม

เป็นที่น่าสังเกตว่า การขอความอนุเคราะห์จากไทยในครั้งนี้มีข้อที่แตกต่าง
จากเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศหลายประการ ประการแรกผู้เสนอขอรับ -

ความอุปถัมภ์ในรัชกาลนี้เป็นเพียงพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนบางกลุ่มเท่านั้น ส่วนในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเป็นการขอความอนุเคราะห์อย่างเป็นทางการในระดับประมุขของประเทศ ประการต่อมาคือในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศนั้น ทางลังกาหมคสันสมณวงศ์อย่างแท้จริง การสนองตอบโดยการตั้งสมณวงศ์ใหม่วงศ์เดียวยอมทำได้โดยสะดวก แต่ในรัชกาลนี้ ในลังกายังมีพระสงฆ์อยู่เป็นจำนวนมาก และแยกเป็นนิกายใหญ่ ๆ 3 นิกายซึ่งไม่ปรองดองกันเท่าไรนัก การตั้งธรรมยุติกนิกายจึงไม่อาจทำได้โดยสะดวก โดยเฉพาะในการขอความอนุเคราะห์ครั้งนี้ได้เพิ่มเติมเรื่องการบริหารจัดการคณะสงฆ์จากไทยด้วย เป็นเหตุให้การสนองตอบทำได้ยากขึ้น เนื่องจากลังกาได้เป็นประเทศอิสระดังเช่นแคว้น มีรัฐบาลอังกฤษปกครองอยู่

เกรสภาคมได้ลงมติว่า ฝ่ายไทยจะไม่เข้าไปตั้งธรรมยุติกนิกายในลังกา แต่จะช่วยทำการอุปสมบทให้แก่พระสงฆ์ที่เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ และได้รับการรับรองจากพระสงฆ์ลังกาที่ได้รับการบวชแบบธรรมยุตมาก่อน ส่วนเรื่องการบริหารจัดการปกครองคณะสงฆ์นั้น ไม่สามารถรับได้เพราะ "ต่างพระราชอาณาจักร" กัน แต่จะช่วยแนะนำแบบแผนธรรมเนียมให้เท่านั้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับมิชชั่นของ เกรสภาคมดังกล่าว โดยทรงชี้แจงข้อขัดข้องที่ทางฝ่ายไทยพิจารณาให้พระสงฆ์ลังกาทราบ แต่พระองค์ก็ทรงยินดีให้ความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ อาทิ ทรงให้ความสนับสนุนอย่างเต็มที่ทางทางการเงิน การศึกษาของพระสงฆ์ลังกาที่จะเดินทางเข้ามายังประเทศไทย

หลังจากนั้นมา ได้มีพระสงฆ์ลังกาเดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อรับการอุปสมบท จำพรรษาเอาเรียนพระธรรมวินัยในกรุงเทพฯ เรื่อยมา และในท่านองเดียวกัน พระสงฆ์ไทยก็เดินทางไปมาหาสู่กับพระสงฆ์ลังกาอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อกองคมนตรีระหว่างประเทศเจริญขึ้น การติดต่อเป็นไปโดยสะดวก

การขอรับความอุปถัมภ์จากประเทศไทย ชี้ให้เห็นถึงความเจริญมั่นคงของพุทธศาสนา และการที่ประเทศไทยยังคงรักษาเอกราชอยู่ได้ ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติ

ตะวันตกถึง เช่นประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาทอื่น ๆ ย่อมทำให้สามารถปรับปรุงฟื้นฟูพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ทางฝ่ายลังกาจึงมุ่งที่จะขอรับความช่วยเหลือจากไทย

ถ้าจะประมวลความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลังกาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา จะเห็นว่ามิใช่ข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการคือ เนื่องจากไทยมีความเชื่อดั้งเดิมและรากฐานทางพุทธศาสนาทั้งนิกายหินยานและมหายาน ก่อนที่จะรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัยมาก่อนแล้ว ดังนั้นการรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เน้นในเรื่องการศึกษาพระธรรมวินัยและวัตรปฏิบัติของสงฆ์ จึงเป็นการรับในสิ่งที่สอดคล้องกับพื้นฐานที่มีอยู่เดิมแล้วเป็นส่วนใหญ่ และได้นำมาผสมผสานดัดแปลงให้เข้ากับวัฒนธรรมประเพณีของไทย โดยมีได้ยกเลิกความเชื่อและประเพณีปฏิบัติดั้งเดิมไปโดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนาในดินแดนไทยจึงมีลักษณะเฉพาะของกบฏ มิได้ลอกแบบพุทธศาสนาในลังกาเสียทั้งหมด อย่างไรก็ตามในเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรมและสาระทางธรรมของทั้งสองฝ่ายจะเป็นลักษณะเดียวกันตามแบบเถรวาท ในสมัยอยุธยาตอนปลายเมื่อมีการก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกา การขอรับความช่วยเหลือจะเน้นในเรื่องการอุปสมบทและการศึกษาทางพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งเป็นสิ่งที่เหมือนกันในทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ มีการใช้พระไตรปิฎก คำราอรรถกถาที่เป็นหลักฐานในทางพุทธศาสนาแบบเดียวกัน ในทางด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ พระสงฆ์ไทยที่เดินทางไปในครั้งนั้นได้พำนักในลังกาเป็นเวลานานถึง 3 ปี เป็นตัวอย่างในทางด้านการศึกษาพระปริยัติธรรมให้แก่พระสงฆ์ลังกา วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในระยะต้นจึงเป็นแบบเดียวกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็อาจจะเปลี่ยนแปลงผิดเพี้ยนไปบ้างตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อมของสังคม ดังนั้นการที่ไทยนำพุทธศาสนาแบบเถรวาทกลับเข้าไปสู่ลังกาในครั้งนี้ จึงเป็นการนำลักษณะแบบแผนและการศึกษาทางพุทธศาสนาที่รับเข้ามากลับไปสู่ลังกาเป็นสำคัญ แต่ก็มีโอกาสให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางศาสนาในลังกาจากเดิมมากนัก ทั้งนี้เพราะลังกามีพื้นฐานทางวัฒนธรรมหลายประการที่แตกต่างจากไทย ดังจะเห็นได้จากการคัดเลือกบุคคลเข้ารับการอุปสมบทในนิกายสยามวงศ์จำกัดอยู่ในวรรณะสูงเท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะไม่ปรากฏเป็นข้อจำกัดของการอุปสมบทฝ่ายไทย อนึ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองในแต่ละช่วงก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปบ้าง กล่าวคือ ในช่วง-

ที่ไทยรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ เป็นลักษณะของการรับผ่านดินแดนต่าง ๆ ภายทอดกันมา แม้จะมีการติดต่อกับลังกาก็จะเป็นกลุ่มคณะสงฆ์ที่เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย หรือมีพระสงฆ์จากลังกาเข้ามาสั่งสอนเผยแผ่พุทธศาสนา ไม่เป็นลักษณะที่เป็นทางการเหมือนกับช่วงที่พระสงฆ์ไทยไปช่วยก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกา ในครั้งนั้นเป็นการติดต่อในระดับประมุขของประเทศ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน ส่วนการขอรับความอุปถัมภ์ทางพุทธศาสนาในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 นั้น สภาวะทางการเมืองในลังกาเปลี่ยนไปจากเดิม ลังกามีฐานะเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ความสัมพันธ์ในช่วงนี้จึงอยู่ในระดับวงการคณะสงฆ์ ประกอบกับฝ่ายไทยมิได้ดำเนินการสนองตอบโดยตรง จึงไม่เห็นบทบาทเด่นชัดเท่าการก่อตั้งนิกายสยามวงศ์ในลังกา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลังกาในระยะเวลาดังกล่าวมาเป็นเวลาหลายร้อยปี เป็นความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานจากการนับถือพุทธศาสนาแบบเดียวกัน โดยมีลักษณะของ "การให้และการตอบแทน" มีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิดกันโดยเฉพาะในหมู่คณะสงฆ์ หากพิจารณาในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนแล้วอาจจะไม่เห็นชัดเท่าไรนัก เนื่องจากการติดต่อกันส่วนใหญ่จะอยู่ในวงคณะสงฆ์มากกว่า อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาดังกล่าวก็เป็นพื้นฐานส่งเสริมความร่วมมือร่วมใจที่จะทะนุบำรุงการพระพุทธศาสนาในทั้งสองประเทศให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป.

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารชั้นต้น

ก) เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

1. เอกสารของห้องสมุดวชิรญาณ กรมศิลปากร

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1205

เลขที่ 148 ชื่อ สำเนาสมณสาส์น

เลขที่ 149 ชื่อ สำเนาสมณสาส์น, หนังสือพระโคตมณี เกาะดังกา

เลขที่ 151 ชื่อ สำเนาลิขิตเรื่องพระสังครักขิตชาวลังกา กำกับ
ของเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย

เลขที่ 152 ชื่อ สำเนาสมณลิขิตเรื่องขอให้ช่วยช่วยเหลือคณะพระ-
พุทธญาณที่ออกไปลังกา

เลขที่ 155 ชื่อ สำเนาสมณสาส์น

เลขที่ 157 ชื่อ สำเนาสมณสาส์น พระสงฆ์เกาะลังกาถวาย
พระสงฆ์ไทย

เลขที่ 158 ชื่อ พระสงฆ์ลังกามาในสยามประเทศ

จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ.1206

เลขที่ 48 ชื่อ สำเนาสมณสาส์น

2. เอกสารของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงการต่างประเทศ

ศ.7 หนังสือรับและพระราชหัตถเลขาตอบต่างประเทศ

ศ.7/110 เรื่อง เซอร์ เฮนรี เบลก (Sir Henry Blake)

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ

ศ.8 พระสงฆ์และอาราม

ศ.8.4 พระตำเมืองและต่างคณะ

ศ.8.4/9 เรื่อง พระสุ่มังคะละ เมืองลังกาดวายหนังสือพระลาวตาร

___ ./10 เรื่อง หนังสือพระลังการต่าง ๆ (12 ก.พ.117-27 ม.ค.118)

___ ./11 เรื่อง หนังสือระหว่างพระสังฆราชและพระสุภุติเมืองลังกาดามเรื่อง
วันเข้าพรรษา

___ ./12 เรื่อง ร่างคำจำกัดสำหรับเก็บอักษรศาสนของเก่าที่พระลังกาดวาย
ทอดพระเนตร (10 ม.ค.118)

___ ./13 เรื่อง บัญชีรายนามผู้ออกเงินเรียไรให้แกภิกษุลังกาดลัมไปบ้านเมือง
(25 ม.ค.118)

___ ./14 เรื่อง อโศกะภิกษุเมืองลังกา ร.ศ.119

___ ./15 เรื่อง สังฆตีสสมหาเถโรแห่งปรมนันทวิหาร เมืองลังกาขอพระปรมาภิไธย
เป็นชื่อวัด (25 ก.พ.124)

___ ./16 เรื่อง พระลังกาดวายพระธาตุและรูปตราหนึ่งโบราณ

ศ.11 พระสารีริกชาติ

ศ.11/11 เรื่อง พวกลังกาขอรับพระสารีริกชาติปี 118

___./22 เรื่อง พระมหาเถระเฮนรีผู้มั่งคั่งว่าได้รับพระสารีริกชาติส่วนสยาม
รามัญและอมรปุระนิกายสำหรับเมืองโคลอมโบ ได้ประดิษฐานไว้
ที่วัดโยทยปริเวณ

ข) เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4.
กรุงเทพมหานคร : พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2516.

___ . ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ 4 ภาค 2. พระนคร :
โรงพิมพ์มหาบุญราชวิทยาลัย, 2515.

___ . สมณศาสนพระเถระธรรมยุติกามีไปยังลังกาทวีป. พระนคร :
โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2468. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระศพพระเจ้า-
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์, พ.ศ.2468)

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชนิพนธ์โกสุมาน. พระนคร :
โรงพิมพ์อรุณศิริ, 2496

___ . พระราชหัตถเลขาเมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ.2440.
พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505.

คำทรงราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ความทรงจำ.
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมาศศตร์แห่งประเทศไทย, 2509.

___ . ไปลังกาทวีป. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2469.
(พิมพ์ในงานพระศพหม่อมเจ้าทรงวุฒิกภาพ ดิศกุล พ.ศ.2469)

___ . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5. กรุงเทพมหานคร :
บึงหลวงการพิมพ์. 2522.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.

ประชุมจดหมายเหตุกรุงศรีอยุธยา ภาคที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนี,
2510.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 30. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 34. พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2508.

ประชุมพงสาวดารภาคที่ 39. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515.

ประวัติศาสตร์, สมาคม. ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
บี.เอฟ.ไอ., 2522.

พูนพิศมัย ดิศกุล, ม.จ.หญิง. ไปดังกาทวีป. พระนคร : โรงพิมพ์พันธ์, 2494.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. การคณะสงฆ์. พระนคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

_____ . พระนิพนธ์ทางเรือ. พระนคร : โรงพิมพ์สี่พร, 2514.

_____ . พระประวัติ. พระนคร : มงคลการพิมพ์, 2514.

_____ . พระราชหัตถเลขา-ลายพระหัตถ์. พระนคร : พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์,
2514.

ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. จารึกสุโขทัย.

พิษณุโลก : แผนกเอกสารและการพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พิษณุโลก, 2520.

สิทธิารถ พุทธรักขิต. สยามบุปผัมปทา. แปลโดย นันทา วรเนติวงศ์. พระนคร :
พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2515.

เอกสารชั้นรอง

ก. หนังสือ

กระมล ทองธรรมชาติ และคนอื่น ๆ. การเมืองการปกครองเอเชียโดยเปรียบเทียบ.

กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา.

พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.

จุดจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชนิพนธ์เรื่องพระพันธุชาตุ.

พระนคร : โรงพิมพ์พิมพ์ไท, 2468.

พระราชหัตถเลขาทรงพระราชวิจารณ์เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและนิกาย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัดบวรนิเวศวิหาร, 2509.

เรื่องวัดสมอรายอันมีนามว่าราชาธิวาส. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2499. (พิมพ์ถวายเป็นธรรมเนียมบรรณาการพระราชทานเป็นที่ระลึกในงานถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระศรีสวรินทรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยกาเจ้า, พ.ศ. 2499).

ชลธิรา กัดดอญ. วรรณคดีของปวงชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2517.

ชูศักดิ์ ทิพยเกษร. พระพุทธศาสนาในศรีลังกา. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2500.

คำรกราชานุกาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ประชุมพระนิพนธ์ที่เกี่ยวกับตำนานทางพระพุทธศาสนา. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2514.
(พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพอุปัชฌาย์ (ผล ชินปุตฺโต) พ.ศ. 2514).

ประติมากรรมพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2503.

ไทยรบพม่า. พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2514.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2478.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2477.

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2505.

เรื่องพระเจ้าจอมเกล้า. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัดบวรนิเวศวิหาร, 2517.

เดวิดส์, ที.ดับบลิว วิส. พระพุทธศาสนาในชมพูทวีป. แปลโดย น.ต.สมัย สิงห์ศิริ. กรุงเทพมหานคร : พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2515.

ธรรมทาส พานิช. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยศรีวิชัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2521.

นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู. รายงานผลการสัมมนาประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2515.

นารถ โทธิประสาธ, ผู้รวบรวม. สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. พระนคร : โรงพิมพ์
ไทยวิทย์, 2514.

ประชาภิจักร จักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลัง-
วิทยา, 2516.

ปรียัติธรรมธาดา, พระยา, ผู้แปล. จามเทวีวงศ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
พระจันทร์, 2475.

พระกวีวราญาณ. ไปสืบศาสนาในลังกาและอินโดนีเซีย. พระนคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง
จงเจริญ, 2507.

พระมหาดิศ คาวเรือง. ลังกาในทศวรรษของข้าพเจ้า. พระนคร : โรงพิมพ์อักษร-
สัมพันธ์, 2498.

พระมหาบุญช่วย สรวโน. คณะสงฆ์รามัญในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :
พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์, 2517.

พระมหาอุทัย ธรรมสาโร. พระพุทธศาสนาและโบราณคดีในทวีปเอเชีย. กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2516.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา และพงศาวดารเหนือ เล่ม 2. พระนคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2505.

พิทยลาภพฤฒิยากร, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในสยาม.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย, 2520.

_____. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงฟื้นฟูวัฒนธรรม. พระนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์, 2500.

มณฑุกุลเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เที่ยวเมืองพระร่วง. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ไทยเชม, 2520. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ
ม.ด. ชัง สนิทวงศ์ พ.ศ. 2520).

มอฬแพ้ว, แอ็บบ็อดโล้ว. แผ่นดินพระจอมเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ-
มหานคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.

รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2465. (พิมพ์ในงานถวาย

พระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พ.ศ.2465).

_____ . เรื่องนิกาย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2457.

วันรัตวัดพระเชตุพน, สมเด็จพระ. สังคิตวงศ์ พงสาวดาร เรื่องการสังคายนาพระธรรม
วินัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2515.

ศรีนครินทร์วิโรฒ พิษณุโลก, มหาวิทยาลัย. รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพ
สังคมสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515.

ศิลปากร, กรม. ไตรภูมิโลกวิเนจยภถามบีที่ 2. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรม
ศิลปากร, 2520.

_____ . เรื่องพระร่วง เที้ยวเมืองพระร่วง คำอ่านและคำแปลศิลาจารึกสุโขทัย
สุภานิตพระร่วง ไตรภูมิพระร่วง. พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร,
2504.

_____ . ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2518.

สมจัย อนุมานราชชน. การทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์,
2509.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. เที้ยวเมืองลังกา. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2511.

เสถียร โปธิ์นัตะ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาสมัยปาฐะภาค 2. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2515.

_____. พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย, 2500.

เสฐียร พันธรังษี. พุทธศาสนายาน. พระนคร : โรงพิมพ์ระยองวงศ์, 2512.

แสง มนวิฑูร, ผู้แปล. จินกาลมาลีปกรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์กรมศิลปากร, 2510.

_____. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
2505.

หนังสือที่ระลึกถึงรอบ 100 ปี แห่งวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และวันเสวยราชย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร :
โรงพิมพ์พระจันทร์, 2511.

หม่อม ทิน อ่อง. ประวัติศาสตร์พม่า. แปลโดย เพ็ชรี สุมิศร. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

อภิชัย โปธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. พุทธศาสนายาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2520.

ข. วิทยานิพนธ์

นันทนา วัฒนสุข. "บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

เน่งน้อย คิตติรานนท์. "เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์."
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย, 2519.

สุภาพรรณ ฌ บางช่วง. "พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต
แผนกวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

อัจฉรา กาญจนินัย. "การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น." วิทยา-
นิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ค. บทความและเอกสารอื่น ๆ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "กบฏไพร่สมัยอยุธยาเกี่ยวกับแนวความคิดผู้มีบุญ-พระศรีอาริย์-พระ-
มอฬย์." วารสารธรรมศาสตร์ 9(กรกฎาคม-กันยายน 2522) : 53-86.

_____. "พระพุทธศาสนาและการรวมอาณาจักรสมัยอยุธยา (พ.ศ.1893-1991)." วารสารธรรมศาสตร์ 1(เมษายน 2518) : 39-51.

ประวิติศาสตร์, สมุท. "การศึกษาศิลาจารึกหลักที่ 2." เอกสารถอดพิมพ์การ
อภิปรายทางวิชาการ ฌ หอง แอด.ที.ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
6 กันยายน 2522. (พิมพ์คัด.)

รอง ศยามานนท์, วิลาสงส์ นพรัตน์. "ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา." แต่งงาน
ประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 1(กันยายน 2510) : 61-90.

สมบัติ จันทรวงศ์. "พระญาจักรพรรดิราชในไตรภูมิพระร่วง : ข้อสังเกตบางประการ
เกี่ยวกับความหมายทางการเมือง." 4(มกราคม-เมษายน 2522) : 1-17.
วารสารประวัติศาสตร์

ภาษาต่างประเทศ

Adikaram, E.W. Early History of Buddhism in Ceylon. Colombo :
M.D.Gunasena, 1963.

Arasaratnam, S. Ceylon. New Jersey : Prentice-Hall, 1964.

Dewaraja, L.S. "Thailand Repays Her Debt to Sri Lanka." Paper Presented at the 7th Conference of the International Association of Historians of Asia, Thailand, 1977.

                    . The Kandyan Kingdom 1707-1760. Colombo : Lake House, 1972.

Dhida Saraya. "A Social History of the Sukhothai Kingdom." Paper Presented at the 7th Conference of the International Association of Historians of Asia, Thailand, 1977.

Geiger, Wilhelm, tr. The Culavamsa. London : Pali Text Society, 1973.

                    . The Mahavamsa. London : Pali Text Society, 1964.

Goonewardone, K.W. "Ayutthia in the Twilight Years and its Triangular Relations with the V.O.C. and Sri Lanka." Paper Presented at Thai Study Seminar, India, 1980.

Hall, D.G.E. A History of South East Asia. London : Oxford University Press, 1960.

Hettiararchy, Tilak. History of Kingship in Ceylon up to the 4th A.D. Colombo : Lake House, 1972.

Hilaire, J. Barthelemy. Buddhism in India and Sri Lanka. New Delhi : Chetana, 1975.

Hulugalle, H.A.J. British Governors of Ceylon. Colombo : The Associated Newspaper of Ceylon, 1963.

- Ling Trevor. The Buddha : Buddhist Civilization in India and Ceylon. London : Temple Smith, 1973.
- Ludowyk, E.F.C. A Short History of Ceylon. New York : Praeger, 1962.
- Malalasekera, G.P. The Pali Literature of Ceylon. Colombo : M.D.Gunasena, 1958.
- Phadnis, Urmila. Religion and Politics in Sri Lanka. London : C.Hurst, 1976.
- Raghavan, M.D. India in Ceylonese History, Society and Culture. Bombay : Asia Publishing House, 1969.
- Ruhula, Walpola. History of Buddhism in Ceylon. Colombo : M.D.Gunasena, 1963.
- Schumann, Hans Wolfgang. Buddhism : An Outline of its Teaching and Schools. London : Riderand, 1976.
- Somboon Suksamran. Political Buddhism in South East Asia : The Role of the Sangha in Modernization of Thailand. New York : st.Martin Press, 1977.
- Swearer and Premchitr. "Religion and Polity in Northern Thailand." Religion and Legitimation Power in Thailand, Laos and Burma. Pennsylvania : Anima, 1975.
- Tennent, Sir James Emerson. Ceylon. Vol.I 6th ed. Sir Lanka : Tisara Prakasakayo, 1977.

Vimalananda, Tennakoon. Buddhism in Ceylon Under the Christian Powers. Colombo : M.D.Gunasena, 1963.

_____. The State and Religion in Ceylon Since 1815.
Colombo : M.D.Gunasena, 1970.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ກາດສະນວກ ກ.

The Kandyan Convention

(Proclamation of 2 March 1815)

At a Convention held on the second day of March in the year of Christ 1815 and the Cingalese year 1736, at the Palace in the City of Kandy, between His Excellency Lieutenant-General Robert Brownrigg, Governor and Commander in Chief in and over the British Settlements and Territories in the Island of Ceylon, acting in the name and on behalf of His Majesty George the third King, and His Royal Highness George Prince of Wales Regent, of the United Kingdom of Great Britain and Ireland, on the one part, and the adigars, Dessaves and other principal chiefs of the Kandyan Provinces on behalf of the Inhabitants, and in presence of the Mohattales, Corals, Vidahns and other subordinate Headmen from the several Provinces and of the people then and there assembled on the other part, it is agreed and established as follows.

1. The cruelties and oppressions of the Malabar Ruler in the arbitrary and unjust infliction of bodily tortures and the pains of Death without Trial and sometimes without an accusation or the possibility of a crime, and in the general contempt and contravention of all civil Rights have become flagrant,

enormous and intolerable, the acts and inaxims of this Government being equally and entirely devoid of that Justice which should secure the safety of his subjects, and of that good faith which might obtain a beneficial intercourse with the neighbouring settlements.

2. That the Rajah Sri Wikrime Rajah by the habitual violation of the chief and most sacred duties of a sovereign, has forfeited all claimes to that title of the powers annexed to the same, and is declared fallen and deposed from the Office of King. His family and relatives whether by affinity or blood, are also for ever excluded from the throne and all claim and title of the malabar race to the dominion of the Kandyan Provinces is abolished and extinguished.

3. That all males persons being or pretending to be relations of the late Rajah Sri Wikreme Rajah Sinha either by affinity or blood, and whether in the ascending, descending or collateral line, are hereby declared enemies to the Government of Kandyan Provinces and excluded and prohibited from entering those Provinces on any pretence whatever, without a written permission for that purpose by the authority of the British Government, under the pains and penalties of Martial Law, which is hereby declared to be in force for that purpose-and all male persons of the Malabar cast now expelled from the said Provinces are under the same penalties prohibited from returning except with the permission before mentioned.

4. The Dominion of the Kandyan Provinces is vested in the Sovereign of the British Empire, and to be exercised through the Governors or Lieut.-Governors of Ceylon for the time being and their accredited Agents, saving to the Adigars, Dessaves, Mohattales, Corals, Vidhaans and all other chief and subordinate Native Headmen, lawfully appointed by authority of the British Government, the Rights, Privileges and Powers of their respective Offices, and to all classes of the people the safety of their persons and property, with their Civil Rights and immunities, according to the laws, institutions and customs established and in force amongst them.

5. The Religion of Boodhoo professed by the Chiefs and inhabitants of these Provinces is declared inviolable, and its Rites, Ministers and Places of worship are to be maintained and protected.

6. Every species of bodily torture, and all mutilation of limb, member or organ, are prohibited and abolished.

7. No sentence of Death can be carried into execution against any inhabitant except by the written Warrant of the British Governor or Lieut.-Governor for the time being, founded on a Report of the case made to him through the accredited Agent or Agents of the Government resident in the Interior, in whose presence all trials for Capital offences are to take place.

8. Subject to these Conditions, the administration of Civil and Criminal Justice and Police over the Kandyan inhabitants

of the said Provinces is to be exercised according to established Forms and by the ordinary authorities, saving always the inherent Right of Government to redress grievances and reform abuses in all instances whatever, whether particular or general, where such interposition shall become necessary.

9. Over all other persons Civil or Military residing in or resorting to these Provinces not being Kandyan, Civil and Criminal Justice together with Policy, shall until the pleasure of His Majesty's Government in England may be otherwise declared, be administered in manner following.

1st. All persons not being Commissioned or Non-Commissioned Military Officers, Soldiers or Followers of the Army usually held liable to Military Discipline, shall be subject to the Magistracy of the accredited Agent or Agents of the British Government in all cases except charges of Murder, which shall be tried by special Commissions to be issued from time to time by the Governor for that purpose. Provided always as to such Charges of Murder wherein any British subject may be defendant, who might be tried for the same by the Laws of the United Kingdom of Great Britain and Ireland in force for the Trial of offences committed by British Subjects in Foreign Parts, no such British Subject shall be tried on any Charge of Murder alleged to have been perpetrated in the Kandyan Provinces, other wise than by virtue of such Laws of the United Kingdom.

2nd. Commissioned or Non-Commissioned Military Officers, Soldiers or followers of the Army usually held amenable to Military Discipline, shall in all Civil and Criminal Cases wherein they may be Defendants be liable to the Laws, Regulations and Customs of war, reserving to the Governor and Commander-in-Chief in all cases falling under this ninth Article, an unlimited right of review over every proceeding, Civil or Military, had by virtue thereof, and reserving also full power to make such particular provisions conformably to the general spirit of the said Article as may be found necessary to carry its principle into full effect.

10. Provided always that the operation of the several preceding clauses shall not be contravened by the provisions of any temporary or partial proclamation published during the advance of the Army; which provisions, in so far as incompatible with the said preceding articles, are hereby repealed.

11. The Royal Dues and Revenues of the Kandyan Provinces are to be managed and collected for His Majesty's use and the support of the Provincial Establishment according to lawful Custom and under the direction and superintendence of the accredited Agent or Agents of the British Government.

12. His Excellency the Governor will adopt provisionally and recommend to the confirmation of His Royal Highness the Prince Regent in the name and on behalf of His Majesty such Dispositions in favour of the trade of these Provinces, as may

facilitate the Exports of their products, and improve the Returns, whether in Money, or in Salt, Cloths, or other Commodities, useful and desirable to the Inhabitants of the Kandyan Country.

(Signed) ROBERT BROWNRIGG, (SIGNED) EYHELEPOLA MOLLIGODDA
Governor

1st Adikar & Dissave
of the 7 Korles

" PELIME TALAWÉ
2nd Adikar & Dissave
of Saffregam

" PELIME TALAWÉ
Dissave of the 4 Korles

" MONARAWILA
Dissave of Ouwa

" RATWATTE
Dissave of Matele

" MOLLIGODDA
Dissave of the 3 Korles

" DULLEYWE
Dissave of Walapnae

" MILLAWA
Dissave of Welasse and
Bintenne

" GALAGAMA
Dissave of Tamankada

" GALAGODA
Dissave of Nuwara
Kalawiya

In the presence of J.D'OYLY
Chief Translator to Govt.
JAMES SUTHERLAND
Dep. Sec. to Govt.

ที่มา : Tennakoon Vimalananda, The State and Religion in Ceylon Since 1815, pp.201-204.

ภาคผนวก ข.

พระราชสาส์นจากพระเจ้าเกียรติกษัตริย์ราชสิงห์ถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่บรมโกศ

ข้าพระองค์เป็นพระอนุชาตามพิภพสิงห์ทวีป ขอโอนเคียรเกล้าถวายบังคม
มายังพระเชษฐาธิราช พระเจ้ามหาธรรมราชาตามพิภพกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา
ควยข้าพระองค์ไต่ทราบพระเกียรติยศเกียรติคุณของพระเชษฐาธิราชว่า ทรงพระราช
ศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนไตรคุณ แม้เมื่อเกอหนุนแกสมณชีพราหมณาจารย์ถวญทนา
บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นศาสนูปถัมภก โปรดให้หมู่สงฆ์เล่าเรียนพระไตรปิฎกเป็นนิจกาล
และคัดลอกจดจารแบบแผนพระไตรปิฎกไว้ พระคุณเหล่านี้เป็นเครื่องจูงใจให้ข้าพระองค์
ซึ่งอยู่ห่างทางประเทศให้ส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายบังคมชมพระบารมี อนึ่งข้า-
พระองค์ก็มีจิตยินดีเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ในลังกาทวีป แบบแผนพระปริยัติธรรม
ขาดบกพร่องเคลอนคลาด ทั้งภิกษุสงฆ์ที่เจดีย์วัดสาครอาจจะรณรู้ในพระไตรปิฎกก็ไม่มี
โดยเหตุนี้ข้าพระองค์ขอพระบารมีพระเชษฐาธิราชเจ้าโปรดพระราชทานซึ่งภิกษุสงฆ์ที่รอบ
รู้พระปริยัติศาสนา เพื่อได้สั่งสอนชาวลังกาที่เลื่อมใสเป็นอายุพระพุทธศาสนาสืบไปสืบ
กาลนานเทอญ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยา, หน้า 145.

ประวัติ

น.ส.พิมพ์ว่าไพ เปรมสมิทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2500 สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จาก ร.ร.มัธยมสาขิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน (ชื่อในขณะนั้น) เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2517 เข้าศึกษาต่อในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปีเดียวกัน สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาอักษรศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับสอง) ใน พ.ศ. 2521 และเข้าศึกษาต่อในชั้นปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ ในภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีเดียวกัน.

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย